ZİYA ŞAKİR

EYÜP SULTAN VE HALİÇ

akıl fikir yayınları

HALİÇ VE

EYÜP SULTAN

ZİYA ŞAKİR

AKIL FİKİR YAYINLARI

EYÜP SULTAN VE HALİÇ / ZİYA ŞAKİR

YAYINCI: Akıl Fikir Yayınları

DİZGİ: Seda Çalışkan

KAPAK TASARIMI: Akıl Fikir

İÇDÜZEN: Akıl Fikir

AKIL FİKİR YAYINLARI

Alayköşkü Caddesi Küçük Sokak Civan Han Kat:1 No:3 Cağaloğlu - Fatih / İSTANBUL

Tel: 212 - 520 98 90 / 97 Fax: 212 - 527 06 77

e-posta: bilgi@akılfikiryayinlari.com

Yayınevi Notları

1— Bu kitap aslına sadık kalınarak basılmış ancak günümüz gençlerinin daha rahat faydalanması için cümlenin akışına uygun olarak bazı kelimelere parantez içinde güncel anlamları verilmiştir.

2— “Üstad ZiyaŞakir’in Eyüp sultan ve Haliç” hakkındaki yazıları 1950 senesinde Son Saat Gazetesinde tefrika olarak ve daha sonra (1959) İstanbul Belediyesince kitap olarak yayınlanmıştır

ZİYA ŞAKİR HAKKINDA

BİR KAÇ SÖZ

1300’de (1883) Sultanahmet’te doğan Ziya Şakir, İstanbul, Bursa ve Halep’teki çeşitli okullarda eğitim almıştır. Daha 15—16 yaşlarında iken İrtika mecmuasında yayınlanan yazıları ile takdir toplamıştır. Dönemin yasaklamaları neticesinde takma isimler kullanarak pek çok dergi ve gazetede yazılarını yayınlamış, Hanımlara Mahsus Gazete, Çocuklara Mahsus Gazete ve Terakki Gazetelerinin başyazarlığını yapmıştır. Cemiyeti İnkılabiye ile İttihat ve Terakki cemiyetlerine katılmıştır.

Genç Türk dergisinde Dâhiliye Nazırı Talat Beyi hedef alan açık bir mektup yayınlayarak Paşayı keskin bir dille eleştirmiş ve istifaya davet etmiştir. Hemen akabinde cezalandırılacağı endişesi ile Mısır’a giden Ziya Şakir, burada sanatkârlar ile tanışmıştır. Şark’a yönelik (Sultanın Gözdesi) isimli bir senaryo yazmış, İskenderiye’ye geçerek İtalyan sinema şirketi ile anlaşmıştır. Napoli’ye giden Ziya Şakir İtalyanların Trablusgarp’a saldırmaları üzerine sinema yapamayarak İstanbul’a dönmüştür. İstanbul’da mahkeme edilerek Sinop’a sürülmüş, Talat Paşa’nın ikinci nazırlığında affedilerek İstanbul’a getirtilmiştir. Talat Paşa tarafından memuriyet teklif edilmişse de Ziya Şakir memuriyeti kabul etmemiştir. Bunun üzerine Talat Paşa Süleyman Nazif’in çıkartmakta olduğu Hak gazetesinde çalışmasını tavsiye etmiştir.

Balkan harbi başladığında gönüllü asker olmuş ve Edirne muhasarasının bütün zorluklarını ve mahrumiyetlerini yaşamıştır. Siperlerde nöbet değişikliklerinde gazeteye yazılar yazmış, O dönemde tuttuğu notlardan daha sonra Meçhul Asker, Edirne Müdafaası eserlerini oluşturmuştur.

Edirne’de yaralanıp esir düşen ve daha sonra firar ederek İstanbul’a dönen Ziya Şakir, Talat Paşanın yönlendirmesi ile Bursa’ya giderek Ertuğrul gazetesinin başyazarlık görevini yürütmüştür. Padişah Vahdettin döneminde İttihatçıların takibatından O da nasibini almış ve muhtelif maceralar yaşamıştır. Müdafaayı Hukuk cemiyetinde görev alarak Milli Mücadeleye iştirak etmiştir. Memuriyet görevi ile gittiği Sivas’ta, memuriyet hayatından

hoşlanmadığı için kısa sürede istifa etmiş ve bir süre avukatlık yapmıştır. Sivas Sanayi Mektep müdürlüğü görevini yürütmüş ve o dönem aldığı desteklerle bu okulu, numune bir okul haline getirmiştir. Daha sonra Amerikan Cester grubunun Samsun—Sivas demiryolu projesinde görev almıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile İstanbul'a dönmüştür. İnhisar İdaresince verilen görev gereği Diyarbakır'a oradan da Maraş'a gitmiş ancak buralarda uzun süreli kalamayarak İstanbul'a tekrar dönüş yapmıştır. Bu dönüş onun yazın alanındaki önemli dönüm noktası olmuştur, Ziya Şakir artık yazarak hayatını kazanmaya başlamıştır. 22 Kasım 1929 tarihinden itibaren "Meçhul Asker" Vakit gazetesinde, sonrasında Ermeni vakalarını anlatan "Kan Dalgası" Son Posta gazetesinde, "Bektaşilik" Yeni Gün gazetesinde yayınlanmış ve Ziya Şakir bu üç tefrika ile hem İstanbul hem de Anadolu'da gazetelerinde tanınan, bilinen, aranan ve tefrika siparişleri verilen önemli ve tarafsız ve güvenilir biri haline gelmiştir. Ziya Şakir adıyla yazdığı tefrikaların yanı sıra A.R, Z. Melek, Bahtiyar Fenkligil imzasıyla veya isimsiz pek çok eser vücuda getirmiş, bıkmadan usanmadan tarihi kaynaklardan aldığı ilhamlarla büyük eserler oluşturmuştur.

İlginçtir ki O, bu eserleri "O gün okunmasından ziyade, istikbal tarihine naçiz bir yardım olur ümidiyle" yazmıştır. Ziya Şakir 1930'lardan 1960'lara kadar en çok okunan yazarlardan biri olup muhtelif gazetelerde bine yakın tarihi makalesi yayınlanmıştır. Özellikle din ve İslam tarihine yönelik on senelik uzun bir araştırma sonucunda Hz. Muhammed (S.A.V) ve İslam dünyası ile ilgili birbirinden kıymetli eserlerinin her biri kendine has dil, üslup, akıcılığıyla zamanında çok büyük ilgi ve iltifat görmüştür. Çocukluğunda misafir edildiği Yıldız Sarayını ve İkinci Abdülhamid'in, özel yaşamını, hususi özelliklerini, kendisine ulaştırılmış özel yazı ve hatıratları kullanarak ve yaşayan insanlarla bizzat görüşerek "Abdülhamid'in Son Günleri" adlı tefrikalarda anlatmıştır. Bu konuyu en geniş, en tutarlı, en tarafsız etraflıca anlatan yazarlardan biridir. Abdülhamid ile ilgili tefrikalar yayınlandığında olay kahramanlarının büyük çoğunluğu sağ olduğunun hatırlanması eserlerinin önemimin anlaşılması açısından önemlidir.

Yine aynı döneme ait pek çok dosyayı, defterleri, el yazılarını, yüzlerce belgeyi, yurtdışından Çin'den, Hindistan'dan gönderilen vesikaları birleştirerek oluşturduğu İttihat ve Terakki Cemiyetinin kuruluşunu, büyümesini ve yıkılışını anlatan 839 tefrikadan oluşan 5 bölümlük eseri kitap olarak yayınlanmayı beklemektedir.

"Bir Haremağasının Anıları" için Yıldız Sarayı altında geçen ve şimdiye kadar kimsenin öğrenmemiş olduğu hadiseleri muhtelif belge bilgi ve hatırattan yararlanarak bu bilgilerin toplamını anlattığını belirten Ziya Şakir "Bu eserim öyle bir eser olacak ki. Bundan sonra Yıldız ve Abdülhamit hakkında başka eser yazılamıyacak. Çünkü bilinmeyen bir taraf bırakmıyacağım. Abdülhamit devrinin en doğru bir saray tarihi olacak" diyecek kadar kendi eseri üzerinde iddialıdır.

Selim Tevfik'in Ziya Şakir ile yaptığı röportajda ise "Tarihe dil uzatanların gafletlerinden birisi de hükümlerinde çok acul ve zalim davranışlarıdır. Gözlerini, tarihe mal olmuş eşhasın sade fena taraflarına dikerler. Benim eserim tarih denilen madalyanın ters tarafını gösterecektir… Okuyucularımdan rica ederim. Beni tenkit etsinler, yanlış noktaları düzeltsinler, eksik tarafları bildirsinler ki eser kitap haline girerken, o devrin mükemmel ve kusursuz bir tarihi halini alabilsin…. Bugüne kadar aldığım yüzlerce mektup içinde, taltiften, tebrikten başka tek satır yoktu. Bundan duyduğum iftihardır ki o esere verdiğim bütün emeklerin yorgunluklarını unutturmuştur. Ve bugün, bu teveccühü kaybetmemek için, elimden gelse yazılarımı değil, öksürüklerimi bile vesaike istinat ettireceğim…" diyerek kendi eserler için ne kadar titizlikle çalışma sürdürdüğünü ve elindeki belgelerin çok kuvvetli olduğunu kuvvetlice vurgulamıştır.

Senaryoculukta oldukça iyi olan Ziya Şakir'in filme alınmış "Çanakkale geçilmez", "Allah'ın cenneti", "Ebedi meşale", "Beyaz Esire" eserlerinin yanı sıra "Nasrettin Hoca", "Hatay Yıldızı", "Atatürk'ün çocukları", "Ruhlar mucizesi", "Sarı kurdele" gibi henüz filme çekilmemiş senaryoları da mevcuttur. Çok farklı konularda 300'ü aşan eser bırakan Ziya Şakir 22 Aralık 1959'da vefat etti. Rahmetle anıyoruz.

Eserlerinden bazıları:

Abdülhamid’in Son Günleri, Sultan Hamid ve Mikado, 1897 Yunan Harbi, Bir Haremağasının Anıları vb. Sultan Hamid’in hayatına ait eserler.

İttihad ve Terakki Nasıl doğdu? Nasıl yaşadı? Nasıl öldü? (5 kısım)

Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı Talat, Enver ve Cemal Paşa

Meçhul Asker, Kan Dalgası, Hilâl ve Zambak, Poyraz Ali, Esmer Gül, Ölüm Mangası, Hatice Sultan vb. tarihi romanlar

Fatih İstanbul’u Nasıl Aldı

Türkler Karşısında, Napolyon

Timurlenk Ve Üç Boz Atlı

Atatürk Hayatı ve İnkılâpları

Hazret–i Muhammed, Hazret–i Ali, Hazret–i Fatıma, Hazret–i Hatice ve Hazret–i Hamza’nın hayatlarını anlatan eserler

Hazret–i Mevlana, Nasrettin Hoca, Ömer Hayyam, Sadullah Ağa, Cinci Hoca, Molla Fenari, Şeyh Şamil, Nuri Demirağ, Celal Bayar gibi tarihe mal olmuş kişilerin hayatları

Ramazan Sohbetleri, Büyük Doğu vb. mecmualarda çıkan makaleler

Haliç ve Eyüp Sultan, Mezhepler Tarihi, Bektaşilik ve Bektaşi Fıkraları

Gâvur Mehmet’in maceraları (Karayürek çetesi, Yedi Aşıklar Şirketi, Cibali Zindanları vb. zabıta romanları)

Sahibinin Sesi, Bir Tangonun Romanı, Beyaz Kelebek, Tövbe, Aşk Hasreti vb. aşk hikayeleri

Memleketimizin tabii servet ve ziynetlerini görmüyor muyuz? Yoksa göremiyor muyuz? Malûm olan bir hakikat varsa, gördüklerimize de kıymet vermiyoruz. Ve onlara karşı gösterdiğimiz kayıtsızlıklarla, bilhassa yabancıları hayretlere düşüyoruz.

Burada, herkesin bildiği bir hakikati, bir daha tekrar edelim ki, İstanbul şehri, yeryüzünde, bu eşi ve bir misli daha bulunmayan müstesna bir beldedir. Bu emsalsiz belde, kıymet biçilmesine imkân ve ihtimal olmayan bir servettir. Malik olduğu iktisadi imkânlarla Cenabı Hakkın bize ihsan buyurduğu en zengin bir hazinedir.

Sinesinde on beş asırlık canlı bir hayatın eserlerini taşıyan bu beldenin her taşı, avuç toprağı, Bizans ve Türk medeniyetlerinin tarihi birer şahididir. Dünyanın eşsiz ve emsalsiz bir bedii manzarasına malik olan Çamlıca tepelerinden, Avrupa ve Asya kıtalarının bir kilit noktası olanlarına sahne olan Eyüp Sultan'ın uhrevi serviliklerine kadar her yeri, her köşesi, şairlerin terennüm ede ede bitiremedikleri birer ilham hazinesidir.

Fakat asıl bir köşesi vardır ki, onun maddi ve manevi kıyametini tebarüz ettiren (belli eden) son söz söylenmemiştir.

Haliç, Arapça bir kelimedir, Manası da, İç liman demektir. Bu itibarla, İstanbul'u fethettikten sonra Haliç adını verdiğimiz yer, bu muazzam beldede mevcut olan büyüklü küçüklü limanların en başında gelir.

Haliç takriben on bir kilometre kadar tahmin edilmektedir. Genişliği ortalama olarak 450 metredir. En derin yeri vaktiyle 34 metre olduğu halde – muhtelif sebeplerle dolmuş olduğu için – bu adet bir hayli miktarda tenezzül etmiştir. Karadeniz'den gelen akıntılar, 27 km. olan Boğaziçi'ni geçtikten sonra Sarayburnu'nda ikiye ayrılarak, bir kısmı Marmara denizine akıp gittiği gibi, bir kısmı da, suların mukavemeti ile Haliç'e girerek orada daimi bir limanın bulunmasını temin etmektedir.

Bizans Devrinde Haliç

Bizanslılar Haliç'e Hirisokeras adını vermişlerdir. İki kelimeden mürekkep olan bu isim, Altın boynuz demekti. Sonradan Avrupalılar bu ismi "Korendor" olmak üzere, kendi lisanlarına tercüme etmişlerdir.

Bazı eski muharrirler, Bizanslıların bu limana verdikleri ismi, Yunan esatirinden İyon'un kızı Keraesa'ya atfetmektedir. Bazı muharrirler de Haliç'in bir geyik boynuzuna benzediğini ileri sürerek bu sebepten dolayı Haliç'e Altın boynuz tesmiye edildiğini (ismi verildiğini)) iddia etmişlerdir. Bunların hangisi doğru olursa olsun, ortada büyük bir hakikat vardır ki o da, Haliç'in, bütün dünyada eşi ve emsali olmayan bir iç liman olduğu merkezindendir.

Vaktiyle bu iç limanın sahilleri, son derecede latif manzaralara malikti. Her iki sahilde de çınarlardan, servilerden, yabani badem ağaçlarından, kıpkırmızı çiçekleriyle göze çarpan nar ağaçlarından, semalara doğru yükselen bu ağaç kümelerinin arasında yeşil renginin bütün elvanını gösteren çayırlardan mürekkep bedii (güzel) bir manzara arz ederdi. Bu ağaç kümelerinden arasında, Bizans imparatorlarının, Bizans asilzadelerinin beyaz mermerlerden, rengârenk somakilerden yapılmış olan büyüklü küçüklü köşk ve kâşaneleri yükselirdi. Burası sadece bir iç liman değil, aynı zamanda her cinsten ağaçları ve her mevsimde dilruba bahçe ve bağlarıyla adeta tabiatın en zarif en dalgarip bir letafet şehrine benzerdi. Bu itibarla Haliç, Bizanslıların bir zevk ve sefahat merkezini teşkil ederdi. Yazın sıcak günlerinde, gündüz işlerinden bunalmış olan Bizanslılar akşamları Perme denilen kayıklarına binerler, gurup eden güneşin son ışıklarıyla altın rengini alan Haliç'in sakin suları üzerinde gitarlarını çalarak, refahın ve huzurun verdiği bir sürur ve saadetle gezip eğlenirlerdi.

Haliç, aynı zamanda Bizans imparatorluğunun en büyük iktisadi merkezi idi. Şarki Roma İmparatorluğunun banisi olan imparator Birinci Konstantin, vücuda getirdiği Konstantinapol beldesinin etrafını muazzam surlarla çevirirken, Haliç sahillerin de muhtelif yerlerde kapılar açmayı ve bu kapıların önünde de birer iskele kurmayı ihmal etmemiştir.

Bir zamanlar burada, küçük bir liman ile hükûmet gemilerini yapmaya mahsus bir tersane de bulunuyordu. Liman, Kağıthane deresinden gelen çamurlarla dolmuştu. Fakat İmparator Kanta bir hayli paralar sarf ederek limanı dolduran çamurları temizletmeye muvafık oldu.

Bu liman, sık sık İstanbul denizlerini altüst eden lodos fırtınalarından ve bahusus düşman donanmalarının taarruzlarından tamamiyle masundu (korunmuştu). Onun için üç sıra kürekli harp kadırgaları burada demirliyor, aynı zamanda tamirleri de buradaki tezgâhlarda icra olunuyordu.

Akdeniz'den ve Karadeniz'den gelen ve imparatorluğun ihtiyaçlarına ait mal ve emtia getiren kayıklar, bu iskelelere yanaşırlar, orada pazarlar kurarlar, getirdikleri malları sattıktan sonra, Bizans sanatının nefis eserlerini de, Avrupa'nın ve hatta Dünya'nın her köşesine taşırlardı.

Haliç, gemiciler için de en emin bir ilticagah (sığınak) teşkil ederdi. Akdeniz'in ve bilhassa Karadeniz'in coşkun ve kudurmuş dalgaları üzerinde ölüm tehlikesi geçiren gemiciler, Haliç'e girer girmez kendilerini yeniden dünyaya gelmiş addederlerdi, ancak bu suretle halas ve necata kavuştuklarına hükmederlerdi.

Şarki Roma İmparatorluğu teessüs ederek (kurularak) kuvvetlenmeye başladıktan sonra, Haliç'te iki yer de, harp ve ticaret gemileri imal etmek üzere iki imalathane de vücuda getirilmişti. Bunlardan biri, şimdi Ayvansaray diğeri de Hasköy dediğimiz yerlerde idi. Bu tezgâhlarda, bilhassa harp gemilerinin imalatına çok ehemmiyet verilirdi. Bu itibarla Haliç, bir harp limanı ehemmiyetini de haizdi.

Bizanslılar, Haliç'in kıymetini takdir ederlerdi. Bizans hazinelerine sahip olmak için, muazzam beldeye sık sık ordular ve donanmalar gönderen muhtelif milletlerin tecavüzünden korumak için – sırası geldiği zaman mufassalan (ayrıntılı) arz edeceğimiz veçhile (şekilde) – Haliç'in methalini (girişini), kopması ve kırılması mümkün olmayan büyük bir zincir ile muhafaza ederlerdi.

Bizanslılar, bu semte çok ehemmiyet vermişlerdi. Burada, bir de hipodrom vücuda getirmişlerdi. Bu hipodromda da, Sultanahmet meydanında ki hipodromda olduğu gibi at ve araba yarışları yaparlar, esirleri aslanlara

kaplanlara ve diğer vahşi hayvanlara parçalatırlar, hatta siyasi nümayişleri (gösterileri) bile burada icra ederlerdi. Bizanslılar, Haliç sahillerinin tabii servet ve ziynetini, aynı zamanda bir takım eserlerle tezyin etmişlerdi. O tarihte, bugün Eyüp Sultan dediğimiz yere Kozmidyon derlerdi. Burada, Ayamama adını verdikleri bir küçük saray ile bir manastır tesis etmişlerdi.

Kozmidyon, evvelce bir küçük köyden ibaretti. Fakat havasının letafeti ve bilhassa civarındaki ormanlarda av hayvanlarının mebzuliyeti (bolca bulunması) ile iştihar (meşhur) etmişti. Bizans imparatorlarından Leon tarafından burada bir Av sarayı inşa ettirilmiş ve bu saraya Ayamama adı verilmişti.

Bugün Bostan iskelesi dediğimiz yerde inşa edilmiş olan bu saray, pek büyük değildi. Lâkin son derecede zarif ve muhteşemdi. Odalarının, salonlarının ve dehlizlerinin inşasında kullanılan mermerler ve somakiler[1], kâmilen Marmara adalarının en nefis mermer ocaklarından getirildiği gibi, tezyinat için kullanılan altın damarlı somakilerde Bandırma civarındaki bir ocaktan celbedilmişti. Odaların ve dehlizlerin tavanlarıyla duvarlarına, altın mozaiklerle mukaddes tasvirler işlenmişti. Tıpkı bir minyatürü andıran bu saraydan, som altın yaldızla kaplanmış bir dehliz vasıtasıyla, saraya bitişik olan küçük hipodroma, oradaki imparatorun hususi locasına geçirilir, imparator ile saray erkânı, hipodromdaki oyunları ve yarışları oradan seyrederlerdi.

Yine saraya pek yakın olan manastırda da, artık dünya işleriyle alakalarını kesmiş olan saray kadınları ikamet ederlerdi. Bu terki dünya kadınlar, gece gündüz İnciller ve ilahiler okuyarak vakitlerini taat ve ibadet ile geçirirlerdi.

Manastırın küçük kilisesinin başpapazı, büyük bir imtiyaza malikti. Harbe gidecek imparatorlarla Bizans asilzade ve kumandanları, hareketlerinden evvel bu kiliseye gelirler, hususi bir merasim ile istikbal edilirdi. Kilisenin Başpapazı tarafından, yine hususi bir ayin yapılırdı. Ondan sonra, harbe gidecek olan imparatorlarla asilzadelere ve kumandanlara başpapaz tarafından silâhları kuşatılırdı.

Ayamama Sarayı'nda cereyan etmiş olan bazı maceraların, acı ve tatlı hâtıraları da vardı. İmparatoriçe İren'in oğlu Kostantin, zevcesi Mari'yi

mukaddes sarayda bırakarak, meşhur bir sokak fahişesi olan Dilber Etodora ile bu sarayda yaşamıştı.

Sonra, zulüm ve istipdattan (baskıdan) dolayı aleyhine isyan edilen Üçüncü Mihail’in kafaları âsiler tarafından bu sarayda kopartılmış, bir futbol topu gibi ayaklarla vurula vurula sahile kadar indirilen o talihsiz baş, sahilden Haliç’in durgun sularına atılmıştı.

Bulgarlar, Kostontinopol şehrini zapt etmek hülyasıyla Bizans surlarına hücum etmişlerdi. Fakat bu hücum, Teshiri (zapt etmesi) kabil (mümkün) olmayan o muazzam kale bedenlerinin altında, akametle (başarısızlıkla) neticelendi. Bu muvafakatsizlik karşısında kalan Bulgarlar, Surların haricinde bulunan Ayamama Sarayı ile manastırını tahrip ettiler, bütün eşyalarıyla beraber, sarayın altın damarlı somaki direklerini kapı ve pencerelerini sökerek memleketlerine gönderdiler.

Bizanslılar, Haliç sahillerine küçük küçük saraylar ve zarif köşkler inşa etmişlerdi. Bunları da, Bizans imparatorluğunu zapt etmek için Konstantin surlarına kadar gelmiş olan Barbar orduları tahrip etmişler, onlarda tıpkı Bulgarlar gibi o saray ve köşklerin kıymetli kısımlarıyla mevcut eşyalarını memleketlerine götürmüşlerdi.

Konstantaniye kalesinin yabancılar tarafından taarruza ve muhasaraya uğradığı zamanlarda bu saraylar ve kiliseler kâmilen yıkılmış, yakılmış, varlıklarından hiçbir eser bırakılmamıştır.

Bizanslılar, Haliç sahilinde, — bugün Ayvansaray dediğimiz yerde— Velâkerna Sarayı’nı yapmışlardı. Bu saray, İmparatorların ikametine mahsus olan yazlık saraydı. Surların dâhilindeki Mukaddes saray ile diğer saraylarda sıcaktan bunalan imparatorlar, yazın bir müddet Velâkerna Sarayı’nda otururlar ve arada sırada surların haricine çıkarak avlanırlardı.

Bu sarayda çok muhteşemdi. Fakat bu da Bizans surlarına cebren aşan Lâtinler tarafından tahrip edildi. Ve kıymet ifade eden bütün eşyalarıyla duvar ve tavan tezyinatı, Fransa ve İngiltere’ye gönderildi.

Asırlar geçtikçe, Bizans imparatorluğu sukut ediyordu. Muhtelif tecavüzlere uğrayan Bizans şehri ve kalası harap olup gidiyordu. Artık bu bin senelik

İmparatorluğun şevket ve azameti azalmıştı. Bütün mukavemet kudret ve kuvveti yalnız, Büyük şehri çevreleyen ve – o devre göre – nakabil (mümkün olmayan) zapt ve tesir addedilen muazzam surlarına münhasır kalmıştı.

Konstantiniye (İstanbul) Muhasaraları

Bizanslılar, imparatorluklarının payitahtı ve idare merkezi olan muazzam beldelerinin etrafını çepeçevre kuşatmış olan kuvvetli surlara çok güveniyorlardı. Ve bu surları adeta semavî bir kuvvet gibi telakki ederek, onun sinesinde büyük bir emniyet içinde yaşayan beldelerine, Allah'ın eline tevdi (emanet) edilmiş olan şehir diyorlardı. Çünkü aşılması cidden çok müşkül olan bu taş surlar, onları birçok defa büyük felâketlerden kurtarmıştı.

Bu şehir, teessüs ettiği (kurulduğu) günden itibaren, Yunanlılar, Bulgarlar, İranlılar, Avarlar, İslâvlar, Varenler, Araplar, Lâtinler ve Türkler tarafından tam yirmi dokuz defa muhasara altına alınmıştı. Fakat bu muhasaraların ancak yedisi muvaffakiyetle neticelenmiş, diğerleri akim (neticesiz) kalmıştı.

Bizans'ın serveti ve san'at eserlerinin kıymet ve şöhreti dillere destan olmuştu. Onun için her devlet ve millet servet ve san'at kaynağını ele geçirmek istiyor, bunun içinde vakit vakit Bizans surlarını aşmak için ordular gönderiyordu. Bilhassa Araplar, Konstantaniye diye tesmiye ettikleri bu beldeyi zapt etmeyi çok arzu ediyorlardı. Bu maksatla, hiçbir fedakârlıktan çekinmiyorlardı. Çünkü Resûlullah Efendimiz'in:

“Litüf tühannel Kostantiniyete Felenimel Emirü Emiruha Velenilmel ceyşü Zalikel ceyş.”

Hâdisi Şerifindeki emri celili yerine getirmek istiyorlardı. Bu maksatla Konstantaniye beldesi Araplar tarafından yedi defa muhasara edilmişti. Fakat bu muhasaraların hepsi, akametle neticelenmişti.

Arapların bu yedi seferlerinden birincisi, Resûlullah Efendimiz'in Halifesi, Hazret–i Osman zamanında Bizans surlarını muhasara etmişti. Fakat bu ordu, hem kifayetsiz ve hem de muktedir kumandanlara malik olmadığı için

bir müddet sonra muhasarayı ref’ederek (kaldırarak) geri çekilmek mecburiyetini hissetmişti.

Emevî Saltanatının birinci hükümdarı olan Muâviye bin ebu Süfyan, birinci İslâm ordusunun muvaffakiyetsizliğini tamir etmek için, ondan daha mükemmel bir ordu tertip etti. Bu orduyu, o tarihte Emevîlerin en maruf (bilinen) kumandanlarında Süfyan Bin Avf’ın idaresine verdi. Aynı zamanda, Ashab–ı Kiramdan Hazret–i Hâlid Ebu Eyüb–ü Ensarı, İbn–i Abbas, İbn–i Ömer, İbn–i Zübeyr gibi zevatı muhteremeyi Medine’den Şam’a getirterek orduya terfik ederek (yanına katarak) İstanbul’a gönderdi. Hicretin, 48’inci ve 49’uncu senelerinde Bizans surları önünde çetin bir harbe girişen bu ordunun mübarek şehitlerinden biri de Hazret–i Hâlid’di.

Hazret–i Hâlid, Ashab–ı Kiramın en güzidelerindendir. Resûlullah Efendimize evvela mihmandarlık, sonrada alemdarlık (bayraktar) şerefini ihraz etmiştir (kazanmıştır). Ensar–ı kiram arasında, mebrukiyetinin (tebrik) derecesi çok yüksek olan bu zatı şerifi layıkı veçhile anlayabilmek için, Resûlullah Efendimiz’in asr–ı saadetine dönmek ve o devirdeki hadisatı, şöylece bir gözden geçirmek lâzım gelir.

Resûlullah Ve Hazret-i Halid

Hava son derece sıcaktı. Ebubekir'le kızları, evlerindeki sedirin üzerinde oturuyorlar, pencereden dışarı bakıyorlardı. Bir aralık kızlardan Ayşe'nin gözleri, eve doğru gelen birisine ilişti. Genç kız, birdenbire irkildi.

Ebubekir'e dönerek:

— Baba, Resûlullah başını sarığının ucu ile örtmüş, geliyor, dedi.

Hazret–i Peygamberin bu sıcakta gelişi, mutat (alışılmış) olan bir ziyaret değildi. Onun için Ebubekir merak ile yerinden kalkıp bakarak:

— Evet. Bu gelen, Resûlullah'tır. Acaba niçin geliyor? Diye hayret etti.

Onlar böyle konuşurlarken, Resulü Ekrem Efendimiz, evin kapısına gelmişti. Kapıyı çaldıktan sonra, daima adet edindiği veçhile (şekilde) bir an kapının önünde durarak:

— İçeride kim var, Girebilir miyim? Dedi.

Ebubekir, bu aziz misafiri istikbal etti (karşıladı.)

— Buyur, Ya Resûlullah! İçeride, zevcen Ayşe ile hemşiresinden başka kimse yok, diye cevap verdi.

Peygamber Efendimiz, kendisini karşılayan Ebubekir ile kızlarına selam vererek içeri girdi. Sedire oturup mübarek çehresinde tatlı bir tebessüm olduğu halde, kendisine mahsus bir nezaketle onların hatırlarını sorduktan sonra:

— Ya Ebubekir! Hicret için acele ettikçe sana, sabretmeni tavsiye ediyordum. İşte artık vakit geldi. Gidiyoruz, dedi.

Ebubekir, gidiyoruz sözünden o derece büyük bir memnuniyet hissetti ki, bunu daha iyi anlayabilmek için:

— Anam, babam sana feda olsun Ya Resûlullah! Beraber mi gidiyoruz? Diye sorması üzerine, aralarındaki konuşma, şu suretle devam etti:

— Evet. İkimiz, yalnız, beraberce gideceğiz. Sen hazır mısın, Ya Ebubekir?

— Ben hazırım Ya Resûlullah. İki yürük deve seçtim. Bunlardan hangisini beğenirseniz, size takdim edeceğim.

— Teşekkür ederim. Lâkin şimdi, hediye kabul edecek vaziyette değilim. Bineceğim devenin bedelini vermek isterim.

— Nasıl isterseniz, öyle olsun, Ya Resûlullah.

— Bu develerden her birinin bedeli nedir?

— Sekiz yüz dirhem.

Resulü Ekrem Efendimiz, derhal koynundaki keseden sekiz yüz dirhem çıkardı. Ebubekir'in önüne saydı. Bu paraya mukabil, develerden hangisini beğenirse onu alacaktı. Nitekim biraz sonra develeri gördüğü zaman "Ced'â" ismindeki deveyi kendisi için ayırdı.

Hareket plânı, şöyle hazırlandı:

O gece Resulü Ekrem Efendimiz'le sadık arkadaşı Ebubekir, gizlice ve sessizce Mekke şehrini terk edeceklerdi. Kendilerini takip edecek olan müşrikleri şaşırtmak için üç gün üç gece şehir civarında Sevr dağında ki mağaralarda gizlenecekler. Üç gün sonra bu develeri birisi şehir haricine getirecek, kendileri de bunlara binerek Medine'ye doğru hareket edeceklerdi.

Bu karar verildikten sonra Ayşe ile hemşiresi Esma, büyük bir kırbanın[2] içine su doldurmuşlar, bu iki yolcunun yiyeceklerini de bir beze sarmışlardı. Esma belindeki kuşağı çıkardı yarısını kopararak o bezin uçlarına bağladı sonra öteki parçayı da tekrar beline sardı.

Resûl–ü Ekrem Efendimiz, gece buluşacakları yeri tayin ederek hane–i saadetlerine avdet etti. Ebubekir de, üç gün sonra develeri kendilerine

getirecek olan bir adam aramaya gitti.

İyi bir tesadüfle karşılaştı. Talih karşısına, Abdullah bin Erikat isminde kabile halkından bir müşriki çıkardı. Bu adamın kılavuzlukta çok mahareti vardı. Aynı zamanda gayet fakir olduğu için, kendisine arada sırada yardım eden Ebubekir'e minnettardı.

Abdullah, Ebubekir'in teklifini derhal kabul etti. Üç gün sonra, şehir haricinde tayin edilen yere getirmek üzere, develeri alıp gitti.

Ebubekir'in azadlı kölelerinden Âmir bin Fehir'e birkaç koyun verildi. O da bunları gündüzleri kırlarda otlatacak, geceleri de sütlerini sağarak Resûlullah Efendimiz'le Ebubekir'in saklanacakları Sevr Dağı'ndaki mağaraya getirecekti.

Aynı zamanda Ebubekir, oğlu Abdullah'ı da çağırmış, ona da mühim bir vazife vermişti. O da şehir dâhilinde gezecek, Resûlullah Efendimiz'le Ebubekir'in birdenbire ortadan kaybolmaları üzerine, bu hâdisenin müşrikler üzerinde husule getireceği tesirleri tetkik edecek. Geceleri mağaraya gelerek gördüklerini ve işittiklerini Resûlullah Efendimiz'le babasına haber verecekti.

Ebubekir bu işleri görürken, Resûlullah Efendimiz de hane–i saadetlerine gelmişlerdi. Evdeki kadınları başka bir yere göndermiş, sevgili yeğeni Hazret–i Ali ile oradaki tertibatı ikmal etmişti.

Bu tertibat çok mühimdi. Müşrikler, o gece Resûlullah Efendimiz'i mutlaka öldürmeğe karar vermişlerdi. Ve bu kararın tatbiki için de, icabeden fedaileri seçmişlerdi. Bu fedailer sabaha karşı hane–i saadetin etrafını muhasara edecekler, bir adamı evinin içinde öldürmek Araplarca korkaklık telakki edildiği için Resûlullah Efendimiz'in evinden çıkmasını bekliyecekler, Nebi–i Zişan Efendimiz, adetleri veçhile sabahleyin erkenden ibadet maksadıyla Kâbe'ye gitmek için kapıdan çıkar çıkmaz derhal üzerine hücum edeceklerdi. Hâlbuki Resûlullah Efendimiz'le Hazret–i Âli'nin aldıkları tertibat, düşmanların bu planlarını akamete mahkûm etmeğe kâfi gelecekti. Harikulâde bir kuvvet ve cesarete malik olan Hazret–i Ali, o geceyi Resûlullah Efendimiz'in yatağında geçirecek. Pencereden içeriyi gözetlemeleri muhtemel olan müşriklere Nebi–i Zişan Efendimiz'in

yatağında yatmakta olduğu hissini verecek. Bu suretle Resûlullah Efendimiz'in rahatça şehirden uzaklaşmasını temin edecekti.

Ebubekir'le verilen karar mucibince, Resûlullah Efendimiz gece onu, evinde beklemişti. Gece yarısına doğru, hane–i saadetin aralık duran kapısı itildi. İçeriye Ebubekir girdi, karanlıkta kendisini bekliyen Hazret–i Peygambere:

— Hazır mısınız, ya Resûlullah? Dedi. Resûlullah Efendimiz:

— Hazırım, Yâ Ebubekir. Fakat Ali'ye bir daha veda edeyim, diye cevap verdi.

Ebubekir de, aynı arzuyu gösterdi. O sırada, yatacağı odada bulunan Hazret–i Ali avluya geldi. Orada Resûlullah Efendimiz'le Ebubekir'in konuştuklarını görünce, artık ayrılık zamanının gelmiş olduğunu hissederek derin derin içini çekti. Çünkü bu ayrılık, ona çok güç gelecekti.

Resûlullah Efendimiz, sevgili ve fedakâr yeğeninin boynuna sarıldı. Kendisini kurtarmak için hayatını muhakkak bir ölüme karşı tutan o mert ve kahraman Ali ile vedalaştı.

Ebubekir de Ali'nin ellerine sarıldı:

— Ya Ali! Ne bahtiyarsın ki, Resûlullah'ın uğrunda canını feda edecek derecede şerefli bir vazifeyi üzerine aldın, diye mırıldandı.

Bu suretle hazin bir vedadan sonra, kapı tekrar aralandı. Gecenin sükûneti içinde iki gölge sessizce sokağa kaydı. Birer hayal gibi karanlıklara karıştı.

Hava açıktı. Semada pırıldayan yıldızlar, derin bir uykuya dalmış olan Mekke şehrine, hafif ışıklarını serpiyorlardı. Resulü Ekrem Efendimiz'le sadık yol arkadaşı Ebubekir, ihtiyat ile hareket ediyorlar, sandallarını çıkarıp ellerine almış oldukları halde duvar diplerini takip ederek Kâbe'ye doğru gidiyorlardı.

Resûlullah Efendimiz, mübarek hayatının en büyük bir tehlike içinde bulunduğu o dakikalarda bile adetlerini terk etmemişlerdi. Şehre her girip

çıktığı zaman, daima Kâbe'yi ziyaret ederdi.

Bu gece de, aynı suretle hareket etti. Doğruca Kâbe'ye gitti. Tavaf edip ziyaretini bitirdikten sonra, başını şehre çevirdi. Derin derin içini çektikten sonra:

"Ey, Mekke! Dünyada en çok sevdiğim yer senin yerindir. Fakat senin evlatların bana rahat ve huzur vermiyorlar." Diye, doğmuş olduğu beldeyi terk etmenin bütün acılığını belirtti.

Ondan sonra büyük bir teessür içinde, şehri terk etti. Bir buçuk saat kadar yürüdükten sonra, Sevr dağının tepesindeki mağaraya gelmişlerdi. Burası Mekke'den dört kilometre kadar uzak bir mesafede idi. Bu mağara, bugün bile vardır. Kalpleri İslâmiyet'in aşkıyla dolu olan insanlar, Resûlullah Efendimiz'in gizlenmiş olduğu bu mağarayı ziyaret etmekten ruhani bir zevk duymaktadırlar.

Nebi–i Zişan Efendimiz'le Ebubekir'in bu mağaraya yerleştikleri esnada idi ki, Mekke'de de on bir kişiden mürekkep bir katil ve cinayet şebekesi, hane–i saadetin etrafını muhasara etmişlerdi.

Birkaç kişi, ayaklarının uçlarına basarak hane–i saadetin kapısına doğru ilerledi. Tam kapıya yaklaşınca, kendilerini de kumanda eden Ebucehil'in bir işaretiyle bunlar tevakkuf etti (durakladı).

Ebucehil, kulağını kapıya dayıyarak içeriyi dinledi. Kapının deliklerinden, alaca karanlık olan avluyu gözetledi. İçeriden hiçbir ses alamayınca, tekrar müşrik fedailerinin yanına geldi. Onlardan Hakem bin As'ın kulağına eğilerek:

— Bak bakalım, Muhammed uyuyor mu? Dedi:

Hakem, Haccac'ın oğullarından Münbe'nin omuzlarına basarak pencereye yükseldi Resûlullah Efendimiz'in yatağında yatan Hazret–i Âli'yi görünce, Ebucehil'in yanına gelerek.

— Evet. Muhammed yatağında uyuyor, diye cevap verdi.

Bunlar, ortalık ağarmaya başlayıncaya kadar beklediler. Sonra, yatakta gördüklerinin Hazret–i Muhammed olmayıp onun sevgili yeğeni olduğunu görünce evvela hayret ettiler. Sonra fena halde hiddetlendiler:

— Eyvah. Muhammed'i elimizden kaçırmışız, diye feryat ederek Darunnedve'ye gittiler. Ebucehil ile diğer müşrik reislerine vakayı haber verdiler.

Bunlar koşup hane–i saadete geldiler. Hazret–i Ali'yi yakalayıp götürdüler, hapsettiler. Ölümlerle tehdide girişerek Resûlullah Efendimiz'in nerede bulunduğunu söyletmek istediler ise de, bir kelime bile söyletemediler.

Bütün Mekke halkı ayaklanmıştı. Muhtelif kollara ayrılarak Resûlullah Efendimiz'i aramaya başlamışlardı. Hatta bunlardan bir kol, Nebi–i Zişan Efendimiz'le, sadık refiki (arkadaşı) Ebubekir'in saklanmış oldukları Sevr mağarasına yaklaşmışlardı.

Bunların ayak seslerini duyunca Ebubekir o kadar korktu ki, heyecan içinde kaldı. Nebi–i Zişan Efendimiz'in kulağına eğilerek:

— Ya Resûlullah! Düşmanlar, pek çok yaklaştı, diye fısıldadı.

Resulü Ekrem Efendimiz, metanet ve soğukkanlılığını muhafaza etti:

— Korkma, ya Ebu Bekir. Allah, bizimledir, diye cevap verdi.

Müşrikler mağaranın önüne kadar geldiler. Lâkin kapının örümcek ağları ile kapalı olduğunu ve kapının üstünde yuvası bulunan iki güvercinin uçtuğunu görünce, mağarada hiç kimsenin olmadığına hükmettiler, Resûlullah Efendimiz'i başka yerlerde arayıp bulmak için, yollarına devam ettiler.

Nebi–i Zişan Efendimiz'le sadık refiki, dört gün o mağarada saklandılar. Sonra oradan çıkarak, kendilerine yol gösterecek olan Abdullah bin Erikat ile buluştular. Abdullah, Müslüman değildi. Lâkin Ebubekir'in çok iyiliğini gördüğü için, bu hizmeti kabul etmişti. Mamafih kendisine, dolgunca bir ücret de verilecekti.

Allah yolunun bu iki yolcusu, Abdullah'ın getirdiği develere binerek tam yirmi dört saat durup dinlenmeden yollarına devam ettiler. Artık, Mekke'nin hudutlarını geçtiler.

Mekke'de, kıyametler kopuyordu. Kureyş reisleri, yüz deve mükâfat vereceklerini vaat ederek halkı, Resûlullah Efendimiz'i arayıp bulmaya teşvik ediyordu. Birçok kimseler develerine ve atlarına binmişler, Resûlullah Efendimiz'i aramak için yollara düşmüşlerdi. Bunlardan biri de, Surekâ isminde bir müşrikti.

Surekâ Nebi–i Zişan Efendimiz'le Ebubekir'in izlerini keşfetmişti. Atını sürerek onlara yetişmişti.

O sırada, birdenbire atının ayakları kaymış, Surekâ derhal yere yuvarlanmıştı. Araplarda adet olduğu veçhile hemen sırtındaki torbadan bir ok çıkarmış, falına bakmış, falın fena çıktığını görünce, duralamış, geri dönmeyi kararlaştırmıştı.

Lâkin o sırada, yüz deve mükâfat aklına gelmişti. Derhal elindeki oku kırarak yoluna devam etmek istemiş ve yine atına binmişti. Lakin at, daha ilk adımını atar atmaz, bacaklarına kadar kumların içine geçiverdi.

Surekâ, yaptığı hareketin fenalığını hisseti. Fikrini derhal değiştirdi. Atından indi. Koşa koşa Resûlullah Efendimiz'in yanına gitti:

—Ya Muhammed! Seni arayıp bulana yüz deve vaat ettiler. İşte ben de seni arayıp buldum. Lâkin onlara haber vermekten vazgeçiyorum. Allah, selamet versin. Yolunuza devam ediniz, dedi.

Resûlullah Efendimiz, Surekâ'ye dua etti:

— Emin ol ki, Cenab–ı Hak sana bu faziletinin mükâfatını ihsan edecektir, dedikten sonra, Ebubekir'le beraber yoluna devam etti.

Birkaç konak gitmişler, artık Mekkelilerin tehlike teşkil edecek olan hudutlarını geçmişlerdi. Birdenbire karşılarında bir kafile belirdi. Bunlar, ticaret için Şam'a giderek avdet etmekte (dönmekte) olan Mekkelilerdi.

Ebubekir bunları görünce:

— Ya Resûlullah. Aman, bunların gözlerine görünmeyelim, dedi.

Nebi–i Zişan Efendimiz'in müsterih ve mütevekkil bir ifade ile:

— Korkma, Ya Ebubekir. Onların içinde, dostlarımızın bulunması da ihtimal dâhilindedir, dedi. Resûlullah Efendimiz'in hiçbir hususta yanılmıyan mübarek kalbi, bu meselede pek büyük bir isabet göstermişti. Biraz sonra iki taraf birbirlerine yaklaştıkları zaman, kafile tarafından

— Selam, Ya Muhammed! Diye bir ses yükseldi. Resûlullah'a selam veren zat, Zübeyr idi.

Zübeyr, selam vermekle beraber devesinden atlayıp Nebi–i Zişan Efendimiz'in huzuruna geldi. Kendilerinin yakın akrabalarından olduğu için, büyük bir samimiyetle isticvaba (sorguya) girişti:

— Nereye gidiyorsun, Ya Muhammed?

— Çölde, biraz işim var. Ebubekir'i aldım, oraya gidiyorum.

— Çok kalacak mısın?

— Belki bir müddet kalırım.

— O halde size, birer takım kıymetli elbise vereyim.

— Niçin?

— Senin gibi büyük bir hanedanın evladı, bu kadar sade kıyafetle çöl halkına görünürse onların üzerinde fena tesir husule getirir de onun için…

Zübeyr, çok doğru söylemişti.

"Çöl halkının imanı gözlerindeydi."

Resûlullah Efendimiz, Zübeyr'in verdiği işlemeli bir kaftanı kabul etti. Derhal mübarek sırtına giydi. Ebubekir'e de, aynı suretle giyinmesini

emrettikten sonra, Zübeyr’e veda ederek Medine’ye doğru yoluna devam etti.

Medinelilerden bazıları, evvelce Mekke’ye geldikleri zaman Resûlullah Efendimiz’le temasta bulunmuşlar, gizlice Müslüman olmuşlardı. Bunlar, Resûlullah Efendimiz’in Mekkeliler tarafından taciz edildiğini biliyorlardı.

Ve günün birinde, nasıl olsa orayı terk ederek ahalisi daha mûnis ve daha samimi olan Medine’ye geleceğini tahmin ediyorlardı. Ve âdeta, kendisini dört gözle bekliyorlardı. Bunların içindeki kıymetli şahsiyetlerin arasında, Ebu Eyyüb Hâlid ismindeki muhterem zat da vardı.

Resûlullah Efendimiz’le sadık dostu Ebubekir, Medine’ye üç mil kadar mesafede bulunan Kuba mevkiine gelince durmuşlar, Medine’nin vaziyetini iyice tetkik ettikten sonra şehre girmeyi kararlaştırmışlardı.

Kubâ, küçük bir köyden ibaretti. Burada, evvelce İslâmiyet’i kabul etmiş olanlardan bazıları ikamet etmektelerdi. Bunlar, Resûlullah Efendimiz’i görür görmez son derece sevinmişler, tekbirler getirerek bu büyük ve muhterem misafiri kabul etmişler, kendisini Amr bin Avf’ın evine yerleştirmişler, sonra da, Medine’deki Müslümanlara haber göndermişlerdi.

Medine’de, birdenbire bir sevinç belirmişti. Oradaki Müslümanlar, takım takım Kuba’ya taşınıp gelirken, şehir de büyük heyecanlarla bir bekleme devri baş göstermişti.

Resûlullah Efendimiz’in bir müddet burada kalmak istemelerinin bir sebebi de, belki de, hayatını feda etmeyi göze alarak Nebi–i Zişan Efendimiz’in oradan ayrılmasını temin eden sevgili amcazadesi Hazret–i Ali’yi beklemekti. Çünkü Mekke’den ayrılırken, bazı kimselerin kendisinde bulunan emanetlerini ona vermiş:

— Ya Ali! Bunları, sahiplerine teslim et. Sonra da çık, yanımıza gel, diye emretmişti.

Resûlullah Efendimiz, orada bulundukları zamanı boş geçirmedi. Gülsüm isminde bir kadının hurmalarını kuruttuğu boş bir arsayı satın alarak, orada bir mescit kurmaya karar verdi.

Bu kararı derhal tatbike girişen Resûlullah Efendimiz, hemen işe başladı. Ashab–ı Kiramı ile birlikte, binanın temellerini kazdı. Onlarla beraber taş taşıdı. Bizzat kendileri, bir amele gibi çalıştı. Ashab–ı Kiram,

“Ya Resûlullah! Canımız senin uğruna feda olsun. Her işi bize bırak Sen, rahatına bak.” Diye yalvarıyorlardı.

Lâkin bu ricalarını, Nebi–i Zişan Efendimize dinletemiyorlardı. Bina, büyük değildi. Birkaç gün zarfında, meydana çıkıvermişti. Lâkin bu küçük mescidi şerif, ehli İslam’ın ilk ibadet yeri olduğu için fevkalade bir kutsiyeti haizdi.

Bu mescidin yapılmasına iştirak edenler arasında, Medine’nin meşhur şairlerinden Abdullah bin Ravaha’da vardı. O, parlak şiirlerinden birini bu münasebetle söylemişti: Bu şiir, şu mealde idi:

“Bu mescidin inşasına iştirak edenlere ne mutlu?

Ayakta iken ve otururken, burada Kur’an–ı Kerim okuyanlara ne mutlu

Ve gecelerini uyku ile geçirmeyip de burada ibadetle meşgul olanlara, ne mutlu”

Resûlullah Efendimiz bunları duydukça, büyük bir sevinç ve sürur (neşe) duyuyordu. O da, bu şiirin son kelimelerini tekrarlıyordu. Ashab–ı Kiram, o kadar büyük bir gayret sarf etmişlerdi ki, üç gün sürmeden, mescit binası ikmal edilivermişti.

Mescidin ikmal edilmesi, Resûlullah Efendimiz’in Peygamberliğini ilan etmesinin on üçüncü senesinin Rebiyülevvel ayının 8’inci Perşembe gününe tesadüf etmişti.[3]

Ertesi gün, Cuma idi. Resûlullah Efendimiz Kuba’da bulunan bütün Ashab–ı Kiramı ile Cuma namazını kıldıktan sonra, Medine’ye hareket etti.[4]

Medine halkı, büyük bir heyecan içindeydi. Erkek, kadın, genç, ihtiyar, çoluk çocuk bütün yollara dökülmüşlerdi.

Bunlardan birçokları Resûlullah Efendimiz'in önüne atılarak:

— Hoş geldin, ya Resûlullah. Malımız, canımız senindir. Hepsi sana feda olsun, diye feryat etmektelerdi.

Kızlar ve genç kadınların bir kısmı:

"Ay, Veda dağının sırtlarından yükseliyor.

Allaha şükretmek, bizim için de vacip oldu."

Diye şiirler söylerken, diğer bir kısmı da defler çalarak:

"Biz Ben–i Neccar kızlarıyız.

Muhammed'in komşuluğu ile bahtiyar olacağız."

Diye, neşideler (şiirler) terennüm ediyorlardı.

Şehrin kapısına vardıkları zaman Medineliler, Resûlullah Efendimiz'in etrafını sarmışlardı. Hepsi de:

Ya Resûlullah benim evime misafir olunuz diye yalvarıyorlardı. Nebi–i Zişan Efendimiz, hiç kimsenin kalbini kırmak istemedi:

— Devem, kimin evinin önünde durursa, ona misafir olurum, diye cevap verdi. Ve devesini, kendi haline terk etti.

Deve, bir müddet gitti. Sonra birdenbire durarak, Beni Neccar kabilesinden Ebu Eyyüp Hâlid'in evinin önüne çöküverdi.

Resûlullah Efendimiz, etrafına göz gezdirdi. Kapısının önünde durarak büyük bir sevinçle şaşırmış olan Hazret–i Hâlid'in meserretini (sevincini) görünce, tatlı bir tebessümle gülümsedi. Deveden, inmek istedi.

Lâkin deve tekrar kalkmış ve yürümeye başlamıştı. Hâlid'in biraz evvel meserretle parlayan çehresini de, derhal bir hüzün ve elem kaplamıştı.

Resûlullah Efendimiz serbest bıraktığı için deve, ileri doğru birkaç adım attı. Sonra dönüp tekrar Hâlid'in evinin önüne gelince, yine aynı yere çökerek boynunu toprakların üzerine uzattı. Böğürmeğe başladı.

Resûlullah Efendimiz, birkaç dakika bekledi. Bütün etrafındakiler gittikçe artan bir heyecan içindelerdi. Herkes, sabırsızlık dakikaları geçirmektelerdi.

Nebi–i Zişan Efendimiz, artık devenin kalkmadığını görünce, tekbir getirerek deveden indi. Hissettiği meserretten (sevinçten) dolayı adeta kendinden geçen ve kapının açık kanatları önünde bekleyen Ebu Eyyüp Hâlid'in evine girdi.

Bu ev, iki katlıydı. Hâlid, ileri atılarak, merdiveni gösterdi:

—Buyurun ya Resûlullah. Yukarı çıkın, dedi.

Fakat Nebi–i Zişan Efendimiz:

—Hayır. Ben üst katta oturmak istemem. Gelip giden misafirlerimin içindeki ihtiyarlara merdiven çıkmak zor olur, diye Hâlid'in teklifini nazikâne bir surette reddetti ve alt kattaki odaya yerleşti.

Resûlullah Efendimiz'in valideleri Beni Neccar kabilesindendi. Hazret–i Hâlid de, bu kabilenin asilzadelerindendi. Lâkin fakirdi, evinde eşya namına hiçbir şeye malik değildi. Ashab–ı Kiram hemen koşmuşlar evlerinden yataklar şilteler örtüler getirmişler Resûlullah Efendimiz'in oturacağı odayı döşemişlerdi.

Resûlullah Efendimiz Kuba'da mescidi yaptırmakla meşgul iken, Mekkelilerin elinden güçlükle kurtulmuş olan Hazret–i Ali de oraya gelmiş, Nebi–i Zişan Efendimize iltihak etmişti. Resûlullah Efendimiz yanlarında Hazret–i Ali ile Ebu Bekir bulunduğu halde bu odaya yerleşti. Lâkin birkaç gün sonra Zeyd'e iki deve ile beş yüz dirhem verdi. Onu Mekke'ye gönderdi. Ailesini getirmeye memur etti.

Zeyd, Mekke'ye gitti. Resûlullah Efendimiz'in yaşlı zevcesi Hazret–i Sude, en küçük ve en sevimli kerimesi Hazret–i Fatma, Ebubekir'in oğlu Abdullah ve Ebubekir'in kerimesi, Ayşe'yi alarak Medine'ye getirdi.

Resûlullah Efendimiz, Hazret–i Hâlid'in evinde tam yedi ay ikamet etti. Bu müddet zarfında Ebu Eyyüp, Nebi–i Zişan Efendimize o kadar büyük hürmet ve tazim (saygı) gösterdi ki, Resûlullah Efendimiz:

— Ya Ebu Eyyüp! Bana karşı misafirperverliğini hakikaten gösterdin. Senden çok razı ve hoşnudum. Allah da razı ve hoşnut olsun, diye, ona defalarca dua etti.

Bir gün üst katta bir ibrik devrilmişti. Ve tahtaların arasından sızıp aşağıya akacak olursa, Resûlullah Efendimiz'in üstünü kirletecekti.

Hâlid, bunu görür görmez hemen oradaki bir örtünün üstüne atıldı. Onu dökülen suların üstüne kapadı. Aşağıya bir damla suyun bile akmasının önüne aldı.

v

Resûlullah Efendimiz, Medine'yi teşriflerinin daha ilk günlerinden itibaren bir mescitle ona bitişik olmak üzere kendilerine bir ikametgâh yaptırmaya başlamıştı.

Bunun için evvela kâfi derecede taş ve kerpiçle hurma ağaçlarından kerésteler hazırlattı. Sonra, inşaata başladı.

Mescid–i Şerif, gayet basitti. Dikilmiş olan hurma ağaçlarının aralarına kerpiçler yerleştirildikten sonra, tavanı da büyük hurma dallarıyla kapatılmış olan düpedüz bir binadan ibareti.

Bunun yanındaki Hane–i Saadet denilen binaya gelince, bu da büyücek bir avlunun etrafına sıralanmış olan odalardan mürekkepti. Bunlar da, hurma ağaçlarının arasına yerleştirilmiş olan kerpiçlerden inşa edilmişti.

Resûlullah Efendimiz'in şahıslarına mahsus olan ve Hücre-i Saadet tesmiye olunan (ismi verilen) oda, Mescid–i Şerif'in mihrap tarafına tamamıyla bitişikti. Resûlullah Efendimiz, arzu buyurdukları zaman, buradan Mescid–i Şerif'e geçebilecekti.

Avlu, epeyce genişti. İlk zamanlarda buraya, yalnız birkaç hücre inşa edilmişti. Bunlardan birinde, Resûlullah Efendimiz, diğerlerinde de aile efradı ikamet edecekti. Kapının yanındaki küçük bir hücrede, Resûlullah Efendimiz'in sevgili amcazadesi ve fedakâr refiki Hazret–i Ali'ye tahsis edilmiş.

Zaman geçtikçe, avludaki odalar çoğalmaya başlamıştı. Resûlullah Efendimiz'in zevcelerinin adetleri artıkça, avludaki vaziyet, şu şekli almıştı:

Zevcat–ı mutahharadan (temiz eşlerden) Hazret–i Sude ile Ümmü Selema, Ümmü Habibe, Ceviriyye, Meymune, Zeyneb'in hücreleri, avlunun şimal tarafına sıralanmıştı. Bunların hepsi de birer pencereleri küçük küçük odalar olup kapılarına, keçi kılından dokunmuş birer perde asılmıştı.

O devirde yaşamış ve bu hücreleri görmüş olanların rivayetlerine göre bu odalar, üç buçuk arşın (takriben iki metre) genişliğindeydi. Ve bir adam boyu yüksekliğindeydi. İçlerinde, güçlükle gezinmek mümkün olabilirdi. Geceleri, hiçbir aydınlık vasıtasına malik değildi. Bütün gece karanlıklar içinde vakit geçirilirdi.

Hâlbuki Resûlullah Efendimiz eğer istemiş olsalardı, Medine'nin diğer evleri ve konakları gibi muazzam bir kâşane (köşk) yapılmasını emreder ve orada hayat geçirebilirlerdi.

Hazret–i Hâlid, zengin olmamakla beraber çok cömert bir kalbe malikti. Bâhusus (özellikle) Resûlullah Efendimiz'e karşı en büyük fedakârlıkları bile ihtiyar edecek (seçecek) derecede, kendilerine bağlılık göstermekteydi. Bunu da, malik olduğu başlıca malı olan bu binaların arsalarını Resulü Ekrem Efendimiz'e hediye etmekle göstermişti.

Resûlullah Efendimiz'in Hane–i Saadetleri etrafındaki komşuları, Saad bin Abada – Saad bin Muaz – Ammare bin Hazm ile Ebu Eyyüp Hâlid'den mürekkepti (oluşmuştu). Bunlar Resûlullah Efendimiz'e çok büyük tazim (saygı) ve terkim (hürmet) eserleri gösterirler, sık sık kendisine süt gönderirlerdi.

Resûlullah Efendimiz, Mekke'den gelen muhacir[5] Müslümanlarla Medine'nin yerli halkından olan ve Ensar[6] tesmiye olunan Müslümanları

birbirleriyle kardeş etmişlerdi. Vakıa esas itibariyle Müslümanlık, kardeşlik demekti. Her Müslüman, diğer herhangi bir Müslüman'ın tabii şeklinde kardeşi idi. Lâkin bir de "muahat" denilen kardeşlik vardır ki bu, tamamiyle öz kardeş mahiyetinde idi. Bundan maksat da, varını yoğun Allah ve Resûlullah uğruna feda ederek Mekke'den kalkıp Medine'ye gelen Müslüman muhacirleri zaruret ve mahrumiyetten halas etmekti.

Medineli kardeşler, evlerinin etrafındaki boş arsaları bunlara tahsis etmişler, inşa ettikleri odaları, onlara vermişlerdi.

Evlerinin etrafında boş arsa olmıyanlar ise, kardeşlerini evlerine kabul etmişler, onları yedirip içirmeyi kedilerinin bütün istirahatlarını temin eylemeyi deruhte etmişlerdi (üstlenmişlerdi).

Resûlullah Efendimiz, muhacir ashab–ı kiramdan yardıma muhtaç olanlardan her birini Medinelilerden birine kardeş ettiği gibi Mas'ab bin Amiri de, Ebu Eyyüp Hâlid'e kardeş vermişti. Bunun üzerine o da ensar zümresi arasına girmiş, bu itibar ile onun künyesi ve ismi, şu şekilde intikal etmişti.

"Ebu Eyyüp, Hâlid El'ensâri"

Hazret–i Hâlid, bütün zamanını Resûlullah Efendimiz'in hizmetine vakfetmişti. O büyük misafirin, evinde bulunduğu müddet zarfında, hakikaten çok büyük misafirperverlik göstermiş ve bundan dolayı "Mihmandar–ı Resul" gibi şerefli bir unvanı iktisap eylemişti.

Sabah olur olmaz, Hazret–i Hâlid ile refikası ve çocukları derhal Resûlullah Efendimiz'in ikamet buyurdukları odanın kapısı ile evin önüne temizlerlerdi. Nebi–i Zişan Efendimiz'in ziyaretine gelecek olanlara, oraları kirli göstermek istemezlerdi.

Hazret–i Hâlid'in zevcesi, Resûlullah'ın yemeğini pişirirdi. Oğlu Eyyüp, kırba ile kuyulardan su getirirdi. Ve Resûlullah Efendimiz soğuk suyu sevdikleri için uzakta bulunan kuyuları gezer, dolaşır, onların hangisinin suyu soğuk ise ondan getirirdi.

Ziyaretçilere, bizzat Hazret–i Hâlid nezaret ederdi. Resûlullah'ın misafirlerine hurma, bal, süt vesaire gibi şeylerle izzet ve ikram gösterirdi.

Üst kata, devrilen bir ibrikten alt kata su akması vakasından sonra Hazret–i Eyyüp, Resûlullah Efendimize üst kata çıkması için pek çok ricada bulunmuş ise de, Nebi–i Zişan Efendimiz bu teklifi nazikâne bir surette reddetmişti. Bunun üzerine Hazret–i Hâlid, zevcesi ve çocukları ile beraber üst katı terk etmişler, evin başka bir köşesine çekilmişlerdi.

Resûlullah Efendimiz'in etrafında, güzide Ashab–ı Kiram'dan mürekkep olmak üzere sıkı bir çember çevrilmişti. Bunlar da, Bilâli Habeşi, Ebû Redîha, Selman–ı Farisî, Ebû Derda, Ammâr bin Yâsir vesair birkaç ashaptan mürekkepti.

Bu zatların hepsi, hususi meziyetlere malikti. Mesela Bilâl aslen Habeş'li idi. Orada esir edilerek Mekke'ye getirilmişti.

Genç bir köle olduğu halde, İslâmiyet'i kabul etmişti. O zaman İslâmiyet'in ilk devriydi. Resûlullah Efendimiz'in emirleriyle İslâmiyet, pek gizli tutulmaktaydı. Lâkin Bilâl'in Müslüman olduğu keşfolunarak ona tahammül edilmez derecede şiddetli işkenceler edilmişti.

Müşrikler, bir gün onu kızgın kumların üzerine yatırmışlardı. Göğsünün üstüne taşlar yığıyorlar, onu Müslümanlıktan vazgeçirmek için şiddetle tazyik ediyorlardı.

O sırada, oradan geçen Ebubekir, Bilâl'in haline acıdı. Onu satın aldı. Zulüm ve işkenceden kurtardı.

Bilâl'in, duyanları heyecanlara düşürecek derecede latif bir sedası vardı. Bu sedayı işitenler, kendilerinden geçerek mest olurlardı.

Aradan zaman geçmiş, Resûlullah Efendimiz, Ebu Bekir'le Mekke'den Medine'ye hicret etmişti. Bir müddet sonra da Bilâl onların peşlerinden gelmişti.

Bir müddet sonra Müslümanları ibadete davet etmek için Ezan usulü ihdas edilmiş, bunun üzerine ehli İslam'ın ilk müezzinlik şerefi de Resûlullah

Efendimiz tarafından Bilâl’e verilmişti.

Resûlullah Efendimiz’in hususiyetlerine girmiş olan Ashaptan Selman–ı Farisi’de, İranlı idi. Âlimdi. Birçok şeyler bilirdi. Resûlullah Efendimiz kendisini çok severdi. Diğer Ashab–ı Kiram ise, hepsi de ayrı ayrı meziyetlere malikti.

İşte, bunların arasına Ebû Eyyüp de girmişti. Ve aralarında adeta bir ilim ve irfan meclisi teşekkül etmişti.

Bunlar, Kur’an–ı Kerim’i başından sonuna kadar ezberliyorlar, ehli İslâm’ın ilk hafızlarını teşkil ediyorlar, sonra bildiklerini birbirlerine öğretiyorlardı.

Ebu Eyyüp aynı zamanda iyi bir askerdi. Harplerde Resul–ü Ekrem Efendimiz’e refakat etmekle beraber, Nebi–i Zişan Efendimiz tarafından muhtelif maksatlarla, muhtelif yerlere gönderilmiş olan asker kıtalarının bazılarına da iştirak etmişti.

Ebu Eyyüp, Resûlullah Efendimiz’e, kalbinin bütün kuvvetiyle bağlanmıştı. Nebi–i Zişan Efendimiz’in vefatına kadar yanından ayrılmamıştı.

Resûlullah’ın vefatı, onun bu sadık sahabesini, o büyük felaket ıstırabının altında ezmiş, bitirmişti. Sevgili Resul’ünün hastalığı esnasında onun evinin önünden bir dakika ayrılmayan ve hatta birçok geceler kapısının eşiğinde geçirmişti.

İslam Orduları

Kostantiniye (İstanbul) Surlarında

Nihayet, hicretin 52'nci ve miladın 672'nci senesinde, yine büyük bir Arap donanması, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Konstantaniye surları önüne kadar gelmiş ve orada demirlemişti.

Bu ordu ve donanmayı gönderen de Muâviye idi. Muâviye, ordunun kara ve deniz başkumandanlığını, o tarihte en muktedir (kuvvetli) askerlerden sayılan Süfyan bin Avf'a vermişti.

Süfyan, iyi bir kumandan olmakla beraber ancak Arabistan çöllerinde harp etmişti. Ve bilhassa büyük kaleleri görmemişti. Nitekim Konstantaniye yani İstanbul surlarını görünce hayret etmiş,

— Bu yüksek duvarları nasıl aşacağız? Bu işi yapabilmek için, insan kuvvetinin fevkinde (üstünde) bir kudret lâzım, demişti.

Süfyan, Suriye'de birkaç defa Bizans ordusu ile harp etmişti. Onların muharebe usullerini öğrenmişti. Lâkin Konstantaniye surları gibi, o devirde yıkılması ve aşılması mümkün olmayan bir kaleye hücum edecek olursa, hiçbir muvaffakiyet elde edemiyeceğine kanaat getirdi. Yavaş yavaş geri çekildi. Silivri civarında bir yere karargâh kurarak oraya yerleşti. Rumeli ve Anadolu sahillerindeki Rum köylerine taarruza girişti.

O tarihte Marmara sahilleri, çok mâmur (imar edilmiş) bir haldeydi. Köyler, zengin bağlara malikti. Bütün köylüler, şarapçılıkla geçinirlerdi. Ve hepsi de, hatırı sayılır derecede mühim servetler ele geçirmişlerdi.

Süfyan, ordu ve donanmasını emniyet altında bulundurmak için evvela bütün sahili gezdi. Erdek civarındaki Kapıdağı yarımadasını beğendi. Burası, hem kara ordusuna emniyetli bir karargâh ve hem de donanmayı kışın fırtınalarından koruyacak bir liman halindeydi. Bunun için Silivri'deki ordugâhını oradan kaldırarak Kapıdağı yarımadasına nakletti. Ve ondan sonra, bütün o sahillerdeki Bizans köylerine karşı, büyük mikyasta (ölçüde) taarruza geçti.

Süfyan, yıktı, yaktı, kesti, biçti, bütün Marmara sahillerini harabezara (viraneye) çevirdi. Eline geçen hadsiz hesapsız ganimetleri, Kapıdağı’na nakletti.

Artık yaz geçmiş, kış mevsimi gelmişti. Süfyan, köylerden aldığı ganimet mallarının karşısında adeta sersemlemiş olduğu için, kalkıp Suriye’ye gidemedi. Çünkü gözlerini, Konstantaniye kalesine dikmişti. Bizans köylerinden bu kadar zengin ganimet topladıktan sonra, o muazzam Bizans payitahtından hiç şüphesiz ki haddi hesabı olmayan hazineler elde edilecekti.

Süfyan, bu düşünce ile ordusunu tekrar gemilere bindirdi. Rumeli sahillerine geçirdi. Yavaş yavaş Konstantaniye üzerine doğru ilerledi. Ve kaleyi karadan muhasara etti. Bu muhasara, 674 senesi sonbaharında başlamıştı. Bütün kış devam ettiği halde, Süfyan hiçbir muvaffakiyet kazanamadı. Yaptırdığı mancınıklar ile surları bir hayli dövdürdü ise de, yalçın kayayı andıran o cesim (büyük) duvarlar üzerinde en küçük bir rahne (gedik) bile açamadı.

Süfyan’ı, büyük bir endişe almıştı. Çünkü ordusunda, bir taraftan kıtlık, diğer taraftan da hastalık başlamıştı. Aynı zamanda, bazı gece Rumlar küçük gemilerle Arap donanması üzerine akınlar yapıyorlar, birkaç gemi yaktıktan ve batırdıktan sonra, kaçıp gidiyorlardı.

Açlıktan ve hastalıktan ordudaki telefat artmıştı. Bir gün Süfyan, askerini saydırdı, Mevcudun üçte birine indiğini anladı. Muâviye’ye hitaben bir mektup yazdı. Bu mektupta, Bizans’ın hazinelerini ballandıra, ballandıra anlattı. Sonra, Kapıdağı’ndaki zengin ganimet mallarını birkaç gemiye doldurarak mektupla beraber Suriye sahillerine yolladı.

Muâviye, son derecede haristi (açgözlüydü). Süfyan’ın bu mektubunu alır almaz derhal harekete geçti. Büyük bir ordunun hazırlanması için emir verdi. Bu orduya oğlu Yezit kumanda edecekti.

Muâviye, yalnız böyle büyük bir ordu hazırlatıp onun başına oğlu Yezidi geçirmekle iktifa etmedi. Medine’ye adamlar gönderdi. Orada Resûlullah Efendimiz’in Ashab–ı Kiramından İbn–i Abbas, İbn–i Ömer, İbn–i Zübeyr, Ebu Eyyüp, Hâlid El–Ensari gibi muhterem zatları Şam’ a dâvet etti.

Onlara, Resûlullah Efendimiz'in (Konstantaniye) hakkındaki hadisi şeriflerinden bahsederek:

— Şüphesiz ki bu muazzam beldenin fethinde bulunarak, Resûlullah'ın takdirine nail olmak istersiniz, dedi.

İsimlerini saydığımız Ashab–ı Kiram, Resûlullah Efendimiz'in küçük bir işaretine, kendilerini kurban edecek derecede can atan mü'minlerdi. Muâviye'nin bu teklifini derhal kabul ederek Yezid'in ordusuna iltihak etmişlerdi.

Bu dört sahabeden en yaşlısı, Hazret–i Hâlid idi. O tarihte, seksen yaşını geçkindi. Muâviye, Resûlullah'ın sancağını teberrüken (uğur olsun diye) ona teslim etti. Yezid'in ordusu, iki aylık uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra, Üsküdar sahillerine gelebildi.

Süfyan basiretli davranarak donanmasını muhafaza edebilmişti. Yezidin ordusu, bu donanma ile Rumeli sahiline, (tahmin edildiğine göre bu gün Yeşilköy ile Bakırköy arasındaki sahile) geçirildi. Oradan da Haliç sahiline doğru ilerliyerek Süfyan'ın muhasara ordusunu takviye etti.

Bu ordu, perişan bir halde idi. Kumandan Süfyan, son gayretini sarf ederek bu orduyu burada tutabilmekte idi. Yezid'in ordusu geldiği zaman hakikaten imdada yetişmiş, artık Bizanslıların yapmaya hazırlandıkları bir kaleden çıkış hareketinde, kâmilen (tamamen) kılıçtan geçirilecek bir hale gelmişlerdi.

Hazret–i Hâlid'in hususi hayatına dair tarihlerimizde pek az malumat vardır. İnceden inceye tetkik ettiğimiz tarihlerde elde edebileceğimiz malûmat ise, sırasıyla şunlardır:

İslâmiyet'in zuhurundan evvel, cahiliyet devrinde Araplar, esir ettikleri düşmanlarını, boyunlarından bir iple bir ağaca bağlarlar, onların üzerine ok atarlar, bu suretle nişancılıklarını arttırmaya çalışırlardı.

Aynı zamanda, bir kılıç darbesiyle bu esirlerin kellerini uçurmaktan büyük bir zevk alırlardı.

Ebu Eyyüp bir gün, Hâlid bin Velid’in oğlu Abdürrahman’ın da bu menfur (iğrenç) hareketlerde bulunduğunu işitti. Çok büyük bir teessür hissetti. Kalkıp ona gitti:

— Ya Abdürrahman! Baban, o kadar hiddetli ve şiddetli bir adam idi ki, bazen Resûlullah Efendimiz’in verdikleri emirlerin bile hududunu tecavüz ederdi (aşardı). Galiba, sen de ona çekmiş olacaksın. Resûlullah’ın, haksız yere kimseye ezâ ve cefâ edilmemesi ve hiç kimsenin işkencelerle öldürülmemesi hakkındaki hadisi şeriflerini işitmedin mi? Dedi.

Ebu Eyyüb’ün bu sözleri Abdürrahman üzerinde o derece büyük bir tesir husule getirdi ki, yaptıklarına nedamet getirdi. Tövbe ve istiğfar ederek dört kölesini birden azat etti.

Ebu Eyyüp, Resûlullah Efendimiz’in vefatını müteakip evine çekilmişti. Artık o, bütün hayatını ilme hasretmişti. Resûlullah Efendimiz’den öğrenmiş olduğu birçok şeyleri incelemiş, bilhassa Kur’an–ı Kerim’i tamamıyla hıfzetmişti.

Hazret–i Hâlid, hilafet meselesi etrafındaki dedikodulara da iştirak etmemişti. Ashab–ı Kiram’dan birçokları bu meselede ikiye ayrılmış oldukları halde o, bitaraflığını tamamıyla muhafaza etmiş, İslâmiyet’in terakki ve inkişafından başka hiçbir şey düşünmemişti.

Üçüncü Halife Hazret–i Osman, âsiler tarafından evinde muhasara edildiği için camiye gidecek halde değildi. Hâlbuki camide cemaat, imam beklemektelerdi.

Halife, Ebu Eyyüb’e haber gönderdi. Onu kendisine vekil ederek kendi yerine imamlık etmesi, için emir verdi. Ebu Eyyüp, Osman şehit oluncaya kadar birkaç gün imamet etti.[7] Lâkin halk tarafından Hazret–i Ali halife seçilir seçilmez, imamet mevkiini ona terk ederek yine evine çekildi.

Dördüncü Halife Hazret–i Ali’nin zamanında da Hazret–i Hâlid bitaraflığını (tarafsızlığını) muhafaza etti. Ali’nin şahsiyeti etrafında Emevîler tarafından çevrilen entrikalara katiyen müdahale etmedi. Hatta ehli İslam arasına giren bu nifak ve şikakın (bölünmenin) kalkması için Haricilerin Nehrivan’daki karargâhlarına kadar gitti. Onlara nasihatler verdi. Lâkin

sözlerinin hiçbir tesir husule getiremediğini görünce meyus ve müteessir olarak Medine'ye avdet etti. Tekrar inziva köşesine çekildi.

İhtimal ki onun bu ikinci inziva devri, vefatına kadar devam edecekti. Lâkin Emevîlerin, Bizanslılara karşı açmaya teşebbüs ettikleri büyük harp, Ebu Eyyüb'ü tekrar hareket ve faaliyete sevk etti.

v

İslâmiyet'in ilk devirlerinde Arap mücahitleri mütemadiyen kara harpleriyle meşgul olmuşlardı. Sonra, deniz muharebelerine de atılmışlardı. Lâkin bu işte muvaffak (başarılı) olabilmek için de bir hayli güçlüklere katlanmışlardı.

İlk devirlerde Arapların gemileri olmadığı gibi, denizcilik de bilmiyorlardı. İkinci Halife Ömer zamanında Amr bin As, Mısır'ı fethettiği zaman Suriye sahilindeki gemilerden istifade etmiş, askerinin büyük bir kısmını, kiraladığı gemilerle Mısır topraklarına geçirmişti. Ve bunu da, fethi müteakip Halifeye bildirmişti.

Ömer, denizi görmemişti. Bir mektup yazarak Amr'dan malumat istedi. Amr verdiği cevapta denizi tasvir ederken ucu bucağı olmayan o büyük deryada, insanların bindikleri gemilerin o kadar zayıf kaldığından o suretle bahsetti ki, Halifenin kalbine birdenbire bir ürküntü geldi.

"Yâ Amr! Ehli İslam'ı, sakın gemilere bindirip de denize çıkarma. Onların hayatlarını tehlikeye sokma." Diye emir verdi. Fakat üçüncü Halife Osman devrinde, Suriye valisi olan Muâviye Kıbrıs adasının büyük bir servet kaynağı olduğunu işitmişti. Muâviye, bizzat Humus'a gitti. Orada tahkikat icra etti. Sonra Halifeye, şu mealde bir mektup yazarak gönderdi:

"Halife Ömer, ehli İslam'a denize çıkmayı menetmiştir. Hâlbuki karşımızda, muazzam servet kaynaklarına malik olan öyle bir ada var ki, Humus köylerinden, orada öten horozların sesleri bile duyuluyor. İzin ver. Gemiler tedarik edeyim. Gideyim. O adayı zapt edeyim."

Mektup, çok cazipti. Fakat Halife Osman iradesizdi. Zayıf bir ruha malikti. Ömer gibi cesur ve atılgan bir Halifenin içtinap ettiği (çekindiği) bir

meselenin yapılması hakkında emir vermekten çekindi.

— Ya Muâviye! Servet hatırı için ehli İslam'ın hayatlarını tehlikeye koymak caiz değildir. Bu fikirden vazgeç, diye cevap verdi.

Fakat Muâviye ısrar etti. Bunun üzerine Halife, şu ikinci emirnameyi gönderdi.

— Deniz gazasına iştirâk için, hiçbir Müslüman cebir etmeyiniz. Her kim kendi arzusu ile iştirak etmek istese, onu istihdam ediniz, dedi.

Hicretin 28'inci ve milâdın 648'inci senesinde Muâviye, Anadolu'nun cenup (güney) sahillerinden Finike ve Karaman ormanlarından keresteler kestirdi. Bunlardan, gemiler inşa etti. Bir donanma vücuda getirdi. Bu donanmaya, sahil ahalisinden gemiciler ve askerler yerleştirdi. Abdullah bin Kis'in kumandasına vererek Kıbrıs adasına gönderdi.

Arapların yapacakları bu ilk büyük deniz seferine Ashab–ı Kiram'dan Ebu Zer, Ebu Durda, Şeddad bin Evs, Bins – Samit Ubade ile zevcesi Ummu Haram da iştirak etmişlerdi.

Donanmanın seferi, muvaffakiyetle neticelendi. Larnaka limanına çıkan Arap askerleri şehri kolaylıkla zapt etti. Ve İslamların lehine olarak bir muahede (anlaşma) akdedildi.

Bu muvaffakiyet Muâviye'ye cesaret vermişti. Rumlarda ise bir telaş baş göstermişti. Araplar Suriye'de Rumları fena halde yıldırmışlardı şimdi deniz cenklerinde de muvaffakiyet kazanınca, Bizanslılarda da korku ve endişe arttıkça artmaya başlamıştı.

Araplarla Bizanslılar arasındaki ikinci deniz harbi, Mısır sahillerinde vukua geldi. Bizanslıların İmparatoru Konstantin, güya Arap donanmasını mahvetmek istedi. Beş yüz gemiden mürekkep büyük bir donanma ile Mısır sahillerine geldi.

Muâviye, bunu haber alır almaz, donanmasını Mısır'a gönderdi ve Mısır Valisi Abdullah bin Sad'ada oradaki bütün gemilerle Bizans donanmasını karşılaması için emir verdi.

İki donanma, Zıvara limanında karşılaştılar. O gece demir üzerinde, sükûnetle karşı karşıya yattılar, Ertesi gün sabah olur olmaz birbirlerine taarruza başladılar.

Arap donanmasında, sahil ahalisinden oldukça mahir kaptanlar vardı. Bunlar, gemileriyle Bizans gemilerinin üzerine atılmışlar ve gemilerini Bizans gemilerine sımsıkı bağlamışlardı.

Artık, iki tarafta da kılıçlar ve baltalar parlamaya başlamıştı. Rampa etmiş olan gemilerin efradı, birbirine karışmıştı.

Harp, o kadar şiddetlenmişti ki, gemilerden mütemadiyen denize cesetler dökülüyor ve denizin sathı bu cesetlerden görünmüyordu.

Afrika sahillerinin parlak güneşi altında masmavi görünen, deniz, biraz sonra kıpkızıl bir kan deryası halini almıştı. Ölenlerin son nefeslerinde koyverdikleri feryatlarla yaralıların can acısından çıkardıkları figanlar, ufuklarda korkunç akisler husule getirmeye başlamıştı.

Rumların bir kısmı, gemilerin birbirine bağlayan halatları kesip kaçabilmişlerdi. Bir kısmı da, batıp gitmişlerdi.

İki tarafın zayiatı müthişti. Hatta İmparator Konstantin bile birkaç yerinden yaralı olduğu halde güçlükle firar edebilmişti. Fakat mühim ve tarihi bir hâdise vukua gelmişti. O tarihte denizcilikleriyle meşhur olan Rumları, denize henüz ilk adımlarını atmış olan Araplar mağlup etmişlerdi.

Muâviye bu muvaffakiyetten büyük bir cesaret almıştı. Donanmayı evvela Girit adasına yollamıştı. Ve orada birkaç liman almıştı. Bu suretle kazanılan muvaffakiyet üzerine, artık Arap gemicilerinin cesaretleri büsbütün artmıştı. Ve bunun neticesi olmak üzere de Hicretin 44’üncü senesinde Arap donanması Bizans İmparatorluğunun hükümet merkezi olan Konstantaniye şehri üzerine atılmış, hatta şehrin limanına kadar girerek oradaki Rum donanmasının mühim bir kısmını yakmıştı.

Konstantaniye şehrinin etrafı, cesim (cüsseli) bir surla kuşatılmıştı. Rumlar bu surların üzerinden mütemadiyen ok yağdırıyorlardı. Araplar, bu ok

yağmurunun altına girmeye muvaffak olamadılar. Ve kazandıkları deniz zaferi ile iktifa ederek (yetinerek) şehirden uzaklaştılar.

Bu zafer de oldukça mühimdi. Araplara iyi bir ders vermişti, bu dersten istifade etti. Evvela, Şam Trablus şehrinden kuvvetli bir donanma vücuda getirdi. Ve karadan da cesim bir orduyu harekete geçirdi. Bu iki kuvvet Konstantaniye (İstanbul) civarında birleşecekler ve Bizans payitahtını cebri hücumla zapt edeceklerdi.

Resûlullah Efendimiz, er geç, günün birinde Konstantaniye şehrinin ehli İslam eline geçeceğini tebşir etmişlerdi (müjdelemişlerdi).

Hatta hadis ravileri (rivayet edenleri), bu hususta:

“Leteftehennel Konstantaniyete feleni’mel emîrü emîruha, feleni’mel cîşu cîş.”

Hadisi Şerifini ileri sürmektelerdi. Bu hadisi şerifin mealen manası:

“Konstantaniye şehrini fethedecek olan ordunun kumandanı, ne iyi kumandandır. Ve askeri, ne iyi askerdir.” Demekti.

Bütün Müslümanları bu hadisi şerifin kıymetli tebşiratına (müjdelerine) nail olabilmeğe can atıyorlar ve artık birbirini takip eden Emevî ordularına iltihak ediyorlardı (katılıyorlardı).

Bir taraftan Arapların kara orduları bir deniz dalgası gibi Bizans üzerine yürürken, diğer taraftan da Arap donanması hiçbir mânia (engel) karşısında kalmadan Akdeniz Boğazını geçiyor, Konstantaniye surlarını önüne kadar geliyor, o muazzam kaleye sığınan Rumları korkudan tiril tiril titretiyordu.

Hazret-i Eyyüp Ensari Surlar Önünde

Ebu Eyyüp, o tarihte artık seksen beş yaşını geçmişti. Onun yerinde bir başkası olsaydı, Şamdan kalkarak koca Anadolu'yu baştanbaşa geçip Bizans surlarının karşısına kadar gelmeye cesaret edemezdi. Fakat din salâbeti (sağlamlığı), Resûlullah muhabbeti o ihtiyar zatı harekete getirmiş, omuzunda Resûlullah'ın sancağı şerifi olduğu halde, Muâviye'nin kendisine hediye ettiği bir beyaz katırın üstünde, gençlere gıpta ettirecek şekilde dimdik durarak Konstantaniye surlarının hendeklerine kadar gelmişti.

Ebu Eyyüp Hazret–i Hâlid, Resûlullah Efendimiz'e dini hisleriyle ne derece bağlanmışsa, aynı zamanda kendisini derin bir aşkla severdi. Ve Resûlullah Efendimiz'e de kendisini, aynı derecede sevdirmişti.

Hazret–i Hâlid, o devirde şiddetle hüküm süren Hâşimî – Emevî siyasetine katiyen karışmamakla beraber Hâşimî hanedanına mütemayildi (eğimliydi). Çünkü kendisinin mensup olduğu Beni Neccar kabilesi, Resûlullah Efendimiz'in valideleri Hazret–i Âmine'nin de mensup olduğu kabileydi.

Hazret–i Hâlid, Emevîleri sevmezdi. Üçüncü Halife Osman, kendisini bir memuriyetle Suriye'ye göndermek istediği zaman:

— Artık, ihtiyarladım. Zevcem ve çocuklarım tarafından bakılmaya muhtacım. Beni, kendi halime terk ediniz. O işe, benden daha elverişli ashaptan birini gönderiniz, demişti.

Bunun sebebi ihtiyarlık değildi. Eğer öyle olsaydı, Hazret–i Ali ile Muâviye arasında cereyan eden Siffeyn harbine iştirak etmemesi lâzım gelirdi. Hâlbuki o, Kûfe'de ordusunu hazırlayan Ali'nin davetine icabet ederek Medine'den kalkıp oraya kadar gitmiş, Emir'ül mü'min'in ordusuna iltihak etmekle beraber fiilen harbe girmemişti. Bu da onun, siyaset işlerine girmek istememesinden ileri gelmişti.

Bu büyük kanlı harpten sonra, Harici vakası zuhur etmişti. Bu İslâmiyet'in ati (gelecek) ve istikbalini tehdit eden en büyük bir tehlike idi.

Hazret–i Ali'nin ordusundan birçok kimseler ayrılmışlar, başlarına yine birçok kimseler toplamışlar, harpten sonra çevrilen siyasi entrikalardan şikâyet ediyorlardı:

— İslâmiyet'i tefrikaya düşürenleri ortadan kaldıralım. Onların yüzünden döktüğümüz kanlar, artık yeter, diye bar bar bağırıyorlardı.

Vaziyetten, Hazret–i Ali de son derece müteessirdi. Nehrivan'da toplanan ve gittikçe adetleri artan Haricileri eğer tedip etmiyecek (yola getirmeyecek) olursa, işte o zaman İslâmiyet'in ati ve istikbalinin tehlikeye gireceğine kanaat getirmekte idi.

Hazret–i Ali, beyhude yere kan dökmekten çekiniyordu. Nehriyan'daki asileri, hakimane bir üslup ile dağıtmayı daha muvafık (uygun) görüyordu, Hazret–i Hâlid'i davet etti:

—Ya Ebu Eyyüp! Bilirsin ki ben, Resûlullah'ın, sünnet ve hadislerinden kıl kadar ayrılmak istemem. Resûlullah, beyhude yere kan dökmekten son derece içtinap ederdi. Ben de aynı surette bir Müslüman'ın kanını dökmekten içtinap ediyorum (çekiniyorum). Hâlbuki İslâmiyet'i büyük bir tehlikeden kurtulmak için, haricilerin tedibini de lüzumlu görüyorum. Fakat onlar hakkında kılıç kullanmadan evvel, kendilerine nasihat etmek için birini göndermek istiyorum. Sen, ne dersin? Dedi.

Hazret–i Hâlid, en küçük bir tereddüt eseri göstermeden:

— Ya Emir'ül mü'min'in! Düşüncenizde, çok büyük isabet görüyorum, diye cevap verdi.

Bunun üzerine Hazret–i Ali:

— Bu mühim vazifeyi ifa için, senden münasip kimseyi göremiyorum. Allah'ı ve Peygamber'in ruhunu hoşnut etmek için, bu vazifeyi üzerine alır mısın? Dedi.

Ebu Eyyüp, yine hiç tereddüt etmedi:

— Ehl–i İslam’ın selameti için, büyük bir memnuniyetle kabul ederim, diye cevap verdi.

Ebu Eyyüp, o tarihte de aşağı yukarı seksen yaşına takarrüp etmişti (yaklaşmıştı). Böyle olmakla beraber, ihtiyarlığını özür olarak göstermemiş ve koca Irak çöllerini geçip Nehrivan’a kadar gitmişti, fakat asilere, söz dinletmek imkânını görememişti.

Bundan da anlaşılıyor ki, Ebu Eyyüb’ün, üçüncü halife Osman’ın teklifini ihtiyarlık bahane ederek reddetmesi, Suriye’ye gitmemek ve o tarihte kâmilen Emevîler’in hükmünde olan bir mıntıkaya girmemekten ibaretti.

Nitekim Muâviye’ye hilafet mevkiini elde etmesi üzerine Medine halkı isyan etmiş, Muâviye’ye “biat”ten çekinmişlerdi. Muâviye’ye biat etmiyenlerden biri de, Hazret–i Hâlid’di. Böyle olmakla beraber Muâviye Konstantaniye’nin fethine hazırlanırken, kendisine şu me’alde bir mektup göndermişti:

“Resûlullah’ın arzu ve emirlerini yerine getirmek için, senin hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğine eminim. Ben, Konstantaniye şehrinin fethine azmettim. Şimdi oraya bir ordu daha göndermek üzereyim. Bu fethi mübinde bulunmak ve Resulûllah’ın sancağı şerifini taşımak için seni buraya davet ediyorum. Ve Ashab–ı kiramdan bazılarını da beraber alarak gelmeni bekliyorum.”

Ebu Eyyüp, bu mektup bu alır almaz, hiç tereddüt etmedi. Ashab–ı kiramdan İbn–i Abbas, İbn–i Ömer, İbn–i Zeyir’i alarak Şam’a gitti.

Muâviye, bu dört büyük sahabeye, son derece izzet ve ikram gösterdi. Onları birkaç gün sarayına misafir etti. Ve sonra, Resûlullah’ın zevcesi Ayşe tarafından kendisine emanet edilmiş olan sancağı şerifi Ebu Eyyüb’e tevdi ederek, oğlu Yezid’in kumanda ettiği imdat ordusu ile Konstantiniye’ye gönderdi.

Görülüyor ki Ebu Eyyüp, kendisine tevdi (teslim) edilmiş olan Resûlullah’ın alemdarlığı vazifesini de en küçük bir tereddüt eseri

göstermeden kabul etmiş ve artık yaşı seksen beşe yaklaştığı halde, iki aydan fazla devam eden yol yorgunluğunu memnuniyetle kabul ederek, Konstantaniye surlarının önüne kadar gelmişti.

O tarihte surların vaziyeti, yine bugünkü gibiydi. Arap ordusu, açlıktan ve hastalıktan bir hayli zayiat verdiği için, muhasara hatları bir hayli seyrekleşmişti. Yalnız, kapıların karşısına tesadüf eden yerlere, oldukça kalabalık kıtalar yerleştirilmişti.

Başkumandan Süfyan bin Avf Karargâhını, şimdiki Maltepe hastanesinin bulunduğu tepeye kurmuştu. Ordusunu buradan idare ediyordu. Donanması da, Zeytinburnu ile Bakırköy arasında demirli bulunuyordu.

Süfyan, Muâviye'den acele imdat göndermesini rica ettikten sonra epeyce beklemişti. Fakat bu imdat kuvvetinin gelmesi, epeyce gecikmişti. Kumandan Süfyan bundan meyus ve müteessir olmuş, bir hafta on gün zarfında imdat kuvveti yetişmiyecek olursa, artık avdete karar vermişti.

Bir sabah, sahildeki nöbetçilerden biri koşa koşa gelerek:

— Ya Emir! Karşı sahilden bu tarafa doğru bir gemi geliyor. İçindekiler bizim askerlerimize benziyor, dedi.

O geceyi muvaffakiyetsizliğin ıstırabı içinde geçiren kumandan Süfyan'ın içinde, birdenbire bir sevinç belirdi. Hemen atına binerek Yedikule sahillerine indi. Küçük bir geminin içinde, elli altmış kadar Suriye askeri görünce:

— Hey Kadir Allah! Muhakkak bunlar, beklediğimiz imdat kuvvetlerindendir, dedi.

Bir kayığın içinde, Suriye askerine benzeyen kimselerin geldiği yıldırım süratiyle orduya yayıldığı için, muhasara hatlarındaki askerler de koşup sahile gelmişlerdi. Bunlar da büyük bir merak ve sabırsızlıkla kayığın sahile yanaşmasını beklemektelerdi.

Kayık artık ses işitilecek kadar karaya takarrüp etmişti. O zaman kumandan Süfyan sabredemedi. İki elini boru gibi ağzına dayayarak:

— Heyyy, Kayıktakiler! Siz, kimlersiniz? Diye seslendi.

Kayığın baş tarafında ayakta duran bir zabit:

— Sizin, din kardeşleriniziz. Halife tarafından, size imdat için gönderildik, diye cevap verdi.

Süfyan, evvela iki ellerini semaya kaldırdı:

— Ya Rab Ehl–i İslam'ın haline merhamet ettin. Meyus (umutsuz) ve müteessir bir halde beklediğimiz imdadı bize gönderdin. Sana nasıl hamd ve şükredeyim, diye bağırdı.

Sonra, oradaki toprakların üzerine, secdeye kapandı.

Kayık, sahile yanaşmıştı. İçindekiler birer ikişer karaya atlamaya başlamışlardı.

İki taraf, birbirinin üzerine atlıyor, ağlaya ağlaya birbirlerinin boyunlarına sarılıyorlardı. Gelenler:

— Sizi kurtarmaya geldik, derken, Süfyan'ın askerleri de hazin bir lisanla, Cenabı Hakk'a şükran duaları ediyorlardı.

Bu hazin karşılama merasimi bittikten sonra, kumandan Süfyan, o zabitle konuşmaya başladı.:

— Ordu nerede?

— Karşı sahilde.

—Mevcudu ne kadar?

— Elli binden fazla.

— Kumandanınız kim?

—Halifenin büyük oğlu, Yezit bin Muâviye.

— A’lâ!

— Fakat orduda, ondan daha mühim şahsiyetler de var.

— Kimler?

— Sahabe–i Kiramdan Ebu Eyyüp Hâlid El’ensari.

— Çok ala.

— Ondan başka yine Ashab–ı Kiramdan İbn–i Abbas, İbn–i Ömer, İbn–i Zübeyr gibi diğer muhterem zatlar da var.

Bunları duyar duymaz galeyana gelmiş olan Süfyan tekrar ellerini semaya kaldırdı:

— Yarab! İnşallah, bu defa zafer ve nusret (fetih) muhakkak bizimdir, diye bağırdı.

Zabit, koynundan çıkardığı bir mektubu, kumandan Süfyan’a verdi. Bu mektup da şu mealde idi:

Biz… Allah’ın izni ve emri ile Halife–i Müslim’in Muâviye bin Ebi Süfyan’ın oğlu ve onun Konstantaniye’yi fetih için gönderdiği ordunun emrini Yezit bin Muâviye’den, siz Konstantaniye’yi fetih için evvel gönderilmiş olan İslam ordusunun Emiri Süfyan bin Avf’e selamdan sonra malumunuz olsun ki, pederim tarafından gönderilen bir ordu ile geldim. Üsküdar tarafında, Maltepe denilen yerde tevakkuf ettim (durakladım). Askerlerimi, Konstantaniye surları önüne nakletmek için gemilerinizin gönderilmesini beklemekteyim. Gemiler, ordugâhımızın bulunduğu sahile gelir gelmez, askerlerim bindirerek, derhal karşıki sahile geçireceğim. Cenabı Hakk’ın selamı sizin ve bizim üzerimize olsun.

Kumandan Süfyan o kadar büyük bir sevinç içindeydi ki, mevkinin vakarını muhafaza edebilmek için, güçlükle sükûnetini muhafaza edebildi. Ve derhal maiyetindeki zabitlerden birine dönerek:

— Koş! Emîrül–mâ’ya git. Benim tarafımdan söyle. Bütün gemileriyle gitsin. Maltepe denilen yerde bekleyen orduyu buraya getirsin, diye emir

verdi.

İslam ordusu, birkaç gün zarfında Yedikule ve Bakırköy sahillerine nakledildi.

Arap ordusunun geldiğini işiten ve onun karşı sahile nakledildiğini gören Bizanslılar, çok büyük telaş içindelerdi. Hatta birkaç kere donanmaları ile Arap donanmasına hücum etmek istemişlerse de evvelce birkaç müsademede (çarpışmada) yedikleri Arap kılıçlarının dehşetinden ürkmüş oldukları için ciddi bir taarruza cesaret edememişlerdi. Ancak birkaç gösteriş hücumu yaptıktan sonra, donanmalarını, İstanbul limanının önüne gerilmiş olan zincirin arkasına çekmişler, hadisata intizar etmişlerdi (olayları gözlemeye başlamışlardı).

v

Karaya çıkarılan imdat ordusu, eski muhasara ordusunun azalması yüzünden boş kalan yerlere yerleştirilmişti. Hepsi de birer kıtaya kumanda eden İbn–i Abbas ve İbn–i Ömer ile İbn–i Zübeyr de – Şimdi Tekir Sarayı dediğimiz yerden itibaren – surun Anamas zindanları, Melek İshak kulesi ve Velagerna Sarayının bulunduğu kısımlarda vazife deruhte etmişlerdi (üstlenmişlerdi).

Hazret–i Ebu Eyyüb'e gelince: O, Alemdarı Nebevi idi. Her nerede harp olursa, o da orada ispatı vücut edecekti (bulunacaktı).

İmdat ordusu, Konstantaniye kalesi oldukça sıkı bir surette muhasaraya kâfi gelmişti. Bizanslılar, birkaç defa kaleden çıkarak Arap ordusuna tecavüz etmek istemişlerse de, büyük bir kısmı Arap kılıçları altında can vermişler, kurtulanlar ise, bin müşkülat ile tekrar kaleye çekilmişlerdi.

Muhasara, devam ediyordu. Ve Araplar en ziyade, surların zayıf noktası olan Ayvansaray kısmına yükleniyordu. Fakat maalesef bunların ellerinde, o derin hendekleri atlayacak ve o yirmi metreden fazla yüksek duvarları aşacak hiçbir vasıta yoktu.

Mamafih Başkumandan Süfyan bin Avf, ordusundaki ustalara beş on mancınık imal ettirmişti. Lakin tedarik edilebilen malzeme, gayet basitti

bundan dolayı bu aletlerle kale duvarlarına atılan taşlar küçük olduğu için burçlar üzerinde gedikler açmaya kâfi değildi.

Bazı hususi tarihlerin rivayetlerine nazaran, Yezit bin Muâviye’nin ordusu ile gelen Sahabe–i Kiramdan İbn–i Zübeyr hazretleri, uzun uzadıya düşündükten sonra, bir gece ansızın bir baskın yapmaya karar vermişti.

İbn–i Zübeyr hazretleri, Arap ordusunda bulunan dört Sahabenin en genci idi. Harikulade bir kuvvet ve şecaate malikti. Resulûllah Efendimiz’in hadisi şeriflerindeki tebşirata (müjdeye) nail olmak için gelmişti. Ve Başkumandan Süfyan kendisini yakından tanıdığı için üç yüz kişilik bir müfrezenin başına geçirerek onu Anamas zindanlarının karşısındaki hendeklerin kenarlarına yerleştirmişti. Anamas zindanları, surların en yüksek yerlerinden biriydi. Lâkin bir gün, Ayvansaray sahillerinde ele geçirilen bir Bizanslı kayıkçı, bazı ifşaatta bulunmuş,

— Anamas zindanları, çok derindir. Eğer hendekler aşılıp da zindanların bulunduğu duvarın önüne gelinecek olursa, oradan kazılacak bir lağımla, zindanlara ve zindanlardan kaleye girilebilir, demişti.

İbn–i Zübeyr, kayıkçıyı alıp Anamas zindanlarının bulunduğu yere kadar getirmişti. Zindanların bulunduğu yerle (Melek İshak) kulesini tarif ettirmiş ve oradan mutlaka kaleye girmek için teşebbüslere geçmişti.

Fakat bu hususta kullandığı vasıtalar, çok basit şeylerdi. Bir takım çalı çırpılarla, üzerine merdiven gibi demirler çakışmış olan düz ve uzun ağaçlardan ibaretti.

İbn–i Zübeyr, bu hazırlıkları bitirdikten sonra bir gece askerlerinden yirmi nefer fedai seçti. Toplattığı çalı çırpıları hendeğe doldurtarak, fedaileriyle beraber onların üzerinden geçti. Anamas zindanlarının bulunduğu yere doğru ilerledi. Rum kayıkçının işaret ettiği yeri kazarak oradan bir gedik açmaya teşebbüs etti.

İbn–i Zübeyr ile maiyetindeki fedailer oraya giderlerken kazmalar, kürekler ve küsküler götürmüşlerdi. Gecenin karanlığından istifade ederek ya küskülerle birkaç taş söküp oradan içeriye doğru kazmaya veyahut da

merdiven şeklinde çiviler çakılmış olan o düz ve uzun ağaçlara tırmanarak kale bedenlerinin, üstüne çıkmaya karar vermişti.

Fakat surların üzerindeki nöbetçiler İbn–i Zübeyr ile arkadaşlarının hendekleri geçtiklerini hissetmişler, derhal mukabil tedbirlere girişmişlerdi.

İbn–i Zübeyir, evvela surların dibinden birkaç taş sökerek lağım açmayı tercih etmişti. Nöbetçilerin kendilerini tarassut ettiklerinden (gözetlediklerinden) gafil bulunarak, Melek İshak kulesinin dibine gelmişti. Fakat tam kale taşlarından birini sökmeye teşebbüs edeceği zaman kalenin bedenleri üzerinde bir kıyamet kopmuştu. Oraya toplanan Bizans askerleri, aşağıdakilerin üzerine oklar, taşlar, tavalarla kaynatılmış olan kızgın zeytinyağı atıyorlar kulaklarının zarları patlatacak derecede gürültülerle bağırıp çağırıyorlardı.

Bu vakıa, o cüretkâra ne teşebbüse girişenlerin üçte ikisinin feci şekillerde şehit olmalarıyla neticelenmiş. Bunların biri de, o cesur ve kahraman İbn–i Zübeyr’di.

Sağ kalanlar, derhal oradan çekilmek mecburiyetini hissetmişlerdi. Ve o devirde adet olduğu üzere İbn–i Zübeyr’in kanlı cesedini de orada bırakmayarak, bir ok menzili kadar götürdükten sonra bir yere gizlenmişler, ertesi gün de onun fedakâr dostlarından birkaçı gelmişler, getirdikleri kazma ve küreklerle bir mezar kazarak, Resûlullah’ın o mübarek Sahabesini oraya defnetmişlerdi. Adet olduğu veçhile de başucuna bir taş dikmişlerdi.

İstitrat olarak (sırası gelmişken) ciheti de arz edelim ki, bu kabir de Hazret–i Ebu Eyyüp’ün kabri gibi sonradan keşfedilmiştir. Üzerine ahşaptan alelade bir bina yaptırıldıktan sonra ziyaretgâh haline gelmiştir. Bugün bile, bu sade türbe hazin bir manzara arz etmektedir. Kabrin üstünde, çırçıplak tahtadan ibaret büyükçe bir sanduka vardır.

Resûlullah’ın bir hadisi şerifindeki tebşirata (müjdelere) mazhar olmak için, o ihtiyar halinde Medine’den kalkarak ve o uzun yolların meşakkat ve muhterem şahsiyetin o kadar hazin ve sefil bir tahta sanduka altında yattığı görmek, insanın kalbinde çok derin bir acı uyandırmaktadır.

Günler, aylar ve hatta seneler geçiyordu. Lâkin Arap ordusu, daha nara bir muvaffakiyet gösteremiyordu.

Bir taraftan açlık ve hastalık, ordunun mevcudunu her gün kemiriyor, gün geçtikçe yüzlerce telefat veriliyordu. Diğer taraftan da İstanbul'un bitip tükenmeyen lodos fırtınaları ile bunlara inzimam eden "Rum ateşi"de donanmayı mütemadiyen tahrip ediyordu.

Bizanslılar bu ateşe "Fö Girejuva" diyorlardı ve bu ateşi denizde hem taarruz ve hem de müdafaa silahı olarak kullanıyorlardı.

Bu ateşi, bizzat Rumlar bulunmuşlardı. Petrolün içine, güherçile, kükürt ve çam ağaçlarından çıkarılmış olan zifti karıştırarak, kendilerine mahsus olan bir usul ile yapıyorlar ve bu mayi (sıvı), büyük şişelere veyahut toprak testilere doldurarak düşman gemilerinin üzerine atıyorlardı.

Bu ateş, son derede müthiş ve tehlikeli idi. Atıldığı zaman, evvela oldukça kuvvetli bir patlama husule geliyor, sonra da siyah bir duman sütunu, semaya doğru yükseliyordu.

Bu ateşin önüne, ancak üç şeyle geçilebiliyordu, Kum, sirke ve idrar. Bunlarda ateşi kâmilen (tamamen) söndüremiyordu. Ancak tahribat sahasının önüne geçilebiliyordu. Şayet ateşin üzerine su dökülecek olursa büsbütün parlıyor, o zaman büsbütün bir afet ve felaket halini oluyordu.

Araplar, bu müthiş mayiin (sıvının) nelerden mürekkep olduğunu bilmiyorlardı. Geceleri, ateş kayıkları denilen küçük kayıklarla sessiz sedasız gemilerine yaklaşan Rumların attıkları şişelerle yahut testiler parlamaya başlar başlamaz, yangını söndürmek için deniz sularına müracaat ediyorlar, hâlbuki bu zıt tedbirlerden büsbütün iştial eden (yanan) o ateşin her tarafı sarması üzerine, kendileri de diri diri yanarak kül oluyorlardı.

Araplar, sarf ettikleri bütün gayretlere rağmen, bu ateşe karşı kendilerini müdafaaya bir çare bulamamışlardı. Ancak, geceleri sabahlara kadar gemilerinin küpeştelerinde, ellerinde gerilmiş yaylar olduğu halde bekliyorlar, ateş kayıklarını görür görmez üzerlerine ok yağdırıyorlar, bu suretle korunmaya çalışıyorlardı. Mamafih Rumlar, bunun da çaresini bulmuşlardı. Ateş kayıklarının içine birçok parlayıcı maddeler

dolduruyorlar, bunların aralarına da o müthiş mayii havi (sıvı bulunan) şişeler, fıçılar testiler yerleştiriyorlar, sonra bunları ateşleyerek rüzgârın istikametine göre, Arap gemilerinin üzerini kapıp koyveriyorlardı.

Araplar, bunların içinde adam var zannederek üzerlerine mütemadiyen ok yağdırıyorlar, fakat hiçbir tesiri olmadığını görünce, kendilerini denize atıyorlar, lâkin biraz sonra yanıp tutuşmaya başlayan denizin üzerinde, feci feryatlarla kurban olup gidiyorlardı.

Kara ordusu gibi, donanma da mevcudunu kaybetmeye başlamıştı. Tekrar bir imdat kuvveti getirtmek için ise, çok uzun bir zaman lâzımdı.

Başkumandan Yezit bin Muâviye bütün bu felaketlerle ciddi bir surette alakadar değildi. O gelirken, yüzlerce deveden mürekkep olan canlı ve cansız ağırlığını da beraber getirmişti. Küçükçekmece gölünün sahiline, karargâhını kurmuştu. Gündüzleri göl civarında avlanıyor, geceleri de dilber cariyelerine şarkılar söyleterek ve rakslar ettirerek mütemadiyen şarap içmekle vakit geçiriyordu.

Ne çekiyorsa, eski kumandan Süfyan bin Avf çekiyordu. O atına binerek sabahtan akşama kadar durup dinlenmeden muhasara hatlarını geziyor, mücahitlerin hal ve vaziyetlerini teftiş ediyor onlara nutuklar söyleyerek ancak sabır ve sebat sayesinde, mukaddes gayeye vasıl olacaklarına dair teminat veriyordu.

Bu vaziyet, senelerce devam etmişti. Arap ordusu, artık bütün maneviyatını kaybetmişti. Nihayet bütün kıta kumandanları toplanmışlar, son ve kati bir hücum yapmaya karar vermişlerdi. Eğer bunda da muvaffak olamazlarsa, artık muhasarayı kaldırarak çekilip gideceklerdi. Bu hücum, nasıl icra edildi?

Buna dair bizim tarihlerimizde hiçbir tafsilat yoktur. Ancak, Bizans tarihlerindeki parça parça verilen malûmattan, bu hücumun şöyle cereyan ettiği istidlâl[8] olunuyor (dile getiriliyor):

Araplar uzun zaman bu hücuma hazırlanmışlardı. Edirnekapı’dan Haliç sahillerine kadar olan kısmı hücum mıntıkası olarak ayırmışlar ve burada hazırlıklara başlamışlardı.

Bu mıntıka, Haliç'e doğru fazlaca meyli olduğu için Bizanslılar, surların önlerinde, içi su ile dolu hendek yapamamışlardı. Sadece kuru hendek yapmışlar ve bu hendeği de, derin kazmışlardı.

İmparatorlar, sonbahar mevsimlerinde, Velagerna Sarayı'nın Haliç sahillerine nazır olan muhteşem dairesinde otururlardı. Aynı zamanda, Konstantaniye'nin muhasaraya maruz kaldığı zamanlarda da yine burada bulunurlar, harbeden kuvvetleri, buradan idareye çalışırlardı.

Arap ordusunun muhasarası, bu defa pek, uzun sürmüştü. Araplar, sıcak memleketlerden geldikleri için şiddetli hava cereyanlarına ve bilhassa şimal (kuzey) rüzgârlarına maruz olan bu muhitte, çadırlar altında veyahut ağaç dallarıyla toprak çuvallarından yapılmış olan kazmatlarda (siperlerde) barınamıyarak, Konstantaniye civarındaki köylere çekilirlerdi. Arap ordusu gelirken bütün bu köylerin halkı büyük kaleye iltica ettikleri için, Araplar bu köyleri kolayca zapt etmişler ve onlara yerleşmişlerdi. İşte kış mevsimini bu köylerde geçiren Araplar, kalenin kapılarında kuvvetli birer müfreze terk ederler ve bunları da sık sık değiştirirler, büyük kısmı ise mevsimin soğuk günlerini köylerde geçirirlerdi.

Hicretin 28'inci ve miladın da 668'inci senesi ilkbaharı gelmişti. Arap ordusu muhasarayı tekrar yenilemişti. Fakat koca yaz mevsimi geçip de artık sonbahar yaklaştığı halde, muhasaradan yine bir fayda elde edilememiş, artık son bir hücumdan sonra, ricat edilmeye karar verilmişti.

Araplar, bu son hücumda bir muvaffakiyet kazanabilmek için bütün gayretlerini sarf ediyorlardı. Büyük mikyasta hazırlıklar yapıyorlardı. Lâkin bu hazırlıkları, basit şeylerden ibaretti.

Derin hendekleri topraklarla doldurarak geçecekler, kale bentlerinin altından bir geçit açarak şehre girmeye gayret edeceklerdi. Araplar, gece sabahlara kadar uyumuyorlar, ellerinde bulunan çuval ve torba vesaire gibi vasıtalara topraklar doldurarak kale bendelerindeki Rum nöbetçilerin göremeyecekleri yerlere yığıyorlardı.

Böylece bir hayli hazırlıklarda bulunmuşlardı. Ve binlerce çuval ve torbadan mürekkep (oluşan) toprağı hendeklere civar olan yerlere yığmışlardı.

Araplar, bu hazırlıkları yaparken, kendilerini Rumların görmediklerini zannediyorlardı. Hâlbuki Velagerna Sarayı'nda, İmparatorun maiyetindeki Bizans zabitleriyle bütün nöbetçiler onları pekâlâ görüyorlar, mukabil harekete geçmek için, Arapların ne yapacaklarını büyük bir sabırsızlıkla bekliyorlardı. Nihayet bir gün bütün hazırlıklar bitmişti. Bir gece ansızın bütün Arap ordusu harekete geçmiş. Hazırladıkları o yüzlerce çuval toprağı hendeklere atarak yaptıkları köprüden hendeğin öbür tarafına geçmişlerdi.

Fakat bu geçiş pek kolay olmamıştı. Daha Arapların ilk hareketleri başlar başlamaz, nöbetçiler borular çalarak kale muhafızlarını uyandırmışlar, surların üzerine fırlayan muhafızlar, hendekleri geçmeye teşebbüs eden Arapların üzerine, yağmur gibi ok yağdırmaya başlamışlardı.

Araplar, küçük kalkanlarını siper ederek o müthiş ok yağmurunun altında ilerlemeye çalışmışlarsa da, ilk hücumda muvaffak olamamışlar, geri dönmeye mecbur kalmışlardı. Ve uzun uzadıya düşündükten sonra, yeniden hazırlıklara başlamışlardı.

Anlaşılmıştı ki, yüksekten ve kalenin surları üzerinden yağan ok yağmuruna dayanabilmek için her şeyden evvel büyük kalkanlar lâzımdı. Araplar ellerinde ne kadar öküz, manda vesaire gibi büyük hayvanlar varsa bunları kesmişler, derilerini yüzmüşler, onları dört köşe birer tahta çerçeveye mıhlayarak bütün vücutlarını oklardan muhafaza edecek büyüklükte kalkanlar yapmışlardı.

Bu hazırlık, bir hafta kadar devam etmişti. Ondan sonra bir gece Araplar, bu kalkanların himayesinde olarak tekrar hücuma geçmişlerdi.

Bizans tarihlerinde verilen malûmata nazaran zifiri karanlık bir geceydi. Hendeklere doldurulmuş olan toprakların üzerinde sürünerek geçen Araplar, artık kale bedenlerine tekarrüp etmişlerdi (yaklaşmışlardı). Fakat surların üzerinden büyük taşların aşağı doğru yuvarlandığını görür görmez derhal tavakkuf etmişler (duraklamışlar) ve atılan taşların altında birkaç kişinin ezildiğini görür görmez, yine çekilmek mecburiyetini hisseylemişlerdi.

Arap ordusu, bu neticesiz hücum esnasında, kıymetli bir şahsiyet daha kaybetmişti. O da, İbn–i Ömer idi.

İbn–i Ömer, biri kalçasından, diğeri de omuz başından olmak üzere iki ok yemiş, sağ ayağı büyük bir taş altında ezildikten sonra üçüncü bir okta göğsünden girerek onu, Resûlullah'ın o mübarek hadisi şerifi uğrunda şahadet mertebesine erdirmişti.

Arkadaşlarından ikisinin şehit düşmesi, Hazret–i Hâlid'i çok müteessir etmişti. Lâkin o, bir an bile metanetine halel getirmemişti.

Hücum başlıyacağı zaman Hazret–i, Resûlullah'ın sancağı şerifini hürmet ve terkim (saygı) ile omuzlıyarak hücum kollarının önüne düşüyordu. Ve bembeyaz sakalının esmer çehresine verdiği muhteşem vakar ile ağır surlara doğru ilerliyor, mütemadiyen tekbir getirerek hücuma geçecek olan efradı kahramanlıklara teşvik ediyordu.

Surların üzerine toplanan Bizanslılar, onun mühim bir şahsiyet olduğunu anlamışlardı. Birkaç defa kendisini ok yağmuruna tutmuşlardı. Lâkin omzunda taşıdığı o mukaddes sancağın daha hala dimdik durduğunu görünce hayretler içinde kalmışlar, Hazret–i Hâlid'i, oklarla devirmek için çok uğraşmışlarsa da, fakat bu defa da, muvaffak olamamışlardı.

Hazret–i Hâlid, vaziyetten son derece müteessirdi. O, ordunun son neferi de kanlar içinde yerlere serilinceye kadar harbe devam ve sebat fikrinde idi. Fakat başkumandan Sufyan Bin Avf'ın emirine itaat etmişti. Çok tabiidir ki, Ululemr'in verdiği emirlere muhalefet gösteremezdi. Çünkü Resûlullah Efendimiz Harbe girerken ve yahut harp için kıtalar gönderirlerken bir hutbe irad eder (dile getirir), askerlere birçok nasihatler verdikten sonra:

— Kumandanlarınızın emirlerine itaat ediniz. Çünkü onlar, sizin bilmediğiniz birçok şeyleri bilirler ve sizi her tehlikeden siyanet ederler (korurlar), derdi.

İşte bunun içindir ki, bu defa da Hazret–i Hâlid verilen ric'at emrine itaat etmiş, tekrar hücum kollarının önüne giderek, Ayvansaray surları önünden şimdi Eyüp dediğimiz yere doğru ricat etmişti.

Hazret–i Hâlid'in hayatı, bizim kadar Rumları da alakadar etmiştir. Ve o sıradan bu güne kadar kulaktan kulağa intikal eden bir takım rivayetler vardır ki, bunlara da ehemmiyet vermemek caiz değildir. Bunun için on, on

iki sene evvel Diyamadi isminde ihtiyar bir papazın bana nakletmiş olduğu rivayetleri, şurada nakletmeden geçemiyeceğim.

Bu zatın anlattıklarına göre, Muâviye’nin Süfyan bin Avf kumandasında gönderdiği birinci ordu Suriye’den hareket ettiği zaman Bizans İmparatoru garip bir rüya görmüş. Hemen ertesi gün sabah olur olmaz. Patriği sarayına davet ederek rüyasını şöylece nakletmiş:

İmparator, sarayının balkonunda oturuyormuş. Ve balkonun önünde de, ucu bucağı görünmeyen, adeta çöl gibi dümdüz ve bomboş bir sahra bulunuyormuş. Ve bu geniş sahrada da, bir tek insan bile görünmüyormuş.

Birdenbire ufuklarda bir takım toz bulutları yükselmiş. Sonra, gittikçe yaklaşan bu toz bulutlarının arasında siyah atlara binmiş olan beyaz elbiseli süvariler belirmiş. Bu süvariler, ellerindeki eğri ve yalın kılıçları sallaya sallaya İmparatorun oturduğu balkonun önüne kadar gelmişler. Oradan görünen Piki ismindeki saraya girmek istemişler. Lâkin bu sarayın etrafında dönüp dolaştıkları halde bir türlü içeriye girememişler.

Rüya, bu ya, o sırada İmparatorun yanı başında, eski Patriklerden biri bulunuyormuş. Ve önündeki bir gümüş mangalın üzerindeki tavada, balık kızartıyormuş. Ve o süvarilerin Piki Sarayı’nın etrafında dönüp dolaşmalarından fena halde ürküyormuş. Aynı zamanda, Patrik ile de,

— Görüyor musun, aziz peder?

— Evet, haşmetmeap. Görüyorum.

— Acaba, bunlar saraya girebilecekler mi? Dersin?

— Müsterih olunuz haşmetmeap. Giremiyecekler.

— Ne biliyorsun?

— Şu kızarttığım balığı bana İmparator Jüstinyanüs verdi. Ve verirken de bana: “Bu balık, Bizans saltanatını kuran İmparator Büyük Konstantin zamanında, Roma’dan getirtilmiştir. O zamandan beri bu tavada pişmektedir. Bu mukaddes mahlûk, asırlardan beri bu kızgın yağın içinde

kaynadığı halde ölmemiştir. Ve bu tavanın içinde bulunduğu müddetçe, Piki Sarayı da, hiçbir yabancının eline geçmiyecektir.” Bunun için, tamamıyla müsterih olabilirsiniz.

Hakikaten, İmparatorun gördüğü o siyah atlara binmiş olan beyaz elbiseli süvariler bir müddet dönmüş dolaşmışlar, Lâkin saraya girmeye muvaffak olamamışlar, geri dönüp gitmeye mecbur kalmışlar.

Fakat bunlar daha ortadan kaybolmadan evvel ufukta yine bir takım toz bulutları yükselmiş sonra, bir takım atlılar daha belirmiş. Bunlar, ötekilerle birleşmiş, atlarını dörtnala sürerek, İmparatorun bulunduğu balkonun önüne kadar gelmiş, içlerindeki bembeyaz sakallı bir süvari ayrılmış. Bunun omzunda, altından yapılmış bir bayrak varmış. Balkona doğru başını kaldırmış:

— Ey Kayser! Oturduğun yerden kalk! Önümden çekil! Şu sancağı, sarayın damına dikeceğim! Diye bağırmış.

O zaman İmparatorun yanında daha hala balık kızartmakla meşgul olan Patrik, balkonun kenarına kadar gitmiş, omzunda o altın bayrak bulunan beyaz sakallı ve nurani simalı zata büyük bir hürmetle selam vermiş ve ona hitaben:

— Evet. Biliyoruz ve sizi de, bekliyoruz. Lâkin bizim kitaplarımızın rivayetlerine nazaran, o sancağı haşmetli imparatorumuzun sarayının damına dikecek zaman gelmemiştir. Ne zaman şu tavadaki kaynar zeytinyağındaki balık tavadan dışarıya sıçrarsa ve ne zaman Piki Sarayı’nın ayazmasındaki suyun içinde yüzmeye başlarsa senin omzundaki sancakta bu sarayın damına dikilecektir, demiş, bunun üzerine, altın sancağı taşıyan o nurani çehreli atlı da, ortadan kayboluvermiş.

Aradan, asırlar geçmiş. Konstantaniye beldesi, bir hayli muhasaralar geçirmiş. Nihayet, Bizanslılar son İmparatoru olan Konstantin devri gelmiş. Ve kale, İkinci Sultan Mehmed’in ordusu tarafından muhasara edilmiş. Garip değil mi? İmparator Konstantin de rüyasında, aynı balkonda oturuyormuş. Ve yine eski patrik, onun yanında, aynı suretle balık kızartıyormuş. Ve Konstantin, Patrikle konuşuyormuş:

— Etrafımız, deniz dalgasını andıran koskoca bir ordu ile çevrildi. Ne yapacağız?

— Yapacağımızı biliyorum, Haşmetmeap. Lâkin şu balığın vaziyetinden korkuyorum.

Balığın vaziyetinde ne var?

— Asırlardan beri bu tavada kızaran şu balıkta bir takım sabırsızlık alametleri görüyorum. Eğer bu balık, tavadan sıçrayıp da Piki Sarayı'nın ayazmasına dalarsa, o zaman her şey bitmiş demektir.

Patrik, bu sözleri bitirir bitirmez, birdenbire balık tavadan sıçramış, Piki Sarayı'nın ayazmasındaki suyun içine dalmış. O zaman, bu balığı, kızartmakla meşgul olan Patrik ayağa kalkmış:

— Haşmetmeap! Artık her şey bitmiştir, diye bağırmış ve ertesi gün de Konstantaniye kalesi, Fatih'in muazzam ordusu tarafından alınmış.

Biz, bu rivayetin bir efsane veyahut hakikat olması üzerinde duracak değiliz. Ancak bu anane–i rivayette bahsedilmekte olan o altın sancaklı zatın Hazret–i Hâlid olduğu Rumlar tarafından da kanaat getirilmiş olduğuna eminiz.

Eski ve mu'tekid (dindar) Rumlar arasında kulaktan kulağa intikal ederek bugüne kadar devam eden şöyle bir rivayet daha vardır.

Hazret–i Hâlid, Resûlullah Efendimiz'in zamanında Suriye hudutlarına kadar gitmiş, orada Bizanslılarla cereyan eden bir harbe henüz 20 – 22 yaşlarında genç bir Bizans askerini esir etmiş, onu alarak Medine'ye getirmişti.

Bu esir, ihtida etti (Müslüman oldu). Kendisine Haris adı verildi. Haris, İslâmiyet'in yüksekliğini ve safiyetini o kadar takdir etti ki, az zamanda halis Müslümanları geçti. Ve baba gibi sevdiği Hazret–i Hâlid'in uğruna canını feda edecek derecede ona merbutiyet (bağlılık) gösterdi. Onu bir gölge gibi takip ederek kendisinden bir an bile ayrılmak istemedi.

Hazret–i Hâlid Konstantaniye seferine gelirken, çok tabiidir ki Haris'i de beraber getirmişti.

Haris bir gün Hazret–i Hâlid'e:

— Muhasara uzadıkça uzuyor. Ve vaziyete nazaran da, kolay hitama ereceğe benzemiyor. Bana izin ver. Bir kolayını bularak kaleye gireyim. İslam ordusuna zafer kazandıracak bir iş görmeye gayret edeyim, dedi.

Teklif, Hazret–i Hâlid'e çok cazip geldi:

—Ya Haris! Eğer böyle bir şey yapar ve muvaffak da olursan, hiç şüphesiz ki, hem ehl–i İslam'a büyük bir hizmet etmiş olursun hem de cennete gidersin, diye cevap verdi.

Haris, Topkapı taraflarında, kalenin burçları altında gizli bir yol olduğunu işitmişti. Oraya gitti. Birkaç gün gezip dolaştıktan sonra, o gizli yolu keşfetti. Oradan kaleye girdi.

Bu yol, bir tünel vasıtasıyla kalenin içindeki bir kilise mihrabı altına dayanıyordu ve pek az kimse tarafından biliniyordu.

Kilisenin papazları, muhasara zamanlarında bu yolu büyük taşlarla kapatırdı. Tehlike geçtikten sonra, açarlardı. Lâkin garip bir tesadüf eseri olarak bu son muhasarada, o yolu kapatmayı unutmuşlardı. Bunun için Haris'in o yoldan kolayca kalenin içine girmesine imkân bırakmışlardı.

Haris, açık bu yolu derhal gelip Hazret–i Hâlid'e haber verebilirdi. Lâkin o, bu derhal tünelden birer birer geçecek olan İslâm askerlerinin hareketinden haberdar olacak Rumların, teker teker o İslam askerlerini kılıçtan geçireceklerini düşünerek, böyle bir faciaya sebebiyet vermek istemedi.

Birkaç gün kalede gezip dolaşarak bir gece kale kapılarından birini açıp İslam ordusunu içeri almaya karar verdi.

Haris, buna bir çare arayıp bulmak için kale kapılarını birer birer gezip dolaşırken, aklına Anamas zindanları geldi. Eğer bir kolayını bulup bu

zindanlara girebilirse, o zindanlardan açılacak bir delikten, İslam askerlerinin sessiz sedasız kaleye sokulabileceğine kanaat getirdi.

Anamas zindanları, çok derindi. Buraya, kuyu gibi açılmış olan bir methalden (girişten) girilirdi. Uzun bir galeri üzerine açılmış olan zindanın hücreleri, kalenin haricindeki zemin ilen müsavi idi.

Haris bir kolayını bularak bu zindanlara girdi. Oradaki mahpuslara:

— Ben, Allah tarafından sizi kurtarmaya memur edildim. Şuradan açılacak bir delikle, hepinizi halas edeceğim (kurtaracağım), dedi.

Mahkûmlar, Haris’in bu sözlerine inandılar. Onun ellerine ve ayaklarına sarıldılar. Ellerine geçirdikleri bir demir küskü ile deliği açmaya başladılar.

Gardiyanlar bunu haber aldılar. Koşup gelerek Harisi yakaladılar. Doğruca imparatorun huzuruna götürerek isticvaba başladılar.

İmparator, Haris’e sordu:

— Sen kimsin?

— Elhamdülillah, Müslüman’ım.

— Lâkin sen, Suriye Rumlarına benziyorsun.

— Evet. Suriye Rumlarındandım. Harpte esir edildim. Medine’ye götürülerek orada İslâmiyet’i kabul ettim.

İmparator, hiddetlendi:

— Fakat kendi dinini terk ederek İslâmiyet kabul ederken hiç bir vicdan azabı hissetmeden mi?

— Bilakis, o kadar büyük bir memnuniyet hissettim ki, şu anda bile, tam bir vicdan istirahati içindeyim.

Haris’ in bu sözleri, imparator üzerinde, bir hayret husule getirdi. Ve hiddeti bir tarafa bırakarak, sözünün mecrasını değiştirdi. İslâmiyet’in bir Rum

delikanlısını büyük bir vicdan istirahatine sevk eden amili öğrenmek istedi. İsticvabına, şu suretle devam etti.

— Şu halde, İslamlığı Hıristiyanlığa tercih ediyorsun?

— Hem de, hiç tereddüt etmeden.

— Bunun sebeplerini izah edebilir misin?

— Büyük bir memnuniyetle…

Haris ilim ve irfan sahibi adam değildi. Hazret–i Hâlid'den öğrendiklerini dili döndüğü kadar imparatora izah etti. İmparator, Haris'in söylediklerini büyük bir dikkatle dinledi. Bilhassa söz, Hazret–i Hâlid'e intikal edince, birdenbire irkildi. Gördüğü rüyayı hatırlıyarak, onun hakkında Haris'ten malumat istedi.

Haris bu büyük zatın şekli şemaili hakkında malumat verdikten sonra, sözlerini şu suretle devam etti:

— Müslümanların peygamberi olan Hazret–i Muhammed, Mekke'deki müşriklerin zulüm ve denaetlerine (alçaklıklarına) tahammül edemiyerek bir gece ansızın oradan çıkıp Medine'ye geldiği zaman kendisini Hazret–i Hâlid evinde misafir etmiş. Uzun zaman süren bu misafirlik esnasında kendisine çok büyük hürmet ve riayet göstermiş. Bu suretle, Hazret–i Muhammed'in, Ashab–ı Kiram'ı o kadar girmiş memnun etmiş ki, diğer Ashab–ı Kiram arasında adeta temayüz eylemiş. İmparator, gittikçe artan bir hayretle sordu:

— Şu halde, onun epeyce yaşlı olması lâzım gelir.

— Evet. Bugün, tam seksen beş yaşındadır.

— Pekâlâ… Bu kadar yaşlı adam, nasıl olur da Suriye'den kalkıp bir ordu ile buraya kadar gelebilir?

— Onda, öyle büyük bir din gayreti var ki, ancak onu görenler ve kendisini yakından tanıyanlar takdir edebilir. Onun, bir tek maksadı vardır. O da, Hazret–i Muhammed'in, Konstantaniye fethine dair olan hadisi şerifidir.

— O hadis nedir?

— Konstantaniye’nin er, geç ehl–i İslam eline geçeceğini ve fetih esnasında, İslam ordusunda bulunan bütün askerlerin, cennette gireceklerini tebşirden ibarettir.

İmparator, uzun bir düşünce geçirdi. Bu konuşma esnasında, etrafında bulunanların çehrelerine ayrı ayrı göz gezdirdi. Bu sözlerin onların maneviyatını sarsmış olduğunu görür görmez, içine bir ürküntü girdi. Hemen yerinden fırladı:

— Bu hain, yalan söylüyor. Bizim maneviyatımızı kırmak istiyor. Onu götürün. İslam ordusunun karşısındaki kale bedenlerine asın, diye bağırdı.

İmparatorun muhafızları, derhal Haris’i yakaladılar. Surlara götürerek, İslam ordusunun karşısında astılar. Lâkin astıkları ip ince olduğu için, Haris’in ağırlığına tahammül edemedi. Birdenbire koparak Haris, surların haricine yuvarlanıverdi.

Harisin bazı yerleri yaralanmış ve berelenmiş. Lâkin o, bunların ıstırabına ehemmiyet vermedi. Sürüne sürüne İslam ordusuna geldi. Ordunun sancaktarı olan Hazret–i Hâlid’in çadırına girerek, başından geçenleri nakletti.

Haris’in kaleye girdiği gizli yol, başkumandan Süfyan bin Avf’ın nazarı dikkatini celbetmişti. Derhal bir harp meclisi toplıyarak, bu yoldan ne suretle istifade edilebileceğini müzakereye girişti. Ve nihayet, şöyle bir karar verildi:

Zırhlı askerlerden mürekkep, elli kişilik bir müfreze teşkil edilecekti. Bunların başına bizzat Haris geçecekti. Ve o gizli yol, cebri bir hücumla zapt edildikten sonra oraya en yakın olan (Eğri kapının) önüne gelinecek, oradaki muhafızlar kâmilen kılıçtan geçilecek, kapı açılarak İslam ordusu, içeri, girecekti.

Harp meclisinde bulunan Hazret–i Hâlid de bu kararı tasvip etmişti. Hatta elinde sancağı şerif olduğu halde, kaleye girecek olan ilk kıtanın başında bulunmayı deruhte eylemişti.

Zırhlı askerlerin en güçlü ve kuvvetlilerden mürekkep olmak üzere elli kişi seçildi. Haris’e de, sağlam bir zırh giydirildi. Bir gece, zifiri karanlıktan istifade eden bu fedai kıtası, yerlerde sürünerek o tünelin bulunduğu yere geldi. Fakat tünel, taşlarla kapatılmış olduğu için, geçmiye imkân görülemedi.

Hücum kıtasının kumandanı, Resûlullah Efendimiz’in amcası Hazret–i Hamza’nın torunlarından Yâsir isminde bir gençti. Yasir, bu muvaffakiyetsizlik karşısında sarsılmakla beraber kendisini çarçabuk toplıyarak arkadaşlarıyla müzakereye girişti. Ve şu kararı verdi: Geri, dönmiyeceklerdi. Sessiz sedasız tüneldeki taşları ayıklayarak, her ne pahasına olursa olsun, behemehâl (mutlaka) kaleye gireceklerdi. Karar tatbik edildi. Üç gün üç gece süren çetin bir ameliyata girişildi.

Bir taraftan da birkaç fedai orada çalışanlara yiyecek erzak ve içecek su getirmişlerdi. Nihayet tünel, temizlenmişti. Ve zırhlı askerler de, üçüncü gece son taşı kaldırdıktan sonra, kiliseye girmişlerdi.

İslam ordusu, hazır bulunuyordu. Hazret–i Halit, elinde sancağı şerif olduğu halde, kapının önünde bekliyorlardı.

Zırhlı fedailer, kilisenin kapısını açmışlar, gecenin karanlıkları içinde, duvarların kenarına sürüne sürüne kale kapısına doğru ilerlemeye başlamışlardı.

Kapının muhafızları bir baskına uğrayacaklarını zannetmedikleri için, derin bir uykuya dalmışlardı. İslam askerlerinin, bu kadar cüretkarane bir taarruzda bulunacaklarını ümit etmiyorlardı. Yalnız, kapının iki tarafındaki küçük kulübelerin üzerinde iki nöbetçi vardı. Bunlar da sarhoş oldukları için, mızraklarına sarılmış, bir köşede sızmışlardı.

Artık, fedai kıtası, kapıya yaklaşmıştı. Bir hamlede kapıya dayanacaklar ve kapı karakolunu zapt ederek İslam ordusunu içeri alacaklardı.

Lâkin tam o sırada, karakol efradından bir, su dökmek ihtiyacını hissetmişti. Karakoldan çıkıp da, karanlıklar içinde bir takım gölgelerin hareket ettiğini görür görmez birdenbire irkildi, evvela:

— Kimdir o? Diye seslendi.

Lâkin bu sualine cevap alamayınca, tehlikeyi derhal sezdi. Ve sesinin bütün kuvvetiyle:

— Baskın var! Diye bir feryat koyuverdi.

Karakol muhafızları uyandılar. Kılıçlarını mızraklarını alarak dışarı fırladılar. Ve karanlıkta hareket eden o gölgelerin üzerine atıldılar.

Burada, o derin zulmetler arasında boğaz boğaza bir mücadele başladı. Bu mücadelenin gürültüsünü, burçların üzerindeki Bizans askerleri de duymuşlar, imdada koşmuşlardı.

Mücadele, bir saatten fazla devam etti. Vakayı haber alarak oraya koşan Bizans askerlerinin miktarı, az zaman zarfında bini geçmişti. Bu kadar büyük bir kuvvet karşısında, elli kişiden mürekkep olan fedai kıtasının galebe kazanması, imkân ve ihtimal haricinde idi. Zırhlı fedailer, beşer onar Bizans askeri tepeledikten sonra birer birer şehit düşmüşler, mukaddes vazifelerini ifa etmişlerdi. Lâkin ne çare ki en küçük bir muvaffakiyet bile gösterememişlerdi.

Hazret–i Hâlid'in ne suretle vefat ettiğine dair muhtelif rivayetler vardır. Bu rivayetlerin başlıcaları da, şunlardır:

1– Hazret–i Hâlid o tarihte seksen beş yaşını tecavüz etmişti. Mübarek vücudu, kuvvet ve selabetini (sağlamlığını) kaybeylemişti. Bahusus Hicaz'ın sıcak iklimine alışmış olduğu için Marmara denizi ile Haliç'in arasında bulunan Konstantaniye kalesinin rutubetli havası ile imtizaç edememişti (uyum sağlayamamıştı). Bunun için, iki aydan fazla devam eden uzun ve meşakkatli bir yolculuktan yıpranmış olan vücudu Bizans'ın her gün tebeddül eden (değişen) havası ile büsbütün kuvvetten düşerek hastalanmış, 2 ay kadar yattıktan sonra vefat etmiş.

2– Hazret–i Hâlid, bünyesinin alışık olmadığı Bizans muhitinde yediği yemeklerin ve içtiği yeni suların tesiriyle dizanteriye tutulmuş, ordu tabipleri tarafından her ne tedavisine son derecede itina edilmiş ise de, bu

tedavilerin hiçbir semeresi görülmemiş, iki ay kadar hasta yattıktan sonra, vefat etmiş.

3– Arap ordusunun Konstantaniye'yi muhasarası, dört seneden fazla devam etmişti. İklim, kış mevsimini Arapların şimal rüzgârlarına maruz olan Konstantaniye surlarının haricinde geçirmeye müsait değildi. Bunun için yaz mevsiminde muhasaraya devam eden Arap ordusu, kış geldiği zaman yalnız kale kapılarının önünde birer asker kıtası bırakarak ordunun büyük kısmı, civardaki köylere çekilmekte idi.

Fakat İstanbul civarındaki bu köyler, binlerce ve binlerce kişiden mürekkep koca bir orduyu barındıracak derecede büyük değildi. Muhasara başladığı zaman Rumların bırakarak kaçtıkları bu köylerin içinde en büyük Silivri idi. Burası da Rumların oldukça mühim bir ticaret merkezi olmakla beraber ancak beş altı yüz haneden mürekkepti. Tabidir ki buraya sığınan Arap ordusu, koca bir kış mevsimini, burada büyük bir sefalet içinde geçirmekte idi. İşte o tarihte seksen beş yaşını tecavüz etmiş olan Hazret–i Hâlid, bu sefalete tahammül edememiş, bir müddet hasta yattıktan sonra, Hakk'ın rahmetin intikal eylemiş.

4– Muhasara esnasında cereyan eden harplerin birinde, biri göğsüne ve diğer sağ omuz başına isabet eden iki ok yarasının tesiriyle, şahadet mertebesine ermişti.

5–Yine o tarihten sonra, kulağa intikal eden rivayetlere göre, – yukarıda arz ettiğimiz Haris'in bulunduğu – o gizli yoldan giren elli Arap fedaisi, Eğrikapı'nın iç tarafında Bizanslılarla kanlı bir mücadeleye giriştiği zaman, Arap ordusunun en kuvvetli kıtalarından biri de kapının dışı tarafına doğru ilerlemişti. Ve gecenin karanlığından istifade ederek hendekleri doldurduktan sonra, kapının önünde kadar gelmişti. Orada kapının açılmasını beklemektelerdi. Bunlar kapının iç tarafında vukua gelen o kanlı mücadeleden haberdar değillerdi. İşte, bu intizar (bekleme) devresinde ortalık ağarmış, Arap kıtasını orada gören Rumlar tarafından da, bunların üzerlerine yağmur gibi ok yağdırılmaya başlanmıştı. Araplar, gafil avlanmışlardı. Birdenbire üzerlerine yağmaya başlıyan bu ok yağmurundan kendilerini pek güçlükle kurtarmışlardı. Lâkin orada, pek çok şehit ve yaralı bırakmışlardı. İşte bunların arasında (Resûlullah Efendimiz'in mihmandar ve alemdarı olan Ebu Eyyüp Hâlid'ül El–Ensarî)de vardı.

Bu rivayetlerin hangisi doğru olursa olsun, Hazret–i Hâlid, Resûlullah Efendimiz'in mukaddes tebşiratına (müjdelerine) mazhar olabilmek için o ihtiyar halinde birçok mihnet ve meşakkate tahammül etmiş her ne suretle olursa olsun, düşman karşısında vefat ederek şahadet mertebesine ermişti.

Araplar ölülerine ihtiram gösterirlerdi. Her nerede olursa olsun vefat etmiş olanları hürmetle defnederler, üzerine de mutlaka bir taş dikerlerdi. Buna binaen Hazret–i Hâlid de şehit olduğu yerden kaldırılmış şimdi türbesinin bulunduğu yere getirilmiş, orada defnedilmiş üzerine bir taş dikilmişti.

Kostantiniye’nin Fethi

Aradan tam 806 sene geçti. Fatih Sultan Mehmet’in kumandasındaki Osmanlı ordusu, Şarkî Roma İmparatorluğunun merkezi olan Konstantaniye’yi muhasara etmişti.

Haliç aynı zamanda, Türklerin Konstantaniye surları karşısında kazanmış oldukları muazzam zaferin en mühim safhasına da bir kahramanlık sahası teşkil etmişti. Meşhur Güstav Şalümberje’nin, İstanbul’un muhasarası ve zaptı eserinde yana yakıla izah ve itiraf ettiğine göre:

Büyük Fatih, İstanbul’un muhasarasına başladığı zaman, o devre göre kuvvetli sayılacak bir donanmaya da malikti.

Bu donanma, İstanbul surlarının karşısına gelince, Bizanslılarda büyük bir korku ve heyecan belirdi. Çünkü o zamana kadar, Bizans’a sahip olmak için gelenler yalnız surların kara cihetini nazarı dikkate almışlar, donanma getirmeğe lüzum görmemişlerdi.

Tarihte görülen bu ilk büyük Türk donanması, nakliye ve sair gayri muharip gemilerden başka kadırgalar, fostlar, parandi ve birik sınıflarına mensup yüz kırk beş gemiden mürekkepti.

Büyük Fatih, donanmasının, Boğaziçi’nde Çifte sütun’da demirlemesini emretti. Burası, Türk deniz kuvvetlerinin üssünü teşkil edecek, vaziyetin icabına göre harekete devam edilecekti.

Bizanslılar, her harp tehlikesinde olduğu gibi bu defada o meşhur zincirlerini, yine Haliç’in ağzına germişlerdi. Haliç Konstantaniye şehri azminin ruhu mesabesinde (derecesinde) idi. Bu zincir gerili olduğu takdirde, hiçbir kuvvet, Haliç’e giremeyecekti.

Bizanslılar, bütün kendi gemileriyle İstanbul’da bulunan Rum ve İtalyan gemilerini de zincirin gerisine çekmişler, bunların toplarını da zinciri zorlayacağı muhakkak olan Türk donanmasının gelebilecekleri yerlere çevirmişlerdi.

Bu zincir, dövme demirden, iri baklalardan mürekkepti. Bir ucu, şimdi Sarayburnu dediğimiz yerin yakınlarında bulunan Sent Öjen burcuna diğer ucu da, yine bugün Galata'da Mumhane dediğimiz yer civarındaki Lakrova dö Galata dedikleri burca raptedilmiştir (tutturulmuştur).

Bu zincirin kırılması ve koparılması, hakikaten mümkün değildi çünkü en kuvvetli demir baklalardan teşekkül etmiş olan zincir, yuvarlak ağaç kütükleri üzerine yerleştirilmiş bu surette o ağır demir kütlesinin denize batmasına da imkân verilmemişti.

Bu zincir hakikaten başlı başına müthiş bir müdafaa kuvveti idi. Aynı zamanda, beşi Ceneviz, üçü Girit, biri Ankon ve diğerleri de Bizans harp gemilerinden mürekkep olan bir donanma da bu zincirin arkasına dizilmişti. Bunları da, Türk gemileri zinciri zorlamaya başladığı zaman, top ateşleriyle müdafaaya yardım edeceklerdi.

Bizanslılar, bu zincire o derece güveniyorlardı ki, artık Türklerin hiçbir zaman Haliç'e giremiyeceklerine tamamıyla kanaat getirmişlerdi.

Fakat Büyük Fatih'in azim ve iradesi, kısa bir müddet sonra, bu kanaati alt üst etti.

Büyük Fatih, evvela bu zinciri kırarak cebri bir hücumla Haliç'e girmeye teşebbüs etti. Lâkin bundaki müşkülatı görür görmez, derhal harp plânını değiştirdi. Ve o güne kadar dünya tarihinde eşine ve emsaline tesadüf edilmemiş olan harikulâde bir hücum plânının tatbikine karar verdi.

Bu plan, cidden harikulâde ve hemen hemen masal gibi bir şeydi. Büyük Fatih, beyhude yere o kuvvetli zinciri zorlamakla vakit geçirmektense, gemilerini karadan yürüterek Galata kulesinin arkasından Haliç'e geçirmeyi tasavvur etmişti.

Bizanslılar, böyle muhal (imkânsız) olan bir hayali zihinlerinden geçirmedikleri için, daha halâ Haliç'in ağzına gerilmiş olan zincire güvenmektelerdi. Fakat Büyük Fatih, derhal kararını vermiş, tasavvurunun tatbikine geçmişti.

Muhasara ordusunun kumandanlarından Zağnos Paşa, büyük kara ordusunun ihtiyatını teşkil etmekte idi. Zağnos Paşa, Büyük Fatih'ten aldığı emir üzerine düşmana hissettirmeden, bugün Dolmabahçe dediğimiz yerden, evvelce Harbiye Mektebi'nin bulunduğu binanın arkasına ve oradan Kasımpaşa civarına kadar olan sahayı askerlerine tesviye ettirdi.

Galata'nın arkasındaki ormanlardan, düzgün ağaçlar kestirdi. Galata'daki Cenevizlerden tulumlar dolusu zeytinyağı tedarik etti. Bir gece, kesilen ağaçlar tesviye edilen yola dizildi. Üzerlerine zeytinyağları dökülerek kaygan bir hale getirildi.

Bizanslıları şaşırtmak için, kara surlarının her tarafından şiddetli bombardıman başladı. Bu bombardımanın devam ettiği gece, küçük harp gemilerinden mürekkep olan yetmiş iki parça gemi, kısmen Zağnos Paşa'nın askerleri ve kısmen de mandalar tarafından çekilerek o yağlı kızaklar üzerinden Harbiye Mektebinin bulunduğu tepeye çıkarıldı. Oradan da, büyük bir maharetle, Kasımpaşa civarından Haliç'e kaydırıldı.

Bizanslılar, Türk gemilerini Haliç'te görür görmez fena halde şaşırdılar. O zamana kadar zincir hattının gerisinde müdafaaya hazırlanmış olan bütün düşman gemileri, derhal demirlerini kaldırdılar. Büyük bir hiddet ve tehevvürle (öfkeyle), Türk gemilerinin üzerine atıldılar.

Harp başladı. Ve yine Şulüm Berjen'in ifadesine nazaran, çarçabuk kanlı bir facia halini aldı. Düşmanın birçok toplarla müsellah (silahlandırılmış) olan büyük gemileri, karşılarındaki küçük gemilerden mürekkep hafif filoyu, derhal mağlup edeceklerini sanmışlardı. Fakat Türkler, ezeli ve ebedi olan kahramanlıklarını burada da ispat etmişler, düşman gemilerini batırmışlar, büyük bir zafer kazanmışlardı. Böylece Haliç'in tarihine, altın harflerle yazılacak bir sayfa kazandırmışlardı.

Hazret-i Halid’in Mezarı Bulunuyor

Bizim tarihlerimizden bazılarının rivayetlerine nazaran Fatih, kulaktan kulağa intikal eden bir takım menkıbelerden, Hazret–i Hâlid’in Bizans surları dibinde şahadet şerbetini içtiği ve sahilde bir yere defnedildiğini işitmişti. Ve onun kabrini keşfetmek için, ordusunda bulunan ulemadan Ak Şemseddin’e müracaat etmişti.

Rivayetlere nazaran Ak Şemseddin, Hazret–i Hâlid’in kabrini keşif hususunda mühim bir keramet gösterdi. Gördüğü bir rüyayı Fatih’ e bildirdi.

Bu rüyada, Hazret–i Hâlid ile görüşmüştü ve o sahildeki kabrinin yerini göstererek:

“Ben, burada yatıyorum. Cenabı Hakka şükrederim ki artık Rumların buradaki hâkimiyetleri hitama erdi. Pek yakından İslam ordusu galip ve muzaffer olacak, benim yattığım bu kabir de, küffar ayakları altında çiğnemekten kurtulacak.” Dedi ve kabrinin bulunduğu yeri de tarif etti, diyerek sözlerine hitam (son) verdi.

Vakıa Fatih, Ak Şemseddin hazretlerinin keşif ve kerametinden emindi. Onun sözlerini, en küçük bir tereddüde bile kapılmadan kabul etmişti. Lâkin bu kanaatini etrafında bulunanlara da kabul ettirmek istedi. Ak Şemseddin’e hitaben:

— Mevlana! Bu hususta bir delil gösterebilir misin? Dedi.

Ak Şemseddin, kısa bir düşünce geçirdikten sonra,

— Evet, Sultanım. Ebu Eyyüb’ün kabrinin başucunda İbranice yazılı bir taş olsa gerek, diye cevap verdi.

Ak Şemseddin göstermiş olduğu yeri kazdılar. Birçok rivayetlere göre oradan, hiç bozulmamış bir kabir çıkardılar. Askerler arasında, İbranice bilen birini buldular Kabrin başucundaki, mermer üzerindeki yazıyı okuttular. Ve hakikaten o kabrin, Hazret–i Ebu Eyyüp Hâlid El–Ensarî'ye ait olduğunu anladılar.

Burada, üzerinde durulacak ve düşünülecek bir nokta vardır. O da bizim tarihlerimizin, bu hususta verdikleri malumattır.

Başta Solak Zade tarihi olmak üzere birkaç tarihimizde Hazret–i Hâlid'in başucunda bulunan taşın İbranice yazılmış olduğu kaydolunmaktadır.

Hâlbuki bu kayıtları, herhalde bir yanlışlık vardır. Çünkü Hazret–i Hâlid, Arabistan'ın en asil kabilelerinden olan Beni Neccar kabilesine mensup olduğu için, kabrinin başucundaki taşın da herhalde Arapça olması lâzımdır. Nitekim bu hususta salahiyet sahibi olan bir zat tarafından, bu mesele hakkında şöyle bir mütalaa beyan olunmaktadır:

Acaba, bu kitabenin yazısı İbranice mi, yoksa Arapça mı idi?

Fikrimize göre, İbranice değildir.

Çünkü İstanbul'u muhasara etmeye gelen bir Müslüman ordunun, İbranice istimal etmesine (kullanmasına) hiçbir sebep yoktur.

O tarihte Arapların yazıları vardı. Bundan başka, o zaman İstanbul'da yaşayan Yahudiler, İstanbul'un sair ahalisi gibi muhasarada bulunduklarından ve bu muhasara esnasında da kale kapılarından dışarıya çıkamayacaklarından bu kabir taşının bir Yahudi'ye yazdırılmış olduğuna hükmetmek de doğru olamaz.

Arapça yazıların en eskisi, "Hatt–ı kufi"dir. Hatt–ı kufi, hicretin ilk asırlardan itibaren daha basit, daha yuvarlak ve daha işlek bir şekil almaya başlamıştı. Bu itibarla, Arapça olan bu yazıyı, Hazret–i Hâlid'i oraya defnetmiş olan onun arkadaşları taş üzerine yazmışlar ve sonra, bir ehlini bularak o yazıyı oydurmuşlardı.

Beyan edilen bu mütalâaya kanaat getirmek zaruridir. Yazının metnine gelince, bu hususta da muhtelif rivayetler vardır. Kabir çok derinde idi. Tam 806 sene toprak altında kalmış olan taş, artık okunamıyacak bir hale gelmişti. Uzun uzadıya icra olunan tetkikat neticesinde ancak şu kelimeler okunabildi.

“Hâzâ kabri Ebî Eyyüp”

Hiç şüphesiz ki hakikat de, bu merkezdedir.

Kabrin bu suretle meydana çıkması, Fatih’i çok sevindirdi. Bunu, artık Konstantaniye kalesini mutlaka fethedeceğine fâlihayır (iyiye yormak) adetti. Ve fethi müteakip de, kabrin üzerine muhteşem bir türbe ile yanı başına bir de cami inşası için emir verdi.

İşte, o günden itibaren de Hazret–i Hâlid’in türbesinin bulunduğu yerle onun çevresine, Eyüp Sultan adı verildi.

Keşfolunan kabrin bulunduğu yer, oldukça geniş bir çayırlıktan ibaretti. Lâkin burası, Bizanslılar devrinde de büyük bir ehemmiyeti haizdi. Bizanslılar buraya Avcı manasına gelen Kiniğos derlerdi. Bunun sebebi ise, İmparatorlara mahsus olan küçük bir av köşkünün o civarda bulunması idi.

Bizanslılar zamanında, burada bir köprü bulunuyordu. Taştan mı ve yahut ağaçtan mı yapılmış olduğu katiyetle bilinemeyen bu köprüye, Deve köprüsü deniliyordu. O civarda oturan halk bu köprüden, karşı yakadaki Sütlüce tarafına geçiyordu.

Şimdiki Feshane fabrikasının bulunduğu yerde, Aya panteleman isminde bir şato ile küçük, lâkin çok muhteşem ve müzeyyen bir kilise vardı. Bunu İmparator Jüstinyen’in zevcesi İmparatoriçe Teodora yaptırmıştı. İşte Deve köprüsü de bu kilisenin biraz üst tarafından başladı.

Hazret–i Hâlid’in kabrinin bulunduğu yerin üstündeki tepede Ayamama isminde bir küçük saray vardı. İmparatorlar, ekseriya, bu sarayın küçük ve mukaddes kilisesinde silah kuşanırlardı.

Türkler de bu eski adet ve an’aneleri bozmamışlar, Hazret–i Hâlid’in türbesi yapıldıktan sonra, saltanat makamına geçen Osmanlı Padişahları da burada kılıç kuşanmayı, hiç değişmeyen bir usul haline koymuşlardı. Yeni padişahlar, Topkapı sarayından Kadırgaya binerek, muhteşem bir alayla Haliçi geçerek buraya geliyorlar, Hazret–i Hâlid’in türbesinde kılıç kuşanıyorlar, sonra debdebeli ve azametli bir alayla Edirnekapı’da resmen İstanbul şehrine girerek Osmanlı tahtını işgal ediyorlardı.

İstanbul’un zaptından sonra Türkler bunlardan istifade etmişler, Hazret–i Hâlid’in türbesiyle caminin inşasında, kamilen bunları kullanmışlardı.

Şimdi Eyüp Sultan dediğimiz bu semt, eskiden beri uhrevi bir manzara arz etmekteydi. Haliç’e ve Kâğıthane vadisine nazır olduğu mevki, çok latifti. Üst tarafından küçük tepeler, senenin her mevsiminde koyu yeşil rengini muhafaza eden servilerle tezyin edilmişti. Şehrin gürültülerinden uzaktı. Onun için imparatorlardan bazıları buraya geliyorlar, buranın inziva ve sükûnu içinde yaşıyorlar, dindar olanlar da ta’at ibadet ile vakit geçiriyorlardı.

Bizanslılar devrinde bu halde olan bu semt, Türklerin eline geçtikten sonra da aynı vaziyeti muhafaza etmişti. Bilhassa, Hazret–i Hâlid’in türbesiyle camii yaptıktan sonra, adeta kutsiyet kesbeylemişti.

Hazret–i Hâlid’in kabri şerifi keşfolunduktan sonra Fatih, üzerine bir türbe ile türbenin yanına da bir cami inşası için hazırlıklar yapılmasını emretti.

Konstantaniye fetholunduğu zaman bütün, şehir, berbat ve perişan bir halde idi. Kalenin Türkler eline geçmesinden bir müddet evvel Barbarların istilasına uğraması, bir zamanlar dünyanın en mamur ve en müzeyyen bir beldesi olan bu muazzam şehri adeta bir harabezar (virane) haline getirmişler. Fatih, artık sahip ve maliki olduğu bu büyük şehri yeniden imar için Anadolu ve Rumeli’den birçok sanatkârlar celbetmişti. Bunların içinde en mahirlerini seçtirdi. Bugün Otakçılar denilen mevkide bulunan Ayammas Sarayı ile yine o civarda olan Leonf Makelos manastırının harabe haline gelmiş mermerlerini ve somaki direklerini, Hazret–i Hâlid’in kabri civarına naklettirdi. Kabrin bulunduğu düzlüğün üstündeki servi ağaçlarını kestirdi. Bunlarla kabri şerifini üzerine fevkalade müzeyyen bir türbe ve yanında da zarif bir cami yapılmasını emretti.

İnşaata, 863 senesinde başladı. Muhtelif rivayetlere nazaran gerek türbe ve gerek cami, iki sene zarfında itmam edildi (tamamlandı).

Hazret–i Hâlid'in türbesi, cidden nefis bir sanat eseridir. İçi ve dışı emsalsiz derece yapılmış olan harikulade çinilerle tezyin edilmişti. Resûlullah Efendimiz'in mübarek ayağının bastığı yerin kalıbı ile Hazret–i Hâlid'in üzerinde taşıdığı sancağı şerifin mızrak demiri 1144 senesi Recep ayında, birinci Sultan Mahmut tarafından bizzat türbe–i şerifeye yerleştirilmiştir.

Cami de çok müzeyyendi. İkinci sultan Beyazıt devrinde, İstanbul'da vuku bulan şiddetli zelzelede tamamen harap olmuş ise de, hemen hemen yeni baştan inşa ve ihya edilmiştir.

Cami, iki minarelidir, Ancak minareleri kısa olduğu için, 1132 senesinde bütün iki minareli camilerde gerek Ramazanı şeriflerde ve gerek mübarek gecelerde mahya kurulması kararlaştırıldıktan sonra uzatılarak bugünkü şekle ifrağ edilmişti (çevrilmişti).

Osmanlı padişahlarından bazıları ile devlet ve saray erkânından birçokları, gerek türbenin ve gerek camiinin tamirine ve bazı ilaveler yapılmasına himmet etmişlerdir.

Hicretin 1000'inci senelerinde, Ekmekçizade Ahmet Paşa musallanın önünde bulunan avluyu zamime (ek) olarak türbeye ilave etmiştir. Camiin dışındaki iki mahfel, Kızlarağası Hacı Beşir Ağa'nın eseridir.

Mukaddesata karşı pek hürmetkâr olan birinci Sultan Ahmet türbe–i şerifeden cami avlusuna bir pencere açtırmıştır. Hacet penceresi denilen bu pencereye, altın ile karışık tunçtan, son derecede sanatkârane bir parmaklık yaptırmıştır. Bu parmaklık bugün bile, som altından imal edilmiş gibi, parıl parıl parlamaktadır.

Cami ile türbenin arasındaki şadırvanın havuzu, eski sadrazamlardan Halil Paşazade İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bunun etrafındaki musluklar ise, Bezirgânbaşı İsmail Efendi'nin eseri hayrıdır.

Cami, 1213 senesinde, yeni baştan tamir edilmiştir. Tam yirmi sekiz ay zarfında yapılmış olan bu tamire, uzun Hasan Efendi isminde bir zat nezaret

etmiştir.

Muvakkithane[9] ile mahfeli hümayuna (Sultan mahfiline) giden yol bu esnada ilave edilmiştir.

Türbe–i Şerife’de, Merkad–ı (kabir) Saadet’in baş ve ayakuçlarındaki büyük gümüş şamdanlar Sultan İbrahim tarafından konulmuştur.

Üçüncü Sultan Selim tarafından türbe–i şerifinin bazı yerleri tamir olunmuş ve bu tamir esnasında pirinçten dökme olan pencere kapakları gümüş tellerle işlenmiş iken bunlar değiştirilerek kamilen (tamamen) som gümüşten olan kafesler konulmuştur.

Türbe–i şerifede asılı duran:

Alemdâr–ı kerîm–i Şah–ı ıklîm–i risâletsim mısraıyla başlayan nefis kıta Yesarizadenin sanat eseridir.

1317 senesinde, gerek türbenin ve gerek caminin eskimiş olan halıları İkinci Sultan Hamid’ in iradesiyle kâmilen değiştirilmiş, bilhassa Hereke fabrikasında hususi surette dokutturulmuş olan nefis halılarla tebdil ettirilmiş hülasa Hazret–i Hâlid’in mübarek merkadiyle camisine bir hayli zevat hizmet ederek, bu büyük zatın ruhaniyetinden istişfa eylemişlerdir (şifa istemişlerdir).

Fetih Sonrasında Eyüp

Hicretin 920 senesine kadar devletin başlıca tersanesi Gelibolu’da idi. Bizanslıların Sofyana dedikleri Kadırga limanında ancak hükümete ait kadırgalar muhafaza edilirdi. Bu liman, kâfi derecede geniş ve derin değildi. Lâkin şehrin zaptından sonra Fatih tarafından epeyce emek sarf edilerek kadırgaları barındıracak derecede tevsi edilmişti. Lâkin tersanenin Kasımpaşa’da kurulması üzerine bu liman ehemmiyetini kaybetmişti. Bir müddet sonra da artık lüzum kalmadığına karar verilmiş, liman toprakla doldurulmuş, hatta Üçüncü Sultan Selim’in valide kethüdası (kâhyası) meşhur Yusuf Ağa tarafından bir çayır haline ifrağ olunmuş (dönüştürmüş), ve bu geniş çayıra, Sultan Selim için küçük bir köşk inşa ettirilmişti.

Birinci Sultan Selim zamanında, Osmanlı ülkesinin hudutları artık tamamıyla genişlemişti.

Bu hudutları muhafaza etmek için de büyük mikyasta bir tersaneye ihtiyaç hissedilmişti. O zaman Sultan Selim, artık Gelibolu’daki tersaneyi kâfi görmiyerek oradaki inşaat tezgâhlarını söküp İstanbul’a getirtmiş, bugün, Kasımpaşa dediğimiz yerdeki tersaneyi vücuda getirmişti.

Kasımpaşa’daki Kozlucadere, Haliç’in her türlü rüzgârlarından en muhafazalı yerinde idi. Aynı zamanda Haliç, en büyük gemilerin bile barınmalarına müsait olan bir harp limanı idi. Bu itibar ile Yavuz Sultan Selim, Gelibolu’daki tersaneyi İstanbul’a naklederek Kasımpaşa’da kurmakla çok büyük bir isabet göstermişti.

Kasımpaşa o tarihte, meşe fundalıklarından mürekkep küçük bir çalılık halinde idi. Bu çalılık derhal temizlenmiş, orada kerestecilik, demircilik, marangozluk, halatçılık, yelkencilik, dokumacılık vesaireden mürekkep bir sanayi merkezi ile aynı zamanda cesim gemi inşaat tezgâhları vücuda gelmişti.

Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı tersanesi artık tamamıyla teessüs etmiş ve büyük bir tekâmül (ilerleme) eseri baş göstermişti. Bunun

ilk eseri olmak üzere, kaptan paşalara mahsus olmak üzere, divanhane–i kebir adı verilen, ilk Bahriye Nezareti binası inşa edilmişti.

Sultan Süleyman devrinin kaptan paşalarından Güzelce Kasım Paşa’nın himmetiyle yapılan bu bina ile onun civarında inşa olunan bir cami orada derhal küçük bir kasaba teşekkül etmesi ile neticelendi. Ve halkı kâmilen (tamamen) kahraman Türk denizcilerinden mürekkep olan bu kasabanın mahallelerine bir müddet sonra Piri Paşa, Ayas Paşa, Küçük Piyale Paşa, Büyük Piyale Paşa gibi Türk denizliğinin ebediyen iftihar edeceği en namdar kaptan paşaların isimleri verildi.

Kozluca ismindeki küçük derenin iki yakasına yapılmış olan Kasımpaşa kasabasının manzarası güzel, sahası çok müsaitti. Onun için kasaba, pek az bir zaman zarfında bir hayli genişledi.

Bizanslılar zamanında Haliç sahillerinin bir kısmı, Ayvansaray’a kadar Konstantaniye surları kadar muhat (kuşatılmış) olduğu halde sahiller tamamıyla boş araziden mürekkepti. Bu sahiller, son derece latifti. Her tarafında asırlar görmüş çınarlar, serviler, akasyalar, rengârenk çiçekler açan salkımlar ve çitlembik ağaçları yükselmişti. Kasımpaşa kasabasının teşekkül etmesi, bu bomboş sahillerin de çarçabuk umran kesbetmesine sebebiyet verdi.

Türkler esasen İstanbul surlarının yüksek duvarları arkasında oturmaya razı olacak derecede korkak değillerdi. Az bir zaman geçmeden, Kasımpaşa kasabasının üst tarafında Hasköy, Sütlüce ve karşı sahilde de Ayvansaray, Eyüp, Bahariye, Karaağaç semtlerinde de büyüklü küçüklü bir takım binalar yükselmişti.

Fatih devrinin ricalinden Handan Ağa, Hasköy ile Kasımpaşa arasında bir camii yaptırmıştı. Bu camiin civarında, 4’üncü Sultan Mehmet tarafından tersane köşkü adı verilen bir saray yaptırınca, o civarındaki ümran hareketleri de arttıkça artmış, her tarafta sultan sarayları, devlet ve saray erkânına mahsus saraylar yükselmeye başlamıştı.

1038 senesinde, Tersane sarayında yangın zuhur etmişti. Hasbahçe bostancıları, bin müşkülat ile yangını söndürebilmişler, büyük para mükâfatlarıyla taltif edilmişlerdi. Bu tarihi bina, bir hayli istihale (değişim)

geçirmişti. Üzerinden asırlarca zaman geçtiği için, adeta bir harabe haline gelmişti. Birinci Sultan Hamit devrinde sadrazam Koca Yusuf paşa tarafından tamir ettirilen bu sarayda, 3'üncü Selim bir müddet ikamet etmiş ise de birkaç sene sonra yıktırılmış arsası gittikçe genişleyen tersaneye kalbedilmişti (dönüştürmüştü). Enkazından da tersane eminlerine mahsus olmak üzere yeni bir sahilhane inşa ettirilmişti.

Bu sarayın arkasında, Aynalıkavak mevkiinde küçük bir saray daha vardı. Bahar mevsiminde padişahlar tebdil suretiyle bu saraya geliyorlar, birkaç gün ikamet ederek mevkiin letafetinden istifade ediyorlardı.

1241 senesinde bu saray, ikinci Sultan Mahmut tarafından tamir edilmiş, bir takım ilavelerle genişletilmişti.

Haliç'in en revnaklı (parlak) zamanı, 3'üncü Sultan Ahmet devri idi. Bu devirde, bütün sahil, sultan sarayları ve devlet erkânının yalılarıyla parlak bir mamure haline gelmişti.

Haliç'in son noktasında bulunan Kâğıthane deresi çok bedii manzaralara malikti. Rengârenk salkımlar ve ulu akasyalar arasından akan bu küçük derenin iki tarafındaki çayırlıklara birçok saraylar inşa edilmişti.

3'üncü Sultan Ahmet, Kâğıthane'yi çok severdi. Veziri ve sevgili damadı Nevşehirli İbrahim Paşa'da da onun zevkine hizmet etmeyi iş güç edinmişti. Kâğıthane'nin imarına başladı. İnşaata o kadar ehemmiyet verilmişti ki ameleler, Ramazan ve Bayram geceleri bile çalışmışlardı.

İbrahim Paşa, evvela derenin mecrasını değiştirtmiş, Kumbarhaneden sekiz yüz zıra[10] mesafe üzerine, iki tarafı mermer rıhtımlarla müzeyyen yeni bir mecra vücuda getirmişti.

Sonra, iki mecranın kenarına otuz sütun muhteşem bir saray yaptırmıştı. Bu sarayın önünde gayet cesim bir havuzla çağlayanlar, ağızlarından sular akan som mermerden arslan ve ejderhalar vardı. Bunların aralarında fıskiyeler de, semalara doğru billur gibi sular fışkırtıyorlardı.

İbrahim Paşa, yalnız bu sarayı yaptırmakla kalmamıştı. Bunun etrafına daha bir takım küçük ve zarif köşkler de yaptırmış, bunların çevrelerini, en nefis

lale bahçeleriyle donatmıştı.

Bu suretle Kâğıthane, artık İstanbul'un emsali görülmemiş bir seyir yeri halini almıştı. Şehir halkı, gruplar halinde buraya giderek çadırlar kuruyorlar, ocaklar yakıyorlar, yemekler pişirerek, günlerce yiyip içerek neşe ve şetaret (şenlik) içinde vakit geçiriyorlardı.

Kâğıthane, birdenbire ehemmiyet kesbetmişti. Karaağacın karşısındaki Bahariye'den itibaren içerilere doğru iki tarafı o devrin ricaline bir yazlık yeri haline iktisap eylemişti. Kısa bir zaman zarfında buraya yapılan köşklerin miktarı yüz yirmiyi geçmişti.

Karaağaç'ta, eskiden de büyük bir saray vardı. Bu sarayı, Kanuni Sultan Süleyman'ın baş defterdarı İbrahim Efendi yaptırmıştı. Fakat üzerinden geçen asırlar, bu sarayı harap etmişti. Birinci Sultan Ahmet zamanında, yeni baştan tamir edildi. O tarihten itibaren padişahlar, ilk ve son baharlarda buraya gelerek bir hafta, on gün kadar ikamet etmeyi adet edinmişlerdi.

İkinci Sultan Mahmut Asakiri Mensureyi tesis ve bu askerler için orada bir kışla yaptırmaya karar verdiği zaman bu sarayı yıktırarak taşlarından istifade etti. Arsası da, halkın gezip eğlenmesine tahsis edildi.

Bahariye Mevlevihane'sinin bulunduğu yerde de İbrahim Paşa bir sahil sarayı yaptırmıştı. 3'üncü Sultan Selim ile 2'inci Mahmut, mehtaplı gecelerde bu saraya gelerek birkaç gece kalırlardı.

Sultanlar ve şehzadeler, haftanın iki, üç gününü mutlaka Kâğıthane'de geçirirlerdi. Sultanlar ekseriya Kâğıthane'ye Koçu denilen muhteşem öküz arabalarıyla gelirler, şehzadeler ise, daima saray kayıklarıyla denizden gelmeyi tercih ederlerdi.

Bahariyede bulunan iplikhane kışlası vaktiyle Hançerli Sultan'ın sarayı idi. Bu Sultan, 2'inci Beyazıd'ın şehzadesi Mahmut Sultan'ın kerimesi idi. Asıl ismi Fatma olan Hançerli Sultan, 936 senesinde vefat etmiş, Eyyüp sultanın türbesi civarına defnedilmişti.

Hançerli sultanın vefatından sonra mezkûr saray Yavuz Sultan Selim'in kerimesi ve vezirlerden Lûtfi Paşa'nın zevcesi olan Şah Sultan'a intikal

etmişti. Bu Sultan, Sümbül Sinan Hazretleri'nin halifesi olan Merkez Muslihiddin Efendi'nin dervişlerindendi. Bunun şükran nişanesi olmak üzere sarayın yanında bir dergâh inşa ettirilmişti.

Bu saray, bir müddet sonra 3'üncü Ahmed'in kerimesi Ayşe Sultan'ın ikametine tahsisi edildi. Takriben bir asır kadar sonra da, 3'üncü Sultan Mustafa'nın kerimesi Fatma Sultan'a geçti. Fakat harap olmuştu. Artık, tamir kabul etmiyordu. 1244 senesinde 2'inci Sultan Mahmud'un emriyle yıktırılarak arsası tersaneye devir edildi. Ve orada, harp gemilerine halat yaptırmak üzere iplikhane denilen müessese vücuda getirildi.

Sütlüce ile Karaağaç arasında büyük bir arsa vardı. Bu arsaya, 2'inci Sultan Selim'in kerimesi İsmihan Sultan için, bir saray yapılmıştı. Sonraları bu saray da harap olup gitti. Ve yeri, tersaneye terk edildi.

Sütlüce'deki Humbarhane kışlası, bir zamanlar Tıbbiye mektebi idi. Kışlanın geniş meydanlığında, öbek öbek taş gülleler istif edilmişti. Hünkâr dairesinin altındaki büyük kapının iki tarafında da, Fatih'in icat etmiş olduğu iki havan topu yerleştirilmişti. Bunlar, büyük bir dikkat ve itina ile muhafaza edilir, üzerlerindeki tozlar her gün bembeyaz tülbentlerle silinirdi.

Bizanslılar zamanında, Hasköy'den Piri Paşa'ya geçilen bir köprü vardı. Bu köprü harap olduktan sonra, İstanbul'un meşhur zenginlerinden Cezayirli Sarraf Mığırdıç tarafından bir köprü daha yaptırıldı. Ağaçtan yapılmış olan bu köprünün başı, şimdiki Ayvansaray vapur iskelesinin bulunduğu yerden başladı. Köprünün tahsildarları, her insan ve hayvandan bir ücret alırlardı.

1067 tarihinde Şeyhülislam olan Balizâde Mustafa Efendi, Sütlücedeki Murat Mollanın cesim sahilhanesinde ikamet ederdi. Defterdarın yakınındaki Ya Vedûd iskelesinin bulunduğu yer de 4'üncü Sultan Mehmed'in kerimesi Hatice Sultan'ın sarayına aitti. Sahildeki –Yalı hamamı denilen bir hamam vardı ki, bu hamamın, Hatice Sultan Sarayı'nın hamamı olduğu rivayet ediyorlardı.

Ayvansaray kapısının yakınında, Hazret–i Hâlid ile Konstantaniye'nin fethine gelmiş olan Ashab–ı Kiramdan Muhammed–ül Ensari hazretlerinin türbesine bitişik olan mektep binası ile sebili, bu Hatice Sultan bina ettirmişti. Hatice Sultan evvel musahip Mustafa Paşa ve sonra Hasan Paşa

ile evlenmiştir. 1056 senesinde vefat etmiş ve Yeni cami türbesine defnedilmiştir.

Hasan Paşa, zevk ve sefahati severdi. Sarayında bir takım hanendeler, sazendeler ve rakkaseler beslerdi. Mehtabın nurları, Haliç'in durgun sularında akseden gecelerde, sallar tertip ettirip denizde gezerdi. Ve bu mehtaplı gecelerde ekseriya padişah dördüncü Sultan Mehmet'e ziyafetler çeker, top tüfek ve fişek eğlenceleri tertip ederdi.

Eyüp ile Defterdar arasında –şimdi Feshane fabrikasının bulunduğu yer– Esma ve Beyhan Sultanların sarayları idi. Bunlara çifte saraylar derlerdi. Beyhan Sultan, 1244 senesinde vefat etmişti. Hiçbir varisi olmadığı için bomboş kalan saray, 2'inci Sultan Mahmut tarafından dokuma fabrikası ittihaz edildi. Ve ilk defa olarak burada Tunus fesleri şeklinde fes yapıldığı için fabrikaya Feshane fabrikası adı verildi.

2'inci Sultan Mahmut, hemşiresi Esma Sultan'ı çok severdi. Kendisi Rami çiftliğine gittiği zaman, orada kaldığı müddet zarfında harem takımlarının en güzidelerini hemşiresinin bu sarayına misafir ederdi. Sultan Aziz bu sarayda dünyaya gelmişti.

Esma Sultan vefat ettikten sonra bu saray da Sultan Mahmud'a intikal etti. Padişah, 1256 tarihinde kızı Atiye Sultan'ı Fethi Ahmet Paşa ile evlendirerek bu sarayı ona verdi. Saray, Atiye Sultan'ın vefatına kadar onun uhdesinde kaldıktan sonra miras olarak kızları Seniye ve Feride Sultanlara geçti. Lâkin bu müddet zarfında, tamir kabul etmiyecek derecede harap bir hale gelmişti. Sultan Aziz orduyu kalkındırmaya çalıştığı sırada asker işlerine tahsis edilmiş olan Feshane fabrikasını da genişletmek istedi. Ve bu harap sarayı yıktırarak arsasını fabrikaya ilave ettirdi.

Rami Çiftliği'nin sahibi, 1115 senesinde sadrazam olan Rami Mehmet Paşa idi. Rami Paşa, 2'inci Sultan Mustafa zamanında meşhur Edirne vakasında alâkadar olduğu için bu çiftlikte saklanmış, kellesini ölümden kurtarabilmişti. Bu itibar ile Eyüp Sultan sahasına dâhil bu çiftlik de, tarihi bir hatıraya malikti.

Rami Paşa'nın vefatından sonra, bu çiftlik de devlete intikal etmişti. Arazisi geniş ve oldukça zengin topraklara malikti. 2'inci Sultan Hamid'in devrine

kadar, olduğu gibi terk edilmişti. Sultan Hamid devrinin ilk senelerinde, Şeyhülislam Üryanizâde Esad Efendinin ihtar ve tavsiyesi üzerine, İstanbul'da bulunan Boşnak ve Arnavut muhacirlerine verildi. Haraba yüz tutmuş olan çiftlik, bunlar tarafından imar ve ihya edildi. Orada, küçük bir köy teşkil edildi. Havasının manzarasının letafeti yüzünden, o küçük köy az zaman zarfında bir kasaba haline inkılap etti. Bu gün orada İstanbul'un en güzel sayfiyelerinden[11] biri vücuda gelmiştir.

Kâğıthane sarayları, 3'üncü Sultan Ahmet devrinin sonlarına kadar bütün revnak ve şaşaalarını muhafaza etmişlerdi. Lâkin Sultan Ahmet'in tahttan ıskat edilmesi (düşürülmesi) ve onun sevgili damadı ve veziri Nevşehirli İbrahim Paşa'nın da kanlar içinde yerlere serilmesi ile neticelenen Patrona Halil vakasında, bu felaket rüzgârı, Kâğıthane'nin üzerinden de geçti. Milyonlarca altınlar sarf edilerek vücuda getirilen o zarif ve emsalsiz saraylar asiler tarafından insafsızcasına tahrip olunarak temellerine kadar yıkıldıktan sonra, enkazı da ateşlere verilmişti. Kâğıthane'nin, bu şekilde bir harabezar (virane) halinde kalması üçüncü Sultan Selim devrine kadar devam etti. Ancak 1206 senesinde bunlardan bir kaçı yeniden inşa edildi. Sultan Selim uzun zamanlar bir yerde ikamet etmeyi sevmezdi. Sık sık ikametgâhını değiştirir, Topkapı Sarayı'ndan, Beşiktaş Sarayı'na, oradan Boğaz'daki hemşiresi Hatice Sultan'ın sarayına, Boğaz'dan Kâğıthane'ye gelerek eski sarayların yerine inşa ettirdiği sarayda ikamet ederdi. Bu sebepten dolayı, senelerce metruk bir halde kalan Kâğıthane semti, yeniden şenlenmişti.

İkinci Sultan Mahmut tahta çıktığı zaman amcasının ihyası bu eseri bir kat daha zenginleştirdi. Oradaki çağlıyanları ve Çağlıyan Sarayı'nı tamir ettirdi. Yeniden bir köşk yaptırarak buna da Çadır Köşk'ü adını verdi. Oğulları Mecit ve Aziz Efendileri orada sünnet ettirdi. Çoktan beri unutulmuş olan Kâğıthane âlemlerine, halk tarafından yeni bir rağbet husule geldi.

İlkbahar mevsimlerinde Padişah, buraya göç ediyordu. Hanedan azasından bazı sultan ve şehzadeleri de arkasından sürüklüyordu. Ekseriya mevcut olan köşkler kâfi gelmiyor, saray halkı çadırlarda ikamet ediyordu.

Derenin kenarındaki akasyaların ve salkım söğütlerin yeşil gölgelerinde, rengârenk feraceler giymiş olan harem takımlarının büyük bir zevk ve sürur

içinde eğlendikleri görülüyor, Mehtaplı gecelerde zurna ve nakkâre seslerinin semalara doğru yüksekliği işitiliyordu.

Mehtaplı bir gecede, harem takımları, yine zevklerine ve eğlencelerine dalmışlardı. Ayın ışığında, billur gibi pırıldayan çağlayan sularında yıkanıyorlardı. Birdenbire kulakları tırmalayan:

— İmdat cankurtaran yok mu?Diye kadın feryatları yükselmeye başladı.

Dilber cariyelerden biriyle küçücük bir çocuk kadar cüsseye malik olan bir saray cücesi, akıntıya kapılmışlardı. İkisi de yüzmek bilmiyorlardı. Feryatları duyanlar, onları kurtarmaya koşmuşlardı. Lâkin buna muktedir olamamışlar, o dilber cariye ile küçük cüce birkaç dakika zarfında boğulmuşlardı.

Vaka, bütün saray halkı üzerinde çok fena bir tesir husule getirmişti. Sultan Mahmut, ertesi gün derhal göç emri vermiş, artık bir daha Çağlayan Sarayı'na ayak basmak bile istememişti. İşte bu vaka, Kâğıthane'nin ikinci defa olarak gözden düşmesine sebebiyet vermişti.

Silahtarağa'nın yanındaki –bugün bile temelleri görünen– büyük çiftlik binası, İkinci Sultan Mahmud'un kerimesi ve Mehmet Ali Paşa'nın zevcesi Adile Sultan'a aitti. Bu sultan her bahar mevsiminde bu çiftliğe gelir, baharın latif günlerini orada geçirirdi.

Kâğıthane yokuşunun alt başında da, Atiye Sultan'a ait bir köşk ve çiftlik vardı. Sultan'ın vefatından sonra burada da bazı şehzadeler –bilhassa şehzade Abdülmecit Efendi– oturmuşlardı.

Şehzade Hamit Efendi, bu çiftliği çok severdi. Bir taraftan tarlaları ektirip biçtirir, diğer taraftan da çiftliğin meralarında sürülerle koyun beslerdi. Hatta bu koyunların sütlerini şehre gönderip sattırarak bunlardan bir hayli kâr ederdi.

İşte, Eyüp Sultan'ın civar ve etrafı, yazdığımız bu saray, köşk ve çiftliklerle mürekkepti. Fakat Eyüp kasabasının bulunduğu yer de asırdan asra genişlemiş, yavaş yavaş bugünkü hale gelmişti.

İlkbaharda Eyüp civarı, adeta İstanbul'un bir mesiresi haline gelirdi. İstanbullular, Nevruza çok ehemmiyet verirlerdi O günkü, baharın girdiğine delil addederlerdi. Kışın uzun ve kasvetli günlerini kapalı yerlerde geçirmekten bunalmış olan halk, Nevruz girer girmez karadan ve denizden Eyüp Sultan'a can atarlardı. Evvelâ Hazret–i Hâlid'in türbe–i şerifisine ziyaret ettikten sonra, kırlara dağılırlar, akşama kadar yiyip içerek, gezip eğlenerek bol bol temiz hava alırlardı.

Eyüp'te başlıca iki eğlence vardı. Bunlardan birine Türbe bahçesi, diğerine de Fulya tarlası derlerdi.

Eyüp'e gidenlerin evvela çarşıdaki kebapçı dükkânlarında yoğurtlu kebap ve Alibeyköyü'nden getirilmiş olan taze kaymak yemeleri adetti. Mamafih istiyenler, evlerinden de dolmalar, helvalar, çeşit çeşit turşular getirirler servilerin altlarında ve mezarların aralarına yayılarak Haliç'in çok latif manzarası karşısında yerler içerlerdi.

Karınlarını doyuranlar, ya türbe bahçesine veyahut fulya tarlasına giderlerdi. Ancak şu var ki, Cuma günleri çok kalabalık olduğu için, Türbe bahçesi yalnız kadınlara tahsis edilirdi. O gün oraya erkekler giremezlerdi.

Kadınlar, götürdükleri büyük iplerle, ağaçlara salınacak kurarlar, büyük mikyasta kolan[12] vururlardı.

Cuma günleri erkeklerin pek çoğu Bostan iskelesindeki kahvede otururlar, oradaki büyük çardağın gölgesinde, Kâğıthane'ye gidip gelen kayıkları temaşaya koyulurlardı.

Eyüp'te, Niyet kuyusu denilen bir de kuyu vardı. Bu kuyunun sahibi, uzun boylu, simsiyah, Afrikalı bir Arap'tı. Kısmetlerinin çıkması gecikmiş olan kızlar yahut herhangi bir dileği olanlar, kuyunun sahibi olan Arap'a bir kuruş verdikten sonra, kuyuya bakarlardı. Ve bakar bakmaz, hafifçe dalgalanan suda bir şeyler görerek:

— Gördüm… Gördüm… Kısmetim, şu kıyafette bir adam.

Yahut:

“Muradım, herhalde hâsıl olacak, diye bağırırlardı.

Yani, kuyunun dibindeki suyun dalgalanmasından, kendilerine göre türlü manalar çıkarırlardı.

Bu Arap vefat ettikten sonra kuyu, zevcesi olan koyu renkli bir Habeşi’ye intikal etmişti. O da bir hayli zaman kuyuyu idare etmiş, batıl itikatlıların safderunlukları sayesinde, kendisine bir hayli, menfaat temin eylemişti.

Eski devrin birçok safdil ve cahil kimseleri, Hazret–i Hâlid’in türbe–i şerifesi ile cami etrafından da bir takım batıl itikatlara yol açmışlardı. Bu cümleden olarak, Hazret–i Hâlid’in türbe–i şerifesi önünde dört köşesinde dört küçük musluk bulunan bir şadırvan vardı. Bugüne kadar devam eden itikada göre, kısmetleri çıkmayan kızlar, şadırvanın dört tarafındaki muslukları açarlardı. Açılan muslukları, onları takip eden anneleri, akrabaları veyahut arkadaşları kapardı. Bu suretle, açılıp kapanan musluklardan, mütemadiyen sular akardı.

Sala verildiği müddet zarfında kadınlar fasılsız bir surette başlarındaki örtülerin uçlarını sallarlardı. Ve diledikleri her ne ise, onun husul bulması için dualar mırıldanırlardı.

Bazan kalabalık o kadar fazla olurdu ki, dışarıdaki büyük avluya taşardı.

Buradaki binlerce güvercinin kanat çırpmaları bunların gürültüsüne inzimam ederek (eklenerek), o uhrevi gürültü, arttıkça artardı. Bundan da anlaşılıyor ki Hazret–i Hâlid’in, Cenab–ı Hak nazarında makbul ve mübarek bir zat olduğuna ve onun vasıtasıyla Allah’a edilen duaların müstecap (kabul) olacağına dair, herkeste kökleşmiş olan bir itikat vardı.

Asıl dikkate şayan olan cihet şurasıdır ki, bu itikat yalnız Müslümanlara mahsus değildi. Ekserisi Rumlardan mürekkep olan Hıristiyanlardan birçokları da, bu duacılar kafilesine iştirak ederlerdi.

Yürüyemeyen çocuklarının koltuklarından tutarak onları yürütmeye çalışan Hıristiyan anneler az değildi.

Kısmetleri gecikmiş olan Hıristiyan kızları da şadırvanın dört köşesindeki musluklara hücum ederler, tıpkı Müslüman kızları gibi onlar da kendilerine hayırlı bir kısmet çıkması için Hazret–i Hâlid'in ruhaniyetinden istimdat eylerlerdi (yardım isterlerdi). Bu da, Resûlullah'ın mihmandarlık ve alemdarlık şerefine nail olmuş olan bu mübarek şehit için, ayrıca bir mazhariyetti.

Hazret–i Hâlid ve Eyüp Beldesi adındaki küçük bir kitapta verilen malûmatı faydalı bulunduğumuz için, bunun bazı kısımlarını iktibas ediyoruz.

Hazret–i Hâlid'in kabri bulununca, civarı şereflendi. Fatih'in adamları ve İstanbul'a göçen halkın birçoğu Hazret–i Hâlid civarında oturmaya rağbet göstermişlerdi.

Zaten Fatih'in âdeti idi. Fethettiği yerlere Anadolu'dan Türkleri ve Müslümanları getirip yerleştirirdi. Bursa'dan celbettiği Türkler de Hazret–i Hâlid'in kabri civarına yerleştirilmişti.

O zaman halkımız sanat, ticaret, ziraat ve ganimetle geçinirdi. Buraya yerleştirilen Bursalılara da, kale kapısının haricindeki büyük arazi terk edildi. Bu bomboş arazi, Hazret–i Hâlid civarına yerleştirilmiş olan halk tarafından az zaman zarfında imar edildi. Ekildi, biçildi, bostanlar ve çayırlar vücuda getirildi. Bu sayede kasaba da genişledikçe genişledi. Beş, on sene zarfında burada otuz altı mahalle teşekkül etti.

Bu mahalleler de, bir takım hayır sahipleri tarafından imar edilmişti. Hepsinde de mescitler, çeşmeler, mektepler vücuda getirilmişti. Her mescidin birer helası, küçük birer şadırvanı, bu şadırvanların abdest almak için muslukları vardır. Etraftaki kaynaklardan boş yere akan sular toplanmış, böylece faydalı yerlere kullanılmıştı.

Bir müddet bunlar bu halde kaldıktan sonra, Kanuni Sultan Süleyman zamanında bentler yaptırıldığı vakit, bir araya toplanan sulardan buraya da bir miktarı akıtıldı. Böylece, Hazret–i Hâlid'in etrafında toplananlar, su sıkıntısı çekmekten azade kaldı.

Hazret–i Hâlid'in mübarek kabri etrafında bir mamure vücut getirmeyi kararlaştıran Fatih, bununla kalmadı. Ölümlerinden sonra da Hazret–i

Hâlid’in ruhaniyetinden istifade etmek istiyenlere mahsus olmak üzere o civardaki yamaçların üzerine beş yüz kadar lahid[13] yaptırdı. Bunlar, her tarafı taşlar ve harçlarla örtülmüş olan mezarlardı.

Fatih burada, fakirler için bir de imaret tesis etti. Kasabanın düşkün ve fakirlerine her gün bu imaretten çorba ve ekmekle haftada iki gün pilav verilecekti.

Fatih, bu büyük adam, yaptığı eserin bütün inceliklerini öyle bir şekilde düşünmüştü ki, kış mevsiminde, pilavın üzerine konulacak et bulunmazsa, o civarda av hayvanları vurup imarete getirmek üzere hususi surette avcılar tayin etmişti.

O devirlerde tarikatçılık çok revaçtaydı. Fatih bu ciheti de nazarı dikkate almış, muhtelif tarikat saliklerine mahsus olmak üzere birkaç tekkede inşa ettirmişti. Her tekkede küçük bir mescitle, yatacak yerleri olmayan dervişlerin ikametleri için misafir hücreleri vardı.

Artık, Eyüp Sultan unvanını almış olan bu kasabada çok mükemmel bir cemaat teşkilatı da vücuda getirilmişti.

Mahallenin ağır başlı ve yaşlılarında mürekkep olan bir heyet her akşam, yatsı namazından sonra, mahalle imamının riyaseti altında içtima ederdi. Dulların ve yoksulların vaziyetleri bu mecliste uzun uzadıya müzakereden geçirilir, onlara yardımlar edilirdi.

Çocukların tahsillerine de ehemmiyet verilmişti. Mahalle imamları, aynı zamanda bu mekteplerde muallimlik ederlerdi.

Zenginler ve hayır sahipleri, daima müesseselere, servetleri nispetinde para verirlerdi. Halkın orta halli ve hatta fakir kısmı da, ellerinden geldiği kadar yardım ederler, mahallelerindeki dulları, yoksulları, artık çalışamıyacak derecede elden ayaktan düşmüş olan kimselerin maişetlerini temin için bütün gayretlerini sarf etmekten çekinmezlerdi.

Hastalar da ihmal edilmezdi. Fatih İstanbul’u zapt eder etmez, birçok hayır müesseseleri vücuda getirmişti. Bunların bir kısmı da, hastahanelerdi. Bunlarda, aileleri ve yatacak yerleri olmayan garipler tedavi edilirlerdi. İşte

Eyüp Sultan’da yapılmış olan cemaat teşkilatında düşünülen şeylerden biri de, vakit vakit bu kimsesiz hastaları ziyaret etmek, onlara yiyecek, giyecek vesaire gibi bir takım hediyeler götürmekti.

Cemaat teşkilatını idare eden heyet kasabanın inzibat ve hukuk işlerini de deruhte etmişti (üstlenmişti). Birçok münazaralar, mahkemeye düşürülmezdi. Bu meclis tarafından halledilirdi. Böylece kasaba halkının tam bir refah ve saadet için de yaşamasına son derecede ehemmiyet verilirdi.

Bugün Eyüp Sultan dediğimiz bu kasabaya, o tarihte “Belde–i Ebu Eyyüp” denilirdi. Böylece oraya, adeta bir nevi imtiyaz verilmişti. Hazret–i Hâlid’in bu imtiyazlı beldesi, hiç şüphesiz ki onun mübarek ruhaniyetinden istifade etmekteydi.

Hicretin 1000 tarihlerine doğru, İstanbul’da aşırı derecede bir zevk ve safahat başlamıştı. Lâkin Hazret–i Hâlid’in beldesi, bundan katiyen müteessir olmamıştı. Orada ahlak, namus ve şeriat daima pak ve masum kalmış, bu belde kurulduğu zaman nasıl ki sağlam temellere istinat etmişse, üzerinden asırlar geçtiği halde, yine öyle kalmıştı.

Eyüplüler

Eyüp sakinleri, kendi hayat çerçeveleri içinde yaşarlardı. Mecbur olmadıkça İstanbul'a gelmezler ve İstanbul halkı ile ihtilatta bulunmazlardı (karışmazlardı). Hatta her gün beldelerine gelen ziyaretçi kafileleriyle de sıkı fıkı dost olmazlardı.

Eyüp beldesinde, bütün hayat uhrevi bir sükûn içinde geçerdi. Bunun içindir ki İstanbul'un zühd[14] ve takvaya meyyal halkından bazıları da kendilerine Eyüp'te bir ev, bark tedarik ederler ve oraya yerleşerek bütün hayatlarını o zahidâne sükûn içinde taat ve ibadetle geçirirlerdi.

Eski Eyüplüler, bir vakit bile namazlarını terk etmezlerdi. Büyük camide namaza gidemiyenler, mutlaka mahallelerinin mescitlerine devam ederlerdi. Bu mescitler, aynı zamanda bir müşavere (danışma) mahalli idi. Namazlardan sonra daima cemaat dağılmaz, mahalle işleri hakkında müzakerelere girişilirdi. Ve verilen kararları tatbik için de cemaat arasından ehli ve erbap kimseler seçilirdi.

Hâlbuki İstanbul'da kahvehaneler icat olunduktan sonra, tabiidir ki, Eyüp'te de ihdas edildi. Birçok eski, Eyüplülerin rivayetlerine nazaran Eyüp'te yapılan ilk kahve bostan iskelesinin biraz üst tarafında ve sahile yakın bir yer de idi.

Bu kahvenin ihdas edilmesi (ortaya çıkması) müşavere meclislerinin de mescitlerden kahveye intikaline sebebiyet verdi. Tütün, kahve, nargile, enfiye müptela ve meraklıları, alıştıkları bu mükeyyifattan (keyif verici maddelerden) uzun saat mahrum kalmaya tahammül edemedikleri için, kahvehane de oturup konuşmayı tercih etmişlerdi.

Kahvehaneler çoğaldıktan sonra da artık mescitlerde yalnız namaz kılınmakla iktifa edilmişti.

Eyüp civarındaki saray ve konakların selamlık daireleri de birer ilim ve irfan mahfeli (derneği) halinde idi. Buralara daima İstanbul'dan edip, şair

ve âlim zatlar gelirler, saray ve konak sahipleri tarafından misafir edilirler, Münazaralara girişirlerdi. Eyüplülerin ağır başlı sakinleri de o meclislere iştirak ederek, bir hayli derinleştirilen o ilim ve edip bahislerini büyük bir zevkle dinlerler, büyük istifadeler temin ederlerdi.

Eyüp'teki tekkelerde aynı vaziyettelerdi. Bu tekkelerden birçok tembel ve miskin insanlar barınmakla beraber, ekseriya bunlar, birer ilim ve irfan meclisi şekline girerlerdi. Bilhassa Bahariyedeki, Mevlevi dergâhı, Türk musikisinin en parlak bir dershane mesabesinde (derecesinde) idi.

Fatih, İstanbul'u aldıktan sonra, bu harap Bizans beldesini yeniden imar ve ihya etmek için Anadolu ve Rumeli'den birçok sanatkârlar getirtmişti. Bu münevver ve terakkiperver hükümdar bununla da iktifa etmemişti. Halkı cehaletten kurtarmak için bir tahsil kanunu vazetmişti (koymuştu). Bu kanun mucibince, İstanbul halkı ile medreselerde ilim tahsil edenler askerlikten affedilmişti. Eyüp halkı da Fatih'in yüksek düşüncelerle vazettiği bu kanundan istifade etmişti. Onun için bütün Eyüp sakinleri, İstanbul'un en münevver zümresinden sayılabilirlerdi.

Tahsil işlerine, bizzat Kadılar nezaret ederlerdi. Medreseleri sık sık teftişlerden geçirirler, talebeleri imtihan ederler, devamsızları ve çalışmıyanları derhal medreselerden çıkararak memleketlerine gönderirlerdi.

Bu ilim irfan teşvikçisi kadıların nesilleri kesildikten, tekke postnişinlikleride[15] sahil ve serseri şeyhlerin ellerine geçtikten sonra, Eyüp'te de bir fikir inhitatı (gerilemesi) baş gösterdi. Ve git gide Eyüp semti halkının ruhu ve fikri asaleti dumura uğrayarak (körelerek) orada ilim, irfan, şiir, edebiyatı, yavaş yavaş zevale doğru sürüklendi.

3'üncü Ahmet devrinin zevk ve sefahati, Eyüp sakinlerinin ahlak ve saf itikatlarını değiştirememişti. Civardaki bütün saraylarda her akşam, sabahlara kadar devam eden zevk ve neşe âlemleri kurulmasına rağmen Eyüplüler bunlara katiyen iştirak etmemişlerdi. Hazret–i Hâlid'in mübarek merkadı (kabri) etrafında toplanan bu insanlar içinde yaşadıkları ruhani hayatın uhrevi zevkini içki ve kadın eğlenceleri gibi dünyevi fâni zevk ve eğlencelere tercih etmemişler, hatta kasabalarına içki girmesine bile müsaade etmemişlerdi.

Bir aralık yeniçeri zorbaları yanlarına açık saçık kadınlar alarak Eyüp Sultan'a gelip orada kebapçı ve kaymakçı dükkânlarında oturmayı adet edinmişlerdi. Eyüp kadısı, bunları menetmek istedi. Lâkin yeniçeri zorbaları tarafından şiddetli bir muhalefetle karşılaşınca, derhal vaktin Şeyhülislam'ına müracaat ederek Eyüp semtinin zahidane hayatını ihlal eden bu menfur hareketin men'i için kendisine yardım edilmesini istedi.

Şeyhülislam da, buna muktedir değildi. Yeniçeri zorbalarıyla başa çıkabilmek, çok güç bir işti. Bu güç işi başaramıyacağına kanaat getiren Şeyhülislam da padişaha müracaat etti. Padişah derhal, açık saçık kadınların kebapçı ve kaymakçı dükkânlarında oturmalarının caiz olmıyacağına dair bir ferman ısdaretti (çıkardı). Aynı zamanda bu fermanın hükümlerini tatbik edebilmek için de orada bir kolluk yani karakol tesisi için emirleri verdi. Bu suretle oradaki bir fuhuş başlangıcının önüne geçebildi.

Tanzimat devri Türkiye'de bir yenilik husule getirmişti. Türklerin adet, usul ve ananelerinden, kılık ve kıyafetlerine kadar birçok şeylerini değiştirmişti. Hatta evlerindeki eski şark dekorlarını kamilen garp dekorlarıyla tebdil edenler az değildi. Evvelce yere kurulan bir sofranın etrafına bağdaş kurularak yemek yenildiği halde, bu adet bile değişmiş, yer sofrası alafranga sofra adı verilen masada yemek yemeye tahvil eylemişti.

Eyüp halkı, Tanzimat devrinin bu icaplarını kabul etmekte acele göstermedi. Eyüplüler, asırlardan beri alışmış oldukları kıyafetlerden, en basit usul ve adetlerine kadar hiçbir şeylerini değiştirmedi.

Tanzimat devri bizde, içtima hürriyetinin başlangıcı idi. Asırlardan beri Osmanlı imparatorluğunu diledikleri gibi idare etmiş olan padişahlar, Avrupa'nın muhtelif yerlerinde zuhur eden ihtilallerden ürkerek ve mutlakiyetten Meşrutiyete intikal etmiş olan Avrupa büyük devletlerinin ıslahat tavsiyelerine riayet ederek Tanzimat denilen yeni bir devire girmek mecburiyetini hisseylemişti.

Bu devir, birkaç sene zarfında İstanbul'un çehresini değiştirmişti. Bir taraftan, büyük şehrin hali ve vakti müsait olan münevver aileleri alafranga namı altında garplılaşmaya doğru temayül gösterirlerken, diğer taraftan da şehrin muhtelif yerlerinde gazino adı verilen Avrupavari kahvehaneler, yeni

tarzda meyhaneler ve şehrin hemen her semtinde gizli ve açık umumhaneler belirmişti.

O zamana kadar gerek umumi ve gerek hususi yerlerde oynanan oyunlar, bilhassa dama, tavla, satranç, peçiç gibi şarkın zeka oyunlarına inhisar ettiği halde, Tanzimat'tan sonra, İstanbul'un içtimai hayatına iskambil denilen kağıtlarla oynanan muhtelif oyunlar da girmişti.

Eyüp semti, bunların hiç birine rağbet göstermedi. Eyüplüler, dini ve milli asaletlerini muhafaza ederken Hazret–i Hâlid'in ruhaniyetine hürmet ve riayet göstermişlerdi. Ahlak ve şeriatın hoş görünmiyeceği zevk ve sefahatlere hiçbir yer vermemişler, muhitlerinin nezahetini (temizliğini) haleldar etmemişlerdi.

Eyüp'te, kasabanın kurulduğu günden bugüne kadar hiçbir meyhane ve hiçbir umumhane açılmadığı gibi, hiçbir kahvesinde de iskambil kâğıdı ile oyun oynanmamıştır.

Orada, yakın zamanlara kadar, yirmi yaşına vasıl olmamış olan gençler, kahvelere giremezlerdi. Büyüklere karşı hürmet ve rivayet göstermeye o derece riayet edilirdi ki, sokakta giden yaşlı adamın önüne, kendisinden yaşça küçük olanlar geçemezlerdi.

Mahallelerde çocuklar bile bağırıp çağırarak oynamazlardı. Adeta, Hazret–i Hâlid'in uhrevi sükûnunu haleldar etmekten korkarlardı. Bir Eyüplü, hiçbir zaman yalan söylemez ve boş yere yemin etmezdi.

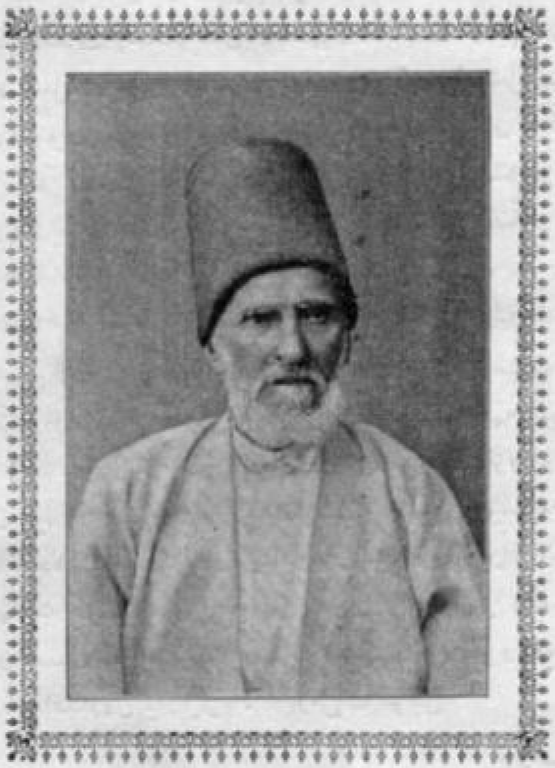
Daha çocuk yaştan itibaren iyi bir din terbiyesi almış olan, Eyüplüler, hiçbir sebep ve bahane ile namazlarını ve oruçlarını terk etmezlerdi.

Hazret–i Hâlid'in türbesine yakın yerlerde oturanlar herhangi sınıf ve zümreye ait olurlarsa olsun sabahları işlerine giderlerken, Alemdar–ı Resûlullah'ın türbesini ziyaret ederler, o gün işlerinin yolunda gitmesi için dua ettikten sonra, dükkânlarına tezgâhlarına ve işlerinin başına giderlerdi.

Meşguliyetlerinden serbest kalan Eyüplüler, en masum eğlencelerle vakit geçirirlerdi. Tatil günlerinde ekseriya büyüklü küçüklü gruplar halinde Kâğıthane'ye ve yahut Silahdarağa'ya giderler, orda kuzular çevirirler,

evlerinde yaptırdıkları dolmalar ve helvalarla birbirlerine ziyaret çeker, semaverler kaynatarak bol bol çay içerlerdi.

Seyid Battal Gazi vesaire gibi İslam kahramanlarının şecaat ve hamasetlerine dair yazılmış olan kitapları okumakla vakit geçirirlerdi.

ذكائی دده افندی

(ارتحالندن برسنه مقدم چیقارتدیغی فوطوغرافدن استنساخ ایدلمشدر)

Zekai Dede

Eyüp’te en makbul ve mergup olan (sevilen) şey, musiki idi. Oradaki Bahariye Mevlevihane’si ile diğer tarikatlara mensup tekkeler, dini musikinin bir kaynağı haline gelmişti.

Eyüp’te, pek kıymetli musiki üstatları yetişmişti. Ve bunların içinde de, —mesela– Zekâi Dede namı hürmetle yadedilecek derecede temayüz etmişti (seçkinleşmişti).

Meşhur İsmail Dede Efendi’nin sanat nurundan da feyiz almış olan Zekai Dede, 1242 senesinde, Eyüp’te dünyaya gelmişti. O da, bütün ecdadının mesleğini takip etmiş, küçük yaşından itibaren ilim tahsiline heves göstermişti. Kur’an–ı Kerim’i hıfzetmişti. Ondan sonra da musikiye olan istidadını ilerletmişti.

Zekai Dede, musiki ilmini, tam bir ehil ve erbap üstattan tahsil etmek istemiş, böyle bir üstat araştırırken, Dede Efendi’nin en kıymetli şakirtlerinden (öğrencilerinden) Eyüplü Mehmet Bey’e rast gelmişti. Bu zat, harikulade musiki hafızasıyla tanınıyor, kendisine Dede Efendi’nin notası deniliyordu.

Eyüplü Mehmet Bey, genç ve pek heveskâr talebesi olan Zekai Dede’nin sanat istidadını (yeteneğini) daha ilk derste keşfetmiş, onu büyük bir dikkat ve ihtimamla (özenle) yetiştirmeye karar vermişti.

Dersler, derhal tesirini göstermiş, genç hafız Zekâi bu derslerin daha ilk senesinde, ufak tefek bir takım ilahiler ve şarkılar bestelemek suretiyle Mevlevi musikisi âlemine yeni bir deha yıldızının doğduğunu müjdelemişti.

Meşhur Dede Efendi, talebesi Mehmet Bey’in şakirtleri arasında böyle bir harikanın bulunduğunu haber alır almaz bizzat Eyüp’e kadar gelmiş, Mehmet Beyin evinde, Hafız Zekai’yi dinlemiş ve o, okuduklarını bitirince Hafız Zekai’ye hitap ederek:

—Oğlum! Bundan böyle hocanla beraber benim derslerime devam edeceksin. Sana, haftada bir kere ayrıca ders vereceğim, demişti.

Bu, öyle büyük bir nimet ve saadet idi ki, her heveskâra nasip olan şeylerden değildi.

Hafız Zekai, büyük bir nimet ve şükranla Dede Efendinin derslerine devama başladı. Kısa bir zaman zarfında, harikulade inkişaflarla karşılaştı. Ve onun dâhiyane istidadı bir müddet sonra tabii mecrasını aldı.

Bu meşk devresi, pek uzun sürmedi. Bir sene kadar sonra Dede Efendi Hicaz'a gitti. Ömrü, vefa etmedi. Orada, Hakk'ın rahmetine kavuşurken bu büyük sanat adamı, hiç müteessir değildi. Çünkü kendi deha nurlarına tevarüs eden (miras alan) Eyüplü Mehmet Bey ve Hafız Zekai Efendi gibi kıymettar talebeler yetiştirmişti.

Hafız Zekai Efendi, 1285 senesinde, yine Eyüplü Mehmet Bey'in delaletiyle Eyüp'te ki Bahariye Mevlevihane'sinde, tarikata girdi. Üstadının izini takip etti. Birbirini müteakip beş Ayini şerif besteledi. Bunları takip eden peşrevleri vesair şaheserleriyle hem Mevlevi musikisini zenginleştirdi, hem de Türk musikisine kıymettar eserler ilave etti.

Zekai Dede'nin musiki âlemine en büyük hizmetlerinden biri de en eski bir ilim ve irfan yurdumuz olan Darüşşafaka'nın musiki muallimliğini kabul etmesi ile Eyüp Mevlevihane'sinde Eyüp gençlerine geceleri ders vermesi olmuştu. Bunlar, klasik Türk musikisinin başlıca istinatgâhlarını (dayanaklarını) teşkil ediyordu.

Sanat üslubunda hocası Mehmet Bey'in ve bilhassa Dede Efendi'nin tavırlarını tamamıyla muhafaza etmişti. Aynı zamanda, Türk musikişinaslarının içinde ilk defa olarak Garp notasını da öğrenerek alafranga dediğimiz Avrupa musikisine vukuf kesbetmişti (öğrenmişti). Ve tamamıyla vals mezurunda (ölçüsünde) birkaç eser bile bestelemişti.

Hepsi de ayrı ayrı kıymetleri haiz dini ve gayri dini eserlerinin adedi, bez yüz parçayı mütecavizdi (aşkındı). Bu da kendisinin ne velûd (verimli) bir dimağa malik olduğunu ispata kâfi gelmişti. Eyüp'teki musikişinasların hemen hepsi, Zekai Dede'nin talebeleri idi.

Yine o Hazret–i Hâlid ve Eyüp beldesi kitabında gördüğümüze göre Eyüp kasabası, yüksek kıymette, diğer birçok şahsiyetler de yetiştirmişti. Eyüp Camii baş imamlarından Molla Efendi denmekle maruf olan Emin Efendi ve onun oğlu yine baş imam Abdullah Efendi, Üçüncü Selim ve İkinci Mahmut devirlerinin ilim ve irfan âleminde temayüz etmişlerdi. İkisi de, yüksek medrese tahsili gördükten sonra, imamet mesleğine girmişlerdi.

Bunlardan başka Balçıklı Hoca, Mesnevihan Hüsamettin Efendi, Nizam–ı Cedit askerinin ilk binbaşılarından Hüseyin Bey ki sonra paşa olmuştur.

Etmeydanındaki Yeniçeri kışlalarını topa tutan Kara Cehennem İbrahim Ağa, yine meşhur Mesnevihanlardan Elif ve Nafiz Efendiler, Hazret–i Hâlid'in türbesinde Buhari–i şerif okutan Hafız Osman Efendi, Ankara ve Konya vilayetlerinde kapı kethüdası hoca Raik Efendi, müderrislerden Şükrü Efendi, Yatağan imamı Hafız Şerif Efendi, Şeyhul— Kurra Hafız Recep Efendi, Yazdığı Kur'an–ı Kerim'le yüksek bir şöhret kazanmış olan Hazret–i Hâlid'in baş türbedarı Şamlı namiyle maruf Hafız Mehmet Efendi, Eski devrin en yüksek ediplerinden Ahmet Necip Bey, musiki üstatlarından Tevfik Bey, yazı ilminde ve mürekkep imalinde gayet mahir Abdülkadir Efendi, Mısır Kralı Fuad'ın talep ve iltiması üzerine hükümetimiz tarafından Mısır'a gönderilen ve orada yazdığı Kur—anı Kerimlerle iştihar eden (ünlenen) Aziz Efendi, Barbaros Hayreddin Paşa evlatlarından bahriyeli Faik Paşa, Ayandan Abdurrahman Şeref ve Mülkiye Mektebi Müdürlerinden Hacı Recai Beylerle, muhtelif ilim ve mesleklere mensup birçok kimseler, hep Eyüp'te yetişmişlerdi.

Sultan Hamit ve Raif Hoca

Eyüp'te, böyle münevver zatların yetişmesi, Sultan Hamit devrinin hafiyelerine bitmez tükenmez bir sermaye teşkil etmişti.

Her gün Padişaha birkaç jurnal vererek Sultan Hamid'in evhamını tahrik ederlerdi. Lâkin Sultan Hamid Hazret–i Hâlid'in ruhaniyetlerinden korkarak aleyhlerinde jurnal verilen zatlar hakkında bir muamele yapmaya cesaret edemezdi.

Bilakis her Cuma günü Hazret–i Hâlid'in türbedarlarına ihsanlar ve kurbanlar göndermek ve türbe ile cami, civarındaki fakirlere sadakalar yollamak suretiyle, Eyüp halkının gözlerine girmek isterdi.

Yalnız bir defa, Sultan Hamid'in hareket ve icraatını şiddetle tenkit eden Şükrü Efendi isminde bir vaiz, Maarif Nezaretinden izin almaya lüzum görmeden, Osman Bey matbaasında bir kitap bastırmış, bu kitap halk arasında dağılmıştı. Kitapta, İranlılar aleyhinde, hoşa gitmiyecek sözler vardı. İran Sefiri'nin şikâyeti üzerine Sultan Hamid Şükrü Efendi'yi İstanköy adasına sürgün olarak yolladı. Lakin biraz sonra onun vaziyetini düzeltmek için Midilli Adasına aldırdı. Bu zat, birkaç sene orada yaşadıktan sonra, gözlerini ebediyen hayata kapadı.

Eyüplü meşhur hoca Raif Efendi ile Sultan Hamid arasında şöyle bir vaka cereyan etmişti.

Sultan Hamid henüz şehzade iken, çok zamanını Kâğıthane saraylarında geçirirdi. O zaman kendisine:

"Eyüp'te meşhur bir büyücü hoca var." Denmişti.

Merhum, son derece zeki ve anlayışlı olmakla beraber, büyü ve sihir gibi şeylere itikat ederdi.

Lâkin amcası Sultan Aziz'den son derecede çekindiği için bu büyücü hoca ile temasa gelmeye cesaret edemedi. Ancak, günün birinde ondan istifade

edebilmek için de ismini not etmekle iktifa etti (yetindi).

Bilindiği gibi bu hükümdar son derecede sinirli ve evhamlı idi. Kendisi de amcası Sultan Aziz ve büyük biraderi Sultan Murat gibi feci akıbetlere uğramamak için tedbirler almak lüzumunu hissetti.

Bir taraftan sarayının etrafını koskoca bir fırka askerle yani hassa ordusunun 2’inci fırkasiyle muhafaza altına aldırırken diğer taraftan da manevi ve ruhani tedbirler almakta da kusur etmedi.

Her Cuma selamlıklarından sonra, Seccadecibaşı İzzet Bey ile medreselere, tekkelere kurbanlar ve ihsanlar gönderirdi. Bu suretle, o devrin en korkunç kuvvetlerinden sayılan softa dervişleri elde tutmak istedi.

İşte o esnada, vaktiyle kendisine haber verilmiş ola Eyüp’teki büyücü hocayı hatırladı. Derhal süt biraderi İsmet Bey’i Eyüp’e yolladı. Onun vasıtasıyla hocayı arattı ise de bulduramadı.

Lâkin bu araştırmalar esnasında İsmet Bey’in kulağına:

— Burada, Hoca Raif Efendi isminde bir zat vardır. Kendisi daima, Muhyiddin Arabi hazretlerinin Fusûs ismindeki kitabını okur. Bu kitabın çok okunduğu yerde de, hükümdarların sık sık tahttan indirildikleri malumdur, diye fısıldamışlardı.

İsmet Bey, saraya döndüğü zaman, Sultan Hamid’e büyücü hocayı bulamadığını söyledi. Sonra da, Hoca Raif Efendi hakkında söylediklerini ilave etti.

Sultan Hamid kısa bir düşünce geçirdi. Evhamı, derhal harekete geldi.

Amcası ile büyük biraderinin kısa bir müddet zarfında, birbirini müteakip hal edildiklerini derhal Hoca Raif Efendi’nin okuduğu Fusûsa atfetti.

Hemen, başmabeyinci Ali Bey’i (sonra paşa olmuştur.) göndererek Raif Efendi’yi saraya getirtti. Kendisini, bizzat isticvaptan (sorgudan) geçirdi.

Bu isticvap esnasında hazır bulunmuş olan seccedecibaşı İzzet Bey’in bana bizzat naklettiğine göre, Raif Efendi olur olmaz softalardan değildi. Cidden

âlim bir zat olmakla beraber, sözünü de esirgemezdi. Sultan Hamit ile arasında ki konuşma, şu suretle cereyan etti:

Sultan Hamit: — Hoca Efendi. Siz daima Fusûs okurmuşsunuz?

Raif Efendi: — Evet, Sultanım, Hem okur, hem de okuturum.

—Lâkin Fusûsun okunduğu yerlerde sık sık hükümdarlar hal olunurlarmış.

—Böyle bir şey bilmiyorum. Fusûsun münderecatına (içeriğine) nazaran da, bu kitap ile hükümdarlar arasında hiçbir münasebet tasavvur edemiyorum. Hükümdarların hallinde, her halde başka sebepler aranmalıdır.

— Siz, ne gibi sebepler tasavvur edebilir siniz?

— İsraf, sefahat, milleti memnun edememek.

Sultan Hamid, Hoca Raif Efendi’nin bu cesurane sözlerini daha fazla dinlemeye tahammül edemedi. Nezaketle gülümsiyerek kalkıp gitti.

İşte ancak o zaman, Raif Efendi Hoca’nın da içine bir korku girdi. Çünkü en acı akıbetlere uğramak, en küçük ihtimaller dâhilinde idi.

Raif Hoca, küçük salonda bir müddet yalnız kaldı. Derin bir düşünceye dalmıştı. Yandaki kapılardan biri açıldı. O kapılardan salona giren başmabeyinci Ali Bey’in elindeki iki yumruk büyüklüğünde al atlastan bir torba vardı.

Ali bey dudaklarında manalı bir tebessüm olduğu halde hocaya yaklaştı. Torbayı uzattı. Kulağına doğru eğilerek,

—Efendi hazretleri! Zatı şahane Efendimiz selam buyurdular. Serbestane idare–i kelam ettiğinizden dolayı çok memnun olmuşlar. Bunu, ihsan olarak size yolladılar. Ancak, “her hakikat, her yerde söylenmemelidir. Bahusus halkın idraki, büyük hakikatleri hazmetmeye kâfi değildir.” Diye ferman buyurdular. Evinize teşrif ediniz. Şevketmeap Efendimiz’in ömür ve ikballerinin devamına dua ediniz, diye fısıldadı.

Gayet zeki bir zat olan hoca Raif Efendi, başmabeyinci Ali Bey’in söylediği bu sözlerle, ne demek istediğini çok âlâ hissetmişti.

Ve çok feci akıbetlere uğramak ihtimallerini düşünürken, bu kadar ucuz kurtulduğuna da pek sevinmişti.

Raif Efendi, o sevinç ile Eyüp’e geldi. Doğruca evine gitti.

Kendisini büyük bir sabırsızlıkla bekliyen zevcesine ve çocuklarına sağ salim kavuşabildiğinden dolayı Cenab–ı Hakk’a şükür ettikten sonra, macerasını onlara nakletti.

Lâkin daha söylediklerini henüz bitirmemişti ki, kapı çalındı ve kendisini Bab–ı Meşihattan (Şeyhülislamlıktan) bir zatın aradığı bildirildi.

Raif Efendi şaşırarak kapıya indi. Karşısında, Bab–ı Meşihat levazım müdür Hacı Osman Efendi’yi görünce bütün bütün hayret etti.

Hacı Osman Efendi, yalnız değildi. Yanında birkaç kişi daha bulunmakta idi. Şimdi de Hoca Raif Efendi ile Hacı Osman Efendi arasında, şöyle bir muhavere (konuşma) cereyan etti:

Raif Efendi:

— Hayrola, Mevlana. Buyurunuz.

Osman Efendi:

— Vaktimiz yok, Hoca Efendi. Medresenizin tamire muhtaç olduğunu zatı şahaneye ihbarda bulunmuşlar. Zat–ı Şahane de derhal tamir olunması için Şeyhülislam hazretlerine ferman buyurmuşlar. Efendiler Hazine–i hassa mimarlarıdır. Hemen keşfini yapacaklar, Buyurunuz medreseye gidelim.

— Allah, Allah… Bizim medrese, daha iki sene evvel tamir edilmişti.

— Orasını bilmem. Şeyhülislam Efendi hazretleri tarafından aldığım emri icraya memurum. Buyurun gidelim.

Hoca Raif Efendi, o yüksek zekâsına rağmen, bu tamir işinin nereden çıktığına bir türlü akıl erdirememişti.

Lâhavleler okuyarak kalkıp medreseye gitti.

Hazine–i hassa mimarları tarafından medrese gezildi. Ertesi günden itibaren tamire başlanacağı için içindeki talebenin, diğer medreselere dağıtılmasına karar verildi.

O zaman Hoca Raif Efendi’nin de ayakları suya erdi. Sultan Hamid, Hoca Raif Efendi’yi bir kenara çekmek için, bu tamir bahanesiyle medreseyi kapatmaya karar vermişti.

Eyüp’de Gündelik Hayat

Hazret–i Hâlid’in türbesi, her zaman ve her mevsimde ziyaret edilirdi. Hatta kışın en şiddetli zamanlarında bile, bu mübarek zatın türbesine gelerek onun ruhaniyetinden medet bekleyenler eksik değildi. Bilhassa Arabî aylarının ilk Cuma günleri, her iki büyük avlu, adeta geçilmez bir hale gelirdi. Halk, daima onun ziyaretine tehalük gösterirdi (can atardı). Bilhassa cenazelere refakat edenler, türbe–i şerifi ziyaret etmeden geçmezlerdi. Ve bu ziyaretçiler sayesinde de, Eyüp’te sakin olan fakir halk, kendilerine daima bir geçim temin ederlerdi.

Bu münasebetle Eyüp’te bazı seyir ve toplantı yerleri de vücuda getirilmişti. Bunların en ehemmiyetlisi, türbeye civar sahilde, Bostan İskelesi idi.

Yine türbe civarında Sokullu Mehmet Paşa’nın kabrinin bulunduğu geniş bir bahçe vardır ki buraya da Türbe Bahçesi adı verilmişti.

Bunlardan başka, bir takım bostanlar da vardı, Bunlar, mevsimlerinde halka açılırdı. Uzak yerlerden türbeyi ziyarete gelenler, bu bostanlarda istirahat ederken yerler, içerler, yorgunluklarını çıkarırlardı.

Halk, şu seyir yerlerinden de hoşlanırdı:

Gümüşsuyu, Karyağdı, burada Karyağdı tekkesi adında Kadiri tarikatına mensup bir tekke vardı.

Şifa havuzu,

Topçularda, İncirlik,

Halk arasında Vezir tekkesi adıyla maruf olan Servi Mahallesi,

Dutluk…

Bu seyir yerlerinden birine de (Piyer Loti Tepesi) adı verilmişti. Ve bu tepe, o meşhur Fransız edîbinin bir romanı ile büyük bir şöhret iktisap etmişti

(kazanmıştı).

Piyer Loti, bu romanına o kadar büyük bir hakikat süsü vermiş ki, onun bir hayal değil, tam bir hakikat olduğuna, –herkesten evvel– bizzat kendisi kanaat getirmişti.

Aziz okuyucularımızdan birçoklarının bildiği gibi (Piyer Loti) bir Fransız bahriye zabiti idi. Dünyanın birçok limanlarına gittiği gibi, günün birinde, gemisi ile İstanbul'a da gelmişti.

Bu zat garip bir hassasiyete malikti. Kadınları pek severdi. Mutlaka, uğradığı limanlarda, o liman halkının mensup olduğu milletten bir kızla evlenirdi. Ve bu evlilik hayatını tasvir etmek suretiyle de bir roman vücuda getirirdi. Mesela Japonya'ya gitmiş, orada (Madam Lao) isminde küçücük bir Japonla evlenmiş, o kızcağızla geçirdiği hayatı (Madam Krizantem) isminde bir romanda tasvir etmişti.

İşte, Madam Lao'nun zevci, günün birinde de gemisiyle İstanbul'a gelmişti. Burada –güya– çarçabuk Türkçe öğrenmiş, Müslüman kıyafetine girmiş, Azyade adında bir Türk kızıyla evlenmişti. Lâkin kızcağızın ömrü vefa etmemiş, kısa bir müddet sonra vefat etmişti.

Bu hayali romanın, burada bitmesi lâzım gelirdi. Hâlbuki eserlerine ehemmiyet verdirmek sanatına bihakkın vakıf olan Piyer Loti, pek genç yaşında vefat eden zevcesini Eyüp kabristanına naklettirmiş, şimdi Piyer Loti Tepesi denilen yere defnettirmişti. Ve kendisi de o tepedeki kahveye gelerek, Haliç'in latif manzarasını temaşa etmeyi iş, güç edinmişti.

Bu izdivaç ve bu mezar, tamamiyle bir hayal mahsulü olduğu halde Piyer Loti Efendi buna o kadar büyük bir hakikat çeşnisi vermişti ki, onun bu martavalını tasvir eden (Dezan Şante) adındaki romanı ile adı bile hiçbir mâna ifade etmeyen Merhum sevgilisinin hâlâ kabrini arayan birçok safdiller vardır.

İlkbaharda, Eyüp semtinin bütün seyir yerlerinde bir hazırlık yapılırdı. Ve bunlardan en evvel, Fulya bahçesi açılırdı. Bu bahçe, baharın ilk hediyesi olmak üzere İstanbul halkına nefis kokulu fulyalar yetiştirirdi. Ve yalnız

Cuma günleri değil, haftanın sair günlerinde de, birçok halkın boş vakit geçirmesine imkân verirdi.

Türbe bahçesi, yalnız kadınlara tahsis edilmişti. Buraya erkekler giremezlerdi. Hatta uzak yerlerden gelmiş olan kadınlar burada çarşaflarını bile çıkararak başlarına birer örtü örterler: Bahçeyi işletenler tarafından kurulmuş olan salıncakta nöbetle kolan vurarak akşama kadar vakit geçirirlerdi.

Bu bahçesinin kapısında seyyar kebapçılar, helvacılar, simitçiler, şerbetçiler, her türlü yemişler, muhallebiciler, dondurmacılar ve diğer muhtelif satıcılar mürekkep olmak üzere adeta bir Pazar yeri kurulurdu. Büyük mikyasta alışveriş olurdu. Hatta bu sayede, Eyüp'ün fakir ayak satıcılarından birçokları zengin olmuştu.

Topçuların kiraz bahçeleriyle üzüm bağlarının oldukça ehemmiyetli bir şöhreti vardı. Oradaki hançerler ve bağlar da, Cuma günleri seyircilerle dolardı.

Şifa havuzu da, büyük bir ehemmiyete haizdi. Daimi bir rüzgâra maruz olduğu için havası hem serin ve hem de hatta temizdi. Suyunun her derde şifa olduğundan bahsedilen büyüdükçe havuzun civarındaki bahçelerde ve bağlarda, her mevsime mahsus meyvalarla, hususi bir kokuya malik olan yapıncak üzümleri yetiştirilirdi. Bu bağ ve bahçe sahipleri de bu sayede kendilerine mükemmel kazanç temin ederdi.

O civarda, eski bir köşkün harabesi vardı. Yerliler, bu köşke, İdris Köşkü derlerdi. Ve köşkün, meşhur İdris Bitlisiye ait olduğunu söylerlerdi.

Vaktiyle buradaki meydanda, pehlivan güreşleri yapılırdı. İstanbul'un en uzak, yerlerinden buraya, birçok güreş meraklıları toplanırdı.

Eyüp Çarşısı da büyük bir ehemmiyeti haizdi. İskeleden camiye kadar devam eden büyük cadde üzeri, kasabanın başlıca merkezini teşkil ederdi. Hazret–i Hâlid'in ruhaniyeti sayesinde, burada da birçok esnaf hizmetkârlar geçinirlerdi. 1293 senesinde İstanbul'da basılmış olan "Vasf–ı beyani der Eyüp Sultan" isminde küçük bir kitapta, Eyüp Çarşısı, şu suretle tasvir olunmaktadır,

Ziyaretçileri Eyüp İskelesinde karaya çıkarak iki tarafında kahveler ve dükkânlar bulunan caddeyi takip ederler ve bu yoldan cami ve türbe–i şerife giderler.

Bu caddenin iki tarafında kebapçı, kaymakçı, şekerci, tatlıcı, börekçi, şerbetçi, oyuncakçı, bakkal, kasap dükkânları vardır. Bunların aralarında da, muhtelif seyyar satıcılar gezip dolaşır. Bakkal dükkânlarında, gayet nefis taratorlarla, sardalya balığından salatalar yapılır.

Kebapçı ve kaymakçı dükkânları iki kapılı ve iki katlıdır. Alt katında erkek müşteriler otururlar. Kadınlar, ayrı bir kapıdan üst kata çıkarlar. Hatta çoluk çocuklarıyla ziyaretle gelen erkekler bile alt katta oturarak üst kata çıkan kadınlardan ayrı yemek yedikten sonra, hariçte tekrar buluşurlar.

Kaymakçı dükkânlarında, büyüklü küçüklü beyaz çanaklar içinde, Alibeyköyü'nde yapılmış olan yoğurtlar satılırdı. Bu yoğurtlar biraz tatlımsak olmakla beraber, ziyaretçiler tarafından adata kapışılır. Hatta bunlardan çanakları bir çıkına bağlıyarak alıp evlerine götürenler bile vardır.

Tatlıcı dükkânlarında satılan fındıklı, fıstıklı, bademli Antep Baklavalarıyla ince irmikten yapılmış olan revaniler, cidden lezizdi.

Börekçi dükkânlarındaki kırk kattan açılmış ince yufkadan mamul tepsi börekleriyle kol börekleri, ise yenilmekle doyulamıyacak derecede nefasete maliktir.

Bakkal dükkânlarının arkalarında küçük birer bahçeleri vardır. Buralara, tarator ve sardalya salatası yemeye gelen müşrikler için kerevetler koymuşlardır. Müşteriler bu kerevetlere oturarak yemeklerini yerler, sonra buradan çıkıp şerbetçi dükkânlarına giderek mevsimine göre yapılmış olan Vişne, Çilek, Nar, Demirhindi, Harub, Portakal vesair serinletici şerbetler içerler. Ve dondurmalar yerler.

Şekerci dükkânlarının camekânlarında, renk renk akideler, badem ezmeleri ve lokumlar sıralanmıştır. Lâkin çocuklar için de acayip şekillerde yapılmış ve kalınca çöplerin uçlarına takılmış olan horoz ve elma şekerleri de vardır.

Manavların dükkânları da başka bir alemdir. Gerek Eyüp'ün ve gerek Boğaziçi'nin bağ ve bahçelerinin en güzel mahsullerini bu dükkânlara getirirler. Ve müşterilerin iştahlarını kabartmak için, göz alıcı bir tarzdan teşhir ederlerdi.

Bu manavlarda bulunmıyan meyva yoktur. Bursa'nın meşhur hülü şeftalilerden tutunuz da, Amasya'nın kıpkırmızı elmalarına, Malatya'nın altın sarısı kayısılarına, Ankara'nın içi bal gibi su dolu Armutlarına, Çamlıca'nın ve Eyüp Sultan'ın Topçu bağlarından getirilmiş olan dürâni kirazlarına, Halebin meşhur lüfan narlarına, bıçağı vurur vurmaz çatır çatır ayrılan Tekirdağ karpuzlarına, Uzun köprünün mis gibi kokan topatan kavunlarına, hatta Mekke'den getirilmiş olan şifalı hurmalara kadar her ne meyve aranırsa bulunurdu.

Lâkin ziyaretçiler tarafından, en ziyade, Eyüp bağ ve bahçelerinde yetişen yarısı kırmızı yarısı beyaz can erikleriyle, yakut rengindeki mürdüm erikleriyle çavuş, misket ve kınalı yapıncak üzümlerine fazlaca rağbet olunurdu.

Seyyar satıcıların ekserisi, helvacı Arnavutlardır. Bunların bir kısmı kâğıt ve susam helvası, bir kısmı da koz helvası satarlardı. Kâğıt helvası satan Arnavutlar, daima dondurmacı dükkânlarının önlerinde ve civarında dolaşırlardı. Çünkü bazı müşteriler, dondurmaları kâğıt helvalarının ortasına yerleştirip yemekten hoşlanırlardı.

Dondurmacı ve şerbetçi dükkânlarında satılan şerbet şişelerinin de bir hususiyeti vardı. Bunlar bir buçuk arşın uzunluğunda bir tokmağı andırırdı. Asıl şişe tarafı bir bardak kadar şerbet alan bir yuvarlaktı. Diğer tarafı ise ince ve uzun bir saptır. Bunlar, bilhassa çocuklar için yapılırdı. Bunların uzun saplarını ağızlarına alarak içindeki şerbeti yudum yudum içmek çocuklar için büyük bir zevk sayılırdı.

Oyuncakçı dükkânlarının önlerinden, çocuklar kolay kolay geçmezlerdi. Analarına, babalarına, mutlaka oradaki oyuncaklardan bir şeyler aldırmak isterlerdi. Bu oyuncaklar, gayet basit ve iptidaidir.

Üzerleri, rengârenk boyalı, beşikler, davullar, defler, fırıldaklar, göbekleri aynalı testiler, üzerlerinde tavuk ve horoz tüyleri bulunan hacıyatmazlar,

çok çirkin ve kulakları tırmalayan sesler çıkaran kaynana zırıltılarından ibaretti. Fakat bunların hepsi de, ilk bakışta çocukların arzu ve heveslerini celp ve cezp edecek şekillerde imal edilirdi. Bilhassa Ramazan yaklaştığı vakit, ziyarete getirilen erkek çocuklara buradan bir davul alarak derhal ipini onun boynuna takmak, çok eski adetlerdendi.

Cami ve türbe–i şerifin avlusunda her Cuma günü kurulan sergiler de dikkate şayandır. Bu sergilerin camekânlarında, otuzüçlükten doksan dokuzluğa kadar iri taneli kehribarlardan tutunuzdan armudi, yuvarlak, nakesam, öd, pelesenk, kuka, tırnak, bağa, sedef, mercan taklidi kırmızı balmumu, süttaşı ve hatta adi ağaçtan tespihler vardır.

Bazı tespihçiler, rengârenk ve çeşit çeşit tespihlerin altına kehribar başlıklar, budaklı, parçalı, yekpare, şişhaneli kakmalı, tel işlemeli, burmalı, yasemen, kiraz, abanoz, güz ağacı vesaireden yapılmış olan sigara ağızlıkları ve kırmızı lüleri yaldızlı kısa çubukları sıralardı.

Bunlardan başka bu sergilerden Kur’an–ı Kerim Enam–ı Şerif, Delal–i Hayrat, Mızraklı İlmihal vesaire gibi din kitaplarıyla Mekke, Medine ve Kâbe gibi mukaddes beldelere ait resimlerle eski hattatların yazılarından kopye edilmiş levhalar satan esnaflar da vardı. Bunlar, cenazelerle gelen cemaatlere veyahut Cuma günleri her iki avluya hınca hınç dolduran ziyaretçilere mallarını satarak bir hayli para kazanırlardı.

Eyüp kasabası, meşrutiyetin ilanına kadar alelade bir köy gibi idare edilmişti. Ancak meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul’da yeniden yapılan teşkilat esnasında, İstanbul vilayetinin kazaları arasına girdi. Ve ilk defa olarak bir Belediye teşkilatı vücuda getirildi.

O zaman kadar mahalle ihtiyar heyetleri tarafından görülen içtimai işler, bu suretle Belediyeye devir edildi. Bu suretle Eyüp bir kat daha ehemmiyet kesbetti.

Eyüp’ün Ehemmiyeti

Eyüp Kabirleri ve Türbeleri

Eyüp Sultanın en büyük ehemmiyeti, mezarlıkları idi. Birçok abid ve salih kimseler, Hazret–i Hâlid'e komşu olmayı isterler ve Eyüp kabristanına defnolunmalarını vasiyet ederlerdi. Eyüp öteden beri bir mezarlık mahşeri halinde idi. Memleketin her bir ihtiyacını inceden inceye düşünmüş olan Fatih, istikbalde buranın büyük bir kabristan olacağını keşfetmiş, buraya birçok lahit inşa ettirmişti.

Lahit etrafı taşla örtülmüş (mezar) demekti. Burası, caminin vakıfları arasında bulunup, epeyce bir varidat (gelir) temin ederdi. Fakat bu mezarlara gönderilen ölülerin de orada muayyen bir zaman için yatmak hakları vardı. Bir müddet sonra, o lahitler de açılır, içindeki kemikler bir tarafa çekilerek oraya başka bir ölü yatırırlardı. Bunun için uzun uzadıya pazarlıklar yaparlardı.

Bu münasebetle yazılmış olan bir yazı elimize geçti. Garabeti itibariyle dikkate şayan bulduğumuz bu yazıyı, aynen aşağıya dercediyoruz (yayınlıyoruz).

…Önümde bekçi kılıklı bir adam belirdi. Elindeki kazmaya dayanarak, benimle şöyle bir muhavereye girişti:

— Merhaba, Efendi!

— Merhaba.

— Bir yer mi istiyorsun? Şurada bir mezar hazırladım. Pek ruhaniyetli bir yerdir. Hem de ucuz. Merak ettim. Mezarcı olduğunu anladığım bu adamı söyletmek istedim.

— Ne kadar?

— Kırk lira.

— Çok.

— Çok mu? Bu mezarda, evliyaullahtan Şeyh Sadun hazretleri yatardı. Böyle mübarek bir kabirde yatmak için kırk lira çok görülür mü? Onun yüzü suyu hürmetine bu kabirde yatanların sualleri de asan (kolay) olur.

— Nasıl sual?

— Sen, pek cahil bir kimseye benzemiyorsun, galiba ahiret işleriyle hiç alakan yok. İnsan ölüp de kabire girdikten sonra sual melekleri gelmezler mi?

— Gelirler.

— Rabbin, dinin kim diye sual etmezler mi?

— Ederler.

— İşte, ben de ondan bahsetmek istiyorum. Malum ya, bu sual meleklerine derhal cevap vermek lâzımdır. Cevap uzadıkça, ölünün azabı da çoğalır.

— Eeee… Başka kabirlerde zor cevap verilen bu sualler, senin gösterdiğin şu kabirde niçin kolaylaşıyor.

— Burada, Allah sevgili kullarından bir evliya yatmıştır da onun için. Burası, işte böyle kerametli bir yerdir. Eğer istersen sana burayı otuz liraya da verebilirim, dedi

Demek şu üst üste Eyüp mezarlığındaki hikmette bu imiş, diyerek yoluma devam ettim.

Eyüp Mezarlığı sadece bir kabristan değil, adeta bir müze halindedir. Burada, pek kıymettar eski taşlarla, bunların altında yatan birçok ehemmiyetli kimselere tesadüf edilir.

Asırlardan beri devrin en yüksek makamlarını işgal ettikten sonra, bu fani cihana ebediyen veda edenlerle, hayatta hiçbir kıymet ve ehemmiyet iktisap etmemiş olan kimselerin kabirleri, birbiriyle kucaklaşmış gibidir.

Son zamanlarda, Osmanlı saltanatı hanedanından Sultan Mehmet Reşat da burada defnolunmayı arzu etmiş, sahilde kendisine bir türbe ile onun yanında da bir mektep inşa ettirmişti.

Bu padişahın başkâtibi Ali Fuat Bey merhum, bir gün bana şöyle bir şey hikâye etti:

Sultan Reşad, bir Cuma günü selamlıktan sonra araba ile Kâğıthane'ye gitmiş ve sonra oradan, saltanat kayığı ile Dolmabahçe Sarayı'na avdet etmek istemiş. Lâkin tam Eyüp'teki türbesinin önüne gelince, şöylece gözü kendisine türbe olmak üzere inşa edilmiş olan o binaya ilişmiş,

Herhalde günün birinde orada yatacağını aklına getirmiş olacak ki, rengi adeta kül kesilmiş.

Muhtelif devir ve mesleklerle şöhret almış olan birçok kimselerin Eyüp'te kabirleri, aile kabirleri ve türbeleri vardır. Bunların da belli başlı olanları, şunlardır:

1. Eski Kaptan paşalardan, Çengeloğlu Tahir Paşa (kabir),

2. Adliye Nazırlarından Abdurrahman Paşa (türbe ve sebil),

3. İkinci Sultan Mahmud'u, Üçüncü Sultan Selim'in katilleri tarafından öldürülmekten kurtaran Cevri Usta'nın türbesi iskele civarındadır. Yanında, bir de mescidi vardır. Bu mescit evvelce ahşaptan iken, Sultan Hamit devrinin meşhur Bahriye Nazırlarından Bozcaadalı Hasan Paşa tarafından yıktırılmış kâgir olarak yeniden yaptırılmıştır.

4. Şeyhülislam Şerifzade (kabir),

5. Bahriye Nazırlarından Bozcaadalı Hasan Paşa (türbe),

6. Posta ve Telgraf Nazırlarından İzzet Efendi (türbe),

7. Mehmet Ali Paşa (türbe),

8. Meşhur Seraskerlerden Hüsrev Paşa (türbe),

9. Sultan Mahmud’un hemşirelerinden Adile Sultan (türbe),

10. Üçüncü Sultan Selimin validesi Mihrişah Kadın Efendi (türbe, sebil ve çeşmesi de vardır.),

11. Sultan Mahmud’un musahiplerinden Abdi Efendi (kabir),

12. Eski ilmiye ricalinden Küçük Emir Efendi (türbe),

13. Eski mülkiye ricalinden Emir Efendi (türbe),

14. Pertev Paşa (türbe),

15. Şeyhülislam Uryanîzade Esat Efendi (türbe),

16. Eski, Şeyhülislamlardan Ebussuud Efendi (kabir),

17. Eski vezirlerden Ayas Paşa,

18. Meşhur Deli Fuat Paşa’nın pederi, İncirköylü Müşir Hasan Paşa (kabir),

19. Hançerli Sultan (kabir),

20. İkinci Sultan Bayezid’in vezirlerinden Mustafa Paşa (kabir),

21. Üçüncü Sultan Selim’in Kızlarağası Hacı Beşir Ağa (türbe),

22. 1313 (Türk— Yunan) harbinde Türk ordularını kumanda eden Müşir Ethem Paşa,

23. Sultan Hamid’in meşhur Sadrazamı, Sait Paşa (kabir),

Bu zat Hazret–i Hâlid’in türbesine yakın bir yerde defnolunmasını vasiyet etmiş. Aranmış taranmış, münasip bir yer bulunamamış. Türbeye yakın bir yerde, iki servinin arasına defnedilmiş. Hatta üzerine taş dikilecek bir yer olmadığı için, kitabesi, oradaki servilerden birine iliştirilmiş. Sonra oraya bir yıldırımın düşmesi üzerine, kitabe de parçalanıp gitmiş. Sultan Hamit tarafından bizzat böyle rivayet edilmiştir.

24. Şeyhül— Kurrâ Hafız Recep Efendi (kabir),

25. Çifte Gelinler (türbe), güya bu iki gelin, Kırım Hanlarından birinin kızları imiş. İkisi de veremden vefat etmişler. Buraya defnedilmişler.

26. Meşhur Şair Tevfik Fikret (kabir),

27. Fetva Eminlerinden, meşhur Nuri Efendi (kabir),

28. İkinci Sultan Mahmud'un Berberbaşısı olup o devrin siyasetine karışmış olan Hacı Mustafa Ağa (kabir),

29. Eski sadrazamlardan Ferhat Paşa (türbe),

30. Koca Ragıp Paşa devrinin meşhur kadın şairi Fitnat (türbe),

31. 2'nci Sultan Mahmud'un meşhur muhasibi Sait Efendi (kabir),

32. Meşhur, cihan pehlivanı Kara Ahmed'in mezarı,

33. Zekai Dede ve oğlu Ahmet Bey'in (kabirleri),

34. Kadıaskerlerden Balî Efendi'nin türbesi,

35. Fatih'in yazı hocası Veliüddin Efendi'nin kabri,

36. (Tecvit müellifi) Aceleci Ahmet Efendi'nin türbesi,

37. Zal Mahmut Paşa türbesi,

38. Nakkaş Hasan Paşa türbesi,

39. Hazret–i Hâlid ile beraber İstanbul fethine gelen Ashab–ı kiramdan Ebu Derda hazretlerinin kabri,

40. Fatih ordusu ile İstanbul'un fethine gelen Evliyaullahtan Eyvanos Dede'nin kabri,

41. Fatih’in Arpacıbaşısı Hayreddin Ağa’nın türbesi (yanında, tarihi ehemmiyeti olan mescidi vardır.),

42. Arakyacı Cafer Çelebi’nin türbesi,

43. Sultan Hamid devrinin zenginlerinden ve vapur sahiplerinden Tantâvizade Hâlid Bey’in kabri,

44. Meşhur din ulemasından İbrahim Halebî’nin kabri,

45. Meşhur ulemadan İbn–i Kemal’in kabri,

46. Son devrin meşhur şairlerinden Mehmet Akif’in kabri,

47. Dördüncü Sultan Muradın muhasiplerinden olup İncili çavuş namiyle şöhret almış olan zatın kabri,

48. Önüne geleni hicvettiğinden dolayı, Topkapı Sarayı’nın odunluğunda saray baltacılarına boğdurulan meşhur şair Baki’nin kabri,

49. Itri’nin kabri (Bu kabirde yatan zat ile meşhur musiki üstatlarından Itri’yi birbirine karıştırmamak lâzım gelir. Çünkü Itrinin kabri, Edirnekapı haricindedir. Ve bu da, son zamanlarda keşfedilmiştir.)

Eyüp Mescitleri - Camileri

Bütün bu türbeler ve kabirler arasında bir hayli mescitler de vardır. Bunlardan bazıları harap olmuş, bazıları da kapatılmıştır.

1. Arpacı Hayrettin mescidi, İstanbul'da yapılmış olan mescitlerin en eskisidir. Tarihi bir kıymeti haizdir. Eyüp halkı tarafından bu mescide karşı çok büyük bir hürmet gösterilir. Bu hürmet zaman ile o derece artmıştır ki, çocuğu olmıyan kadınlarla muratlarının hâsıl olmasını isteyenlerin, kapıdaki halkalara sarılması kâfi geleceğine dair batıl itikatlara sebebiyet vermiştir.

Bunlardan başka, şu mescitler de az çok tarihi kıymeti haizdir.

2. Harap Mescit yerlilerin rivayetlerine nazaran bu mescit Fatih'in hayır eserlerinde çalışan demirci Çingenelerin namaz kılmaları için inşa edilmiştir.

3. Cevri Kalfa Mescidi.

4. Kızıl Mescid: Kiremitçi Süleyman Ağa isminde bir zat tarafından yaptırılmıştır. Yanında, harap bir mektep binası ile Süleyman Ağa'nın kabri vardır.

5. Saçlı Abdulkadir Mescidi: Bu zat, aslen Konya'nın Beyşehir asilzadelerinden ve Nakşibendi tarikatı şeyhlerindendir. Afşar aşireti Türkmenlerinden olup Beyşehir gölü kenarlarındaki meşhur Afşar bağlarının sahibi olduğu da rivayet edilmektedir.

6. Şah Sultan Mescidi: Aynı isimdeki tekkeye bitişiktir. Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan tarafından yapılmış olan bu tarihi mescid, tamamiyle harap bir haldedir.

7. İslam Bey Mescidi: Bu harap mescid de, Kanuni Sultan Süleyman'ın saray erkânından İslâm Bey tarafından inşa ettirilmiştir.

8. Balî Baba Mescidi: Kadıasker Bali Efendi tarafından yaptırılmış olan mescide halk tarafından bu isim verilmiştir.

9. Eski Yeni Mescidi: Bu mescid, Kasım Çavuş isminde bir zat tarafından bina edilmiştir. Bu da harap bir haldedir.

10. Evlice Baba Mescidi: Fatih'in yazı hocası Validdin Efendi tarafından bina edilmişti.

11. Sofular Mescidi: Sultan imamı Saadeddin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Zekai Dede sokağının başındadır.

12. Nişancı Mustafa Paşa Mescidi.

13. Baba Haydar Mescidi.

14. Şeyh Murat Mescidi: Bunun yanında, bânisinin dergâhı ile türbesi vardır.

15. Mehmet Efendi Mescidi: Defterdar tarafındadır. Şahit Mehmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bu zat vefat ettikten sonra, yazı yazdığı kalem ile hokka, mescidin minaresine asılmıştı. Kalem, şiddetli bir lodos fırtınasından sonra kaybolup gitmiştir. Lâkin hokka, daha hâlâ asıldığı yerdedir.

16. Abdulvedûl Mescidi: Halk, evliyaullahtan olan bu zatın kerametine kaildir. Türbesi, birçok ziyaretçiler tarafından hemen her gün ziyaret edilir. Mescidin yanında bulunan türbesi, harap bir haldedir.

17. Silahtar Mescidi: Tamamiyle harap olmuştur.

18. Cezeri Kasım Mescidi.

19. Takkeci Mescidi: Eskiden başa giyilen ve arakiye denilen bir nevi serpuş vardı. Bu mescidi de arakiyeci esnafının kâhyası Cafer Çelebi isminde bir zat yaptırmıştır.

20. Mustafa Paşa Mescidi: Mustafa Paşa, eski veziriazamlardandır. Bu mescidi hayatta iken yaptırmıştır. Kendisi, padişahın emri ile katledilmiştir.

Bunun için bu mescide de maktül Mustafa Paşa mescidi denilmektedir. Mescit şimdi, harap bir haldedir.

21. Nazperver Mescidi: Saray kadınlarından Nazperver kalfa tarafından bina edilmiştir. Şimdi, harap bir haldedir.

22. Davud Ağa Mescidi: Eski mimarbaşılarından Davud Ağa tarafından pek metin halde bina edilmiştir. Bugüne kadar mevcudiyetine muhafaza etmektedir.

23. Münzevi Mescidi: Sarayın karcıbaşılarından Süleyman Ağa tarafından bina edilmiştir.

24. Hacı Ali Paşa Mescidi: Bu mescidin, ikinci Sultan Hamid'in başmabeyincisi Hacı Ali Paşa tarafından bina edildiği rivayet olunmakta ise de mescidin mimari tarzına nazaran bina bir hayli eskidir. Her halde, başka bir Hacı Ali Paşa tarafından inşa ettirilmiş olsa gerekir.

25. Aşçıbaşı Mescidi: Sarayın aşçıbaşılarından Bolulu Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir. Bu mescit de, diğerleri gibi harap bir haldedir.

Bu mescitlerden başka, Eyüp'te oldukça tarihi ehemmiyeti olan bir camii de vardır.

Bu camii, Zal Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Gerek camiin ve gerek yanındaki medresenin mimarı, meşhur Mimar Sinan'dır. Bu itibarla tarihi bir kıymet kazanmaktadır. Bu caminin avlusu çok geniştir.

Feshane caddesine kadar uzanıp gitmektedir. Bunun için caddenin o kısmına Zal Paşa Caddesi denilmektedir. Medresenin bir kısım hücreleri, bu cihettedir. Evkaf idaresi tarafından ihmal edilmiş olduğu için, medresenin bütün odaları, bir takım fakirler, kimsesizler ve serseriler tarafından işgal edilmiştir.

Eyüp'te bulunan tarihi camilerden biri de Ümmühani Hatun Camisidir. Cami, birkaç defa tamir gördüğü için mamur bir haldedir. Saray

kadınlarından Ümmühani'nin vefatından sonra, onun bıraktığı servet ile inşa edilmiştir.

Görülüyor ki, isimlerini saydığımız mescidlerin hemen hepsi, birer harabe halindedir. Bundan da anlaşılıyor ki, ya bu mescidleri yaşatmak için vakıfları kâfi gelmemiştir. Ve yahut bunlar, evkaf idaresi tarafından ihmal edilmiştir. Hâlbuki bunlara nazaran, tarikatların ilgasından (kaldırılmasından) sonra kapanmış olan tekkelerin birçokları, sapasağlam bir haldedir.

Bu fasıla hitam (son) vermeden evvel şu ciheti de arz edelim ki, Eyüp Sultan'da vaktiyle muhtelif tarikatlar, tekkeler tesis etmişler, onlar da Hazret–i Hâlid'in ruhaniyetinden istifade etmek istemişlerdi.

Bunlardan bazılarının binaları, bugüne kadar mevcudiyetlerini muhafaza etmektedir. İsimleri şöyle tespit edilmiştir.

Eyüp'te Dergahlar

1. Bahariye Mevlevi Dergâhı: Bu dergâh vaktiyle Çırağan Sarayı'nın fer'iye denilen dairelerinden birinin yerinde idi. Saray yapılacağı zaman oradan kaldırılarak Maçka'ya nakledildi. Sonra orada da bir silahhane ve kışla yapılmasına karar verildiği için, bu sefer de, Eyüp Sultan'daki Bahariye mevkiinden hususi şekilde yaptırılmış olan binaya nakledildi. İstanbul'un, en cesim (büyük) Mevlevi dergâhlarından idi.

2. Eyüp Sultan'da, tarihi kıymet ifade eden çok eski tekke binalarına da tesadüf edilmektedir. Vakıa bunların hangisinin daha eski olduğuna dair bir takım rivayetler mevcut ise de, bu ciheti tamamıyla kestirmek mümkün değildir. Ancak isimleri, şu suretle tespit edilmiştir.

3. Hüsrev Paşa Dergâhı: Bu tekkenin banisi, Sultan Mahmut devrinin seraskerlerinden Hüsrev Paşa olduğu merkezindendir. Binanın mimarı tarzı da, bu cihet teyit etmektedir. Ancak Hüsrev Paşa aslen Çerkez, yeniliklere meyyal ve dini mevzuata lakayt bir zat olmak üzere tanınmış olduğu için, bu tekkeyi ne maksatla yaptırmış olduğu bilinmektedir.

4. Özbekler Dergâhı: Bu dergâhın Kafkasya'dan Türkiye'ye hicret etmiş olan Dağıstanlılar tarafından tesis edildiği riayet olunmaktadır. Hatta Nakşibendi tarikatına mensup olduğu halde sonraları Ruslarla dini mücadelelere girişen ve Kafkas Müslümanlarının istiklâlini temin için pek çok kanlar döken Şeyh Mansur'un kurduğu Müridler tarikatından olup İstanbul'a hicret eden bir dervişin himmetiyle bu tekkenin vücuda geldiğine dair de bazı rivayetler vardır. Müridler adıyla anılan bu kahraman zümre, tıpkı Avrupa'nın şövalyeleri gibi, silahşor dervişlerden mürekkeptir. Şeyh Mansurlardan binlerce ve binlerce can kaybettirerek Çarlık hükümetinin toplarına ve tüfeklerine emsalsiz bir kahramanlıkla göğüs geren Şeyh Şamil nihayet Türkiye'ye geçmek mecburiyetinde kalarak İstanbul'a geldiği zaman, adı geçen bu Özbekler dergâhını ziyaret etmiş, orada birkaç gece misafir kalarak Hazret–i Hâlid'in ruhaniyetinden istifade etmiştir.

5. Hasip Efendi Dergâhı: Devrinin en büyük ulema ve şeyhlerinden olan bu zatın talebesi, Şeyhülislam Sadettin Efendi tarafından hocası Hasip Efendi namına inşa ettirilmiş ve bir hayli akar da vakfedilmişti.

6. Taşlı Burun Dergâhı.

7. Bedevi Dergâhı: Bedevi tarikatına mensup olup Kanuni Sultan Süleyman'ın saray erkânından bulunan İslam Bey tarafından yaptırılmıştır. Bunun yanında kendi adını taşıyan bir mescit ile bir çeşme vardır. Kızı Şerife Hatun, mescidin mihrabı önünde yatmaktadır.

8. Hatuniyye Dergâhı.

9. Ümmü Sinan Dergâhı.

10. Oluklu Hayır Dergâhı: Afrika'daki Cezayir halkından olup İstanbul'a hicret eden Şeyh Ali isminde bir Mağripli tarafından tesis edilmiştir.

11. Vezir Tekkesi: Eski Sadrazamlardan İzzet Paşa tarafından yaptırılmıştır.

12. Selamı Dergâhı.

13. Feyzullah Efendi Dergâhı.

14. Balçık Dergâhı.

15. Şeyh Murat Dergâhı.

16. Camcı Ali Efendi Dergâhı.

17. Emir Buhari Tekkesi: Bu tekkenin, o mıntıkada bulunan tekkelerin en eskisi olup, zamanının en büyük alim ve şeyhlerinden olan meşhur Emir Buhari namına, Fatih tarafından yaptırılmış olduğu rivayet edilmektedir. Bugün, binadan hiçbir eser kalmamış olduğu cihetle, bulunduğu yer, bomboş arsa halindedir.

İsimlerini saydığımız şu dergâhlar ve tekkeler, ancak binaları mevcut olanlarla, yerleri malum olanlardan ibarettir. Bunlardan başka daha bir hayli dergâh, Hangah[16] ve tekke mevcut olduğu halde asırların bin türlü hadisatı arasında kaybolup gittikleri, Eyüp'ün ihtiyarları tarafından – ecdatlarından rivayetlerine atfen – nakledilmektedir.

Eyüp Camisi ve Türbe-i Şerif

Eyüp Camisi ve türbe–i şerif hakkında, evvelce umumi şekilde malumat vermiştik. Şimdi, bu iki mübarek bina hakkında vermiş olduğumuz binanın hususiyetlerini biraz genişletelim:

Fatih’in inşa ve 3’üncü Selim’in de yeni baştan tamir ettirdiği Eyüp Camisi, çok büyük bir bina değildir. Ancak gayet zarif ve son derecede ruhaniyetlidir. Kapıdan girildiği anda, en kasvetli gönüllere bile derhal bir inşirah ve ferahlık verir.

Cami ilk yapıldığı zaman, o devrin mimari tarzı icaplarından olduğu veçhile gayet basitti. Duvarları ve kubbesi her türlü tezyinattan (süslemeden) ârî (arınmıştı) idi. Lâkin muhtelif zamanlarda ve bilhassa 3’üncü Sultan Selim’in zamanında gördüğü esaslı tamirler esnasında Türk sanat tarzına uygun bir surette tezyin olunmuş ve nefis Türk çinileriyle süslenmişti. Camiye girebilmek için iki avludan geçilir. Bu avluların büyüğüne (dış avlu), küçüğüne de (iç avlu) denilir.

Büyük avlunun kapısı, çarşıya ve oyuncakçılar tarafına açılır. Bu avluya girildiği zaman sol tarafta sırasıyla muvakkithane, hünkâr mahfeli kapısı, cam hademelerine, imam ve müezzinlere ait odalarla abdest almak için musluklar vardır.

Padişahlar, karadan Eyüp Camisine geldikleri zaman büyük avlunun kapısından içeriye atla girerler ve oradaki hünkâr mahfelinin kapısı öndeki binek taşında attan inerlerdi. Denizden gelip gittikleri zaman, ata binmek adet değildi. Bostan İskelesinden camiye kadar yayan giderlerdi.

Büyük avlunun sağ cephesi kapısından küçük avluya girilir. Bu avlu, dört köşedir. Ortasındaki demir parmaklıklarla çevrilmiş olan yüksekçe bahçede, Hazret–i Hâlid’in vefatından sonra mübarek cesedinin yıkandığı rivayet edilmektedir. Bu küçük bahçenin dört tarafındaki muslukların da kısmetleri çıkmıyan kızlar ve hacetlerinin reva olacağına inananlar tarafından açılıp

kapanması, o bahçeye atfolunan mebrûkıyetten (tebrike uygun) ileri gelmektedir.

İç avluya girildiği zaman sol tarafı teşkil eden cephe, türbe–i şerifedir. Burada ilk göze çarpan, türbenin Muvacehe (yüzleşme) penceresidir. Buna halk tarafından hacet penceresi de denilir.

Türbe–i Şerife’ye girmeyenler tarafından Hazret–i Hâlid’in mübarek kabri, bu pencereden ziyaret edilir. Çünkü sanduka–i şerifesi, bu pencereden tamamiyle görünen bir mevkidedir.

Bu pencerenin gayet sanatkârane bir şekilde tunçtan yapılmış olan parmaklığı, o kadar nefis bir surette imal edilmiştir ki, parmaklık değil, adeta tunç bir sahile üzerine yapılmış olan zarif bir oyma hissi vermektedir.

Türbe–i Şerife’nin bütün nefasetini gösteren en kıymettar çinilerle süslenmiştir ve bu tezyinata da, emsaline ender tesadüf edilen sanatkârane bir ahenk verilmiştir.

Namazlardan sonra imamın muvacehe penceresi önüne giderek dua etmesi ve bu duada bulunan cemaatin de (Âmin…) demesi, asırlardan beri devam eden bir adettir.

Aynı zamanda Eyüp kabristanına defnolunmak için getirilen cenazeler, namazları kılındıktan sonra muvacehe penceresi önüne getirilip sıra ile dizilirler ve orada tezkiye edilirlerdi.

Bu tezkiyeyi, namazı kıldıran imam yapardı. Ve orada hazır bulunanlara, şu sualleri sorardı:

“Ey cemaati Müslimin! Şu mevtayı, nasıl bilirsiniz?”

Cemaat, hep bir ağızdan şu cevabı verirdi:

“İyi biliriz.”

Bu cevabı aldıktan sonra imam, şu suali de sorardı:

“Burada böylece şahadet ettiğiniz gibi, yarın ahrette de böyle şahadet eder misiniz?”

Cemaat bu suale de, yine hep bir ağızdan şu cevabı verirdi:

“Ederiz.”

Tezkiye bu suretle bittikten sonra, kısa bir dua edilir, ondan sonra cenazeler kabirlerine götürülerek toprağa verilirdi.

Bu, İslâmiyet’in öyle makbul ve Memduh bir âdeti idi ki, asırlarca devam ettiği halde, ne şekilde ve ne de sözlerinde, en küçük bir değişiklik yapılmamıştır.

Bilhassa, tezkiyenin sonunda yine imam tarafından sorulan üçüncü bir sual daha vardır ki, o da ölü hakkında, cemaatten helallik tabından ibaretti. İmam:

Mevta üzerinde bir hakkınız varsa helal eder misiniz? Derdi.

Cemaat bu suale de:

“Helal olsun.”

Diye cevap verirlerdi. Ve İslâmiyet’in saf itikatlarına nazaran artık o ölü, Cenab–ı Hakk’ın huzuruna, üzerinde hiçbir kul borcu olmadan giderdi.

Her iki avluda da, bütün günlerin her saatinde, ruhani bir hava eserdi. Hafif bir şırıltı ile akan musluklardan abdest alan müminler, kıpırdayan dudaklarının arasından dua okuyarak sessiz sedasız camiye girerler. Namazını kıldıktan sonra türbe–i şerifin muvacehe penceresi önüne gelerek orada da Hazret–i Hâlid’in mübarek ruhundan şefaat dilerler, dualarını bitirdikten sonra, çekilip giderlerdi.

O derin ve uhrevi sessizlik içinde ya o gövdesi yüksek çınarların dallarına yuva yapmış leyleklerin gagalarını birbirine çarpmalarından hâsıl olan muttarit (düzenli) takırtılar ve yahut yüzlerce güvercinin havalanıp yere konmasından husule gelen kanat sesleri işitilirdi.

Cuma günleriyle, diğer mübarek günlerde, bunlara bir ses daha inzimam ederdi. O da, hayır sahipleri tarafından halka dağıtılan suyu ilan edenlerin sesleri idi. Geçmişlerine rahmet okutmak için kurban kesmeğe kudreti olmayanlar çarşıdaki suculardan aldıkları bir iki fıçı suyu halka tevzi ettirirler, bu suretle yaptıkları hayır ile geçmişlerinin ruhlarını şad ederlerdi.

Bu arada, büyük avludaki beş asırlık çınarın altındaki birkaç arpacı da pek küçük aralar da Hazret–i Hâlid'in feyz ve ruhaniyeti sayesinde geçinip giderlerdi.

İstanbul halkı, öteden beri evliyalara hürmet gösterirler ve onların ruhlarından daima istimdat (yardım) ve istişfa ederler (şifa isterler) ve sık sık muhtelif evliyaların ziyaretlerine giderlerdi. Fakat bunlarından en ziyade Hazret–i Hâlid ile Koca Mustafapaşa'da ki Sümbül Sinan ve surların haricindeki kendi namını taşıyan büyük kabristanda metfun (gömülü) Merkez Efendi'yi ziyaret ederlerdi. Bu üç mühim türbenin ziyaretçileri, haftanın her gününde ve günlerin her saatinde eksik değildi.

Sümbül Sinan'ın asıl ismi Şeyh Sinaeddin Yusuf idi. Sultan Süleyman Kanuni devrinin en yüksek âlimlerindendi. Ve halkın son derecede hürmetini kazanmış olan tarikat pirlerindendi.

Bu zat, evvela ilim ile iştigal etmiş. Medrese tahsilini bitirdikten sonra, o devrin en yüksek âlimlerinden Efdalzade'nin derslerine devam ederek bu zattan büyük feyizler iktisap eylemişti (edinmişti). Sonra Tasavvuf ilimine sulûk ederek (girerek), Çelebi Halife'ye intisap etmiş, ondan da pek feyz aldıktan sonra Mısır'a gitmiş, bir hayli zaman orada ders vermek ve halkı irşad etmekle büyük bir şöhret iktisap eylemişti. O sırada kendisinin mürşidi olan Çelebi Halife vefat etmişti. Ve vefat ederken:

—Sinan'a haber gönderiniz İstanbul'a gelsin. Kerimem Safiye Molla ile izdivaç etsin. Ve benim bıraktığım posta geçsin, diye vasiyet etmiş.

Mürşidinin vefat ettiğini ve kendisi hakkındaki vasiyetlerini duyar duymaz Sinaneddin Yusuf, derhal İstanbul'a geldi. Üstadının vasiyetini yerine getirdi. Evvela onun kerimesi Safiye Molla ile izdivaç etti. Bir müddet sonra da Mustafa Paşadaki tekkesinde boş bıraktığı posta geçti. Bir müddet

sonra da kendisi, Sümbüli tarikatını tesis etti. Bu suretle, Tarikat pirleri sırasına girdi.

Sümbül denilen çiçeği çok sevdiği için kendisine (Sümbül Sinan) denilmişti. Ve tesis ettiği tarikata, (sümbüli) adı verilmişti.

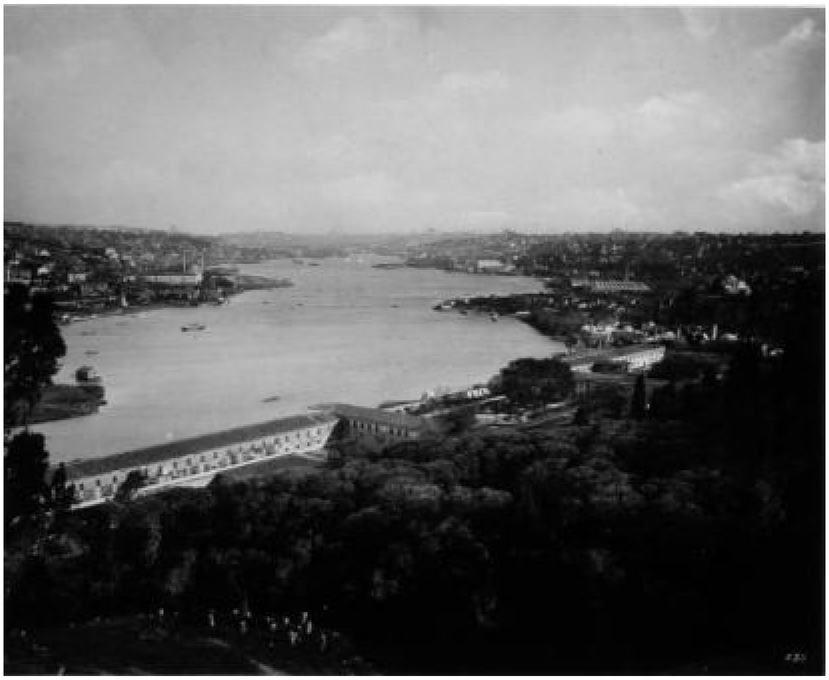
Bu zat yalnız tarikat işleriyle meşgul olmamıştı, aynı zamanda bütün hayatını halka vaiz ve irşadla geçirmişti. Halkın son derece hürmet ve muhabbetini celbetmişti. 936 tarihinde vefat ettiği zaman İstanbul halkı günlerce çok acı bir tesirin ıstıraplarını çekmişti. Mübarek na'şı, tekkesinin avlusuna defnedildiği günden beri, onun türbesi halkın ziyaretgâhı kesilmiştir. Aradan dört asra yakın bir zaman geçtiği halde bu büyük alim ve mutasavvıfın ziyaretçileri hiçbir gün eskimemiştir. Bilhassa Arabî aylarının ilk Cuma günleri, türbenin bulunduğu avluda mahşeri bir kalabalık görülmektedir.

Merkez Efendi'ye gelince, Bu zatın ismi de Muslihiddin'dir. Denizli'nin bir köyünde dünyaya gelmiştir. İlk tahsillini Denizli'de yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek (Sümbül Sinan) hazretlerine intisap etmiş onun tesis ettiği (Sümbüli) tahrikâtına girerek pirinden aldığı feyz ile büyük terakki eserleri göstermişti. Nihayet bir gün, Kanuni Sultan Süleyman'ın validesi onun yüksek faziletlerini işitmiş, Topkapı surlarının haricinde onun namına bir dergâh inşa ettirmiş ve Merkez Efendi'yi, o dergâhın postnişinliğine geçirmiştir.

Sümbül Sinan hazretlerinin hayatta bulunduğu müddetçe, Merkez Efendi, kendi namına yapılmış olan dergâhın postnişinde kalmıştır. Lâkin Sümbül Sinan'ın vefatını müteakip –pirinin vasiyeti mucibince– Koca Mustafa Paşadaki dergâhın postuna oturarak, orada vaaz ve irşatlara başlamıştır. Kendisi son derece abid, zahid, halim selim bir zat olduğu için, az zamanda halkın son derecede hürmet ve muhabbetini kazanmıştır.

Merkez Efendi, hayatının büyük bir kısmını, Koca Mustafa Paşadaki Sümbül Sinan dergâhında geçirmiştir. Vefat ettikten sonra, Topkapı haricindeki dergâhına getirilerek orada kendisi için yapılmış olan türbeye defnedilmiş. Bu zatın türbesi ile bilhassa çilehanesi, ziyaretgâh halindedir.

Asırlardan beri halk arasında devam eden itikada nazaran: Hazret–i Hâlid’i ziyaret ettikten sonra, evvela Sümbül Sinan hazretlerini ve sonra da Merkez Efendiyi zâtın türbeleri, birbirlerine bağlı olan, bir ziyaretgâhı enamdır.

1950’lerde Eyüp

Bugünkü Eyüp, bir kaza merkezidir. Ve tam teşkilatlı bir idare cihazına maliktir. Mevkii itibariyle, oldukça büyük bir ehemmiyeti haizdir. Fakat ne yazık ki, İstanbul’un her tarafında az çok ümran ve terakki eserleri görüldüğü halde, Eyüp Sultan, daha hâlâ ehemmiyetiyle mütenasip derecede ciddi bir alaka görememiştir.

Eyüp kazası halkı, 32 bin kişiyi mütecavizdir (aşkındır). Arazisi de, 2850 metre kare genişliğindedir.

Kazanın, Eyüp–Defterdar–Nilanca Dövmeciler–İslambey isminde beş mahallesi ile Kâğıthane deresinin şimal cihetinde ve Silahtarağa’nın üstünde Alibeyköy’ü adında bir de köyü vardır.

Bu köy, tarihi kıymeti haizdir. İkinci Sultan Mahmut devrinde, Alemdar Mustafa Paşa’nın Rumeli ordusu Kâğıthane’de büyük bir resmigeçit yaptıktan sonra, bu köyde toplanan devlet tarafından bazı mühim kararlar verilmiştir.

Bilindiği gibi, Selim, devlet ve milleti teceddüt (yenilenme) ve terakkiye (ilerlemeye) sevk etmek hususundaki azmine kurban gitmiş, Kabakçı Mustafa denilen bir şeririn ayaklandırdığı zorbalar tarafından şehit edilmişti.

Vaka, mühimdi. Koskoca Osmanlı İmparatorluğu, adeta derin bir felaket uçurumunun kenarına gelmişti. İstanbul, asilerin elindeydi. Vilayetlerde de bazı eşraf, ayan ve mütegallibe başkaldırarak yer yer ihtilaller vukua getirmişlerdi.

İşte, devletin bu tehlikeli vaziyetinde, Tuna orduları kumandanı Alemdar Mustafa Paşa güzide silahşorlardan mürekkep bir ordu ile İstanbul’a geldi. Asileri, şiddetle te’dip etti (yola getirdi). Ve korkulan büyük tehlikenin önüne geçti.

Alemdar Mustafa Paşa, Sadaret mevkiine geçerek devletin idaresini eline almıştı. Ve taşrada başkaldıran ayan ve eşrafı da İstanbul'a çağırmıştı. Maksadı onların yine eskisi gibi sadakatlerini teminat altına almaktı. Devlet erkânı ile uzun uzadıya cereyan eden müzakereden sonra, bunlarla bir ittifak senedinin imzalanması kararlaştırılmıştı.

Bunlardan bir kısmı, tanıdıkları devlet erkânından aldıkları talimat mucibince İstanbul'a gelmişti. Lâkin bir kısmı, Alemdar Mustafa Paşanın zorbalara tatbik ettiği şiddetten ürkerek gelmeye cesaret edememişler, kendilerine teminat verildikten sonra gelenler de, şehre girmeyerek Davutpaşa, Rami, Kâğıthane gibi İstanbul'un seyir yerlerinde çadırlar kurarak hadisata intizar etmişlerdi.

Bu suretle aradan on beş yirmi gün kadar geçmişti. Babıâli'de cereyan eden müzakereler neticesinde bunlara kır ziyafeti çekilerek aradaki anlaşmazlığı kaldırılmasına karar verilmişti.

Bu ziyafetler de verilerek Alemdar Mustafa Paşa ile temastan çekinen eşref ve ayanın bir dereceye kadar emniyetleri celbedildikten sonra Sadrazam, Şeyhülislam vesair devlet erkânı Alibeyköy'ü ile Bahariye arasında kurulmuş olan çadırlara geldiler. Burada Rumeli ve Anadolu'dan celbedilmiş olan eşraf ve ayana büyük bir ziyafet daha çektiler. Ve Padişah 2'inci Sultan Mahmud'un gelmesini beklediler.

Sultan Mahmut, saltanat kayığı ile Kâğıthane'ye geldi. Bir müddet, Çağlayan Köşkünde istirahat etti. Sonra eşraf ve ayanı kabul ederek hepsine ayrı ayrı kürklü kaftanlar mücevher işlemeli hançerleri hediye verdi. Ziyafetler çekti. Sonra, Kâğıthane deresinin kenarında bulunan Rumeli askerlerine bir geçit resmi icra ettirdi. Bunların kumandanlarını çağırtarak:

— Çok güzel askerleriniz var. Hak Teâlâ, düşmanlara galip etsin, diye onlara da taltif etti (lütufda bulundu).

Bu toplantı gerek oraya davet edilmiş olan eşraf ve ayana ve gerek hükümetin akametinden endişe içinde bulunan eşraf ve ayana büyük bir emniyet vermişti. Hatta "Bu toplantı bir zamanlar, Alibeyköy'ü içtiması olmasaydı, şimdi yerimizde yeller esecekti." Diye dillerde gezmişti.

Eyüp kazasının biri Rami diğeri de Burgaz adında iki nahiyesi vardır. Bunlardan Rami, birçok tarihi hatıralar bırakmıştı. Yeniçerilerin isyanlarında Rami kışlası, çok mühim roller oynamıştı.

Nitekim Yeniçerilerin kâmilen (tamamen) kaldırılışında Rami kışlası, çok mühim roller oynamıştı. Nitekim Yeniçeriler kâmilen kaldırıldığı halde, orada Saya ocağı namı altında bir bölük bırakılmıştı. Vakıa bu ocakların askerlikle hiçbir alakası kalmamıştı. Lâkin bunlar yine, saltanat makamına karşı sadakatlerini muhafaza etmiş olmak için üzerlerine bir vazife almışlardı.

Kurban bayramlarında, Padişahların ve saray halkının kesmeleri adet olan kurbanları besleyip yetiştiriyorlar, bayramdan bir gün evvel onları merasimle saraya getirip teslim ediyorlar, Padişahtan ve saray erkânından bahşişler alıyorlardı. Bunların üzerlerine aldıkları bu vazife, saltanatın ilgası zamanına kadar devam etmişti. Bu ocağın efradının adedi otuz, kırk kişiden fazla değildi. Senenin diğer zamanlarında ortada görünmezlerdi.

Ancak kurban bayramına takaddüm eden günlerde şehre inerler, uzun siyah cübbeleri, bir tarafa eğrilmiş olan beyaz yün çoraplarının bağlarını teşkil eden püsküllerini sallaya sallaya İstanbul sokaklarında gezerler, görenlerin hayretlerini celbederlerdi.

Eyüp Sultan mıntıkası, öteden beri bir hayli servet membaına malikti. Bütün o civardaki bağlarda, bahçelerde ve bostanlarda turfanda meyve ve sebzeler yetiştirirler, halkın mühim bir kısmı, bununla gül gibi geçinirlerdi.

Burgaz nahiyesinin ve bilhassa Boğazköy, İmrahor ve Bozluca köylerinin halkı, o civardaki meşe fundalıklarından faydalanarak kömürcülük ederlerdi. Karadeniz sahilindeki Kilyos, Akpınar ve sair birkaç köyün halkı da kısmen balıkçılık ve kısmen de kömürcülükle geçinirlerdi. Bunlardan bazıları deve beslerler ve kömürlerini o develerle İstanbul'a getirerek Fatih camisinin arkasındaki açık avluda satarak kiraz mevsiminde orada adeta bir kömür pazarı vücuda getirirlerdi.

Bunlardan başka Eyüp kazası, oldukça zengin tabii servetlere de malikti. Mesela, Ağaçlı kömür madeni, bu mıntıka dâhilindeydi. Bu kömür, linyit cinsinden olmakla beraber, Birinci Cihan Harbinde ordunun oldukça mühim

ihtiyaçlarını temin etmişti. Her ne kadar bugün bu madenlerden büyük istifadeler edilmiyorsa da, yakında işletilecek olan Ağaçlı kömürlerinin İstanbul'da ehemmiyetli bir ticaret amili olacağından hiç şüphe edilmemelidir.

Eyüp Sultan'ın karşısındaki tuğla harmanları da oldukça mühim bir varidat membadır. Kâğıthane deresinin sürüp getirdiği mil denilen çamurdan çok sağlam yapı tuğlaları bilhassa ateş tuğlaları yapılmaktadır. Fakat bu tuğla ocaklarından çıkan dumanlarla fena kokular Eyüp Sultan semtinin saf havasını bozmakta olduğu için bunlardan daima şikâyet olunmaktadır.

Eyüp Sultan'ın varidat (gelir) kaynakları, sadece bunlardan ibaret değildir. Son zamanlarda birçok dokuma tezgâhları ile bulgur, pirinç, kırma, makarna imalathaneleri, çelik yay, tel, çivi, saçma, kurşun dökme atölyeleri vücuda getirilmiştir. Bu arada, Ayvansaray'daki Nur Kalem adındaki kurşun kalem fabrikası ile tohumlardan nebati yağ çıkaran bir fabrika da, bir hayli işçi ve ameleyi geçindirmektedir.

Haliç

Görülüyor ki Haliç'in her köşesi, tarihin birçok mühim hâdiselerine ve bugün artık hiçbir eseri kalmamış olan Bizans ve Türk sanat eserlerine şahittir. Asırlardan intikal eden bu tarihi hâdiselerin izlerini olsun, müstakbel asırlara intikal ettirmek, bizim için başlı başına bir vazifedir.

Çok elim bir ihmale maruz kalmış olan Haliç, bugün çok elim bir vaziyettedir. Bizanslılar devrinde son derece mamur ve abadan olan Türkler devrinde ise, her iki sahili saraylar, mükellef sahil saraylar emsali az görülmüş olan bağlar, bahçeler ve hıyabanlarla[17] tezyin olunan (süslenen) Haliç, bugün yürekleri sızlatacak derecede elim bir hale gelmiştir. Milyonlar ve milyonlar sarf edilerek yaptırılmış olan o muhteşem sanat ve zarafet abidelerinin yerlerini bugün en başta Mezbaha gibi kan kokan kanlı bir müessese ile iptidai fabrikalar, çeşit çeşit atölyeler işgal etmektedir. Bunların manzaraları, pek kerihtir (iğrençtir). Neşrettikleri (yaydıkları) iğrenç kokular havanın safiyetini ihlal etmektedir. Burada, denizin rengi bile değişmiştir. Boğaziçi'nin tatlı ve berrak sularına mukabil Haliç'in rengi kasvet artıran bir şekle girmiştir. Çünkü Haliç, bugün bir çamur deryası halindedir.

Denilecek ki, eski devirlerde de burada tersane ve imalathaneler mevcut idi. Lâkin bunlar, bugünkü sanayi gibi muhiti ve havayı ihlal eden müesseseler değildi. Onun için Haliç'in ne muhiti ve ne de havasını haleldar etmezlerdi. Ve o devirlerde Haliç'in suları bugünkü gibi çirkef haline gelmemişti.

Vaktiyle –hatta bugün bile— altın boynuz denilen Haliç'i, bugünkü elim vaziyetinden kurtarmak lâzımdır. Fakat nasıl?

Bu, yalnız bir Belediye işi değildir. Bu büyük işe, hükümet ve halk da müzaharet (yardım) etmelidir.

Her şeyden evvel, oradaki sanayi müesseseleri, Belediye tarafından kabul edilmiş olan sanayi bölgesine nakil edilmelidir. Çok tabi ki adetleri yüzleri geçen bu büyük ve küçük müesseseleri, bir anda buradan kaldırıp sanayi

bölgesine nakletmek mümkün değildir. Bu ancak, Haliç’te yeni sanayi müessesleri yapılmasının önüne geçmek ve on beş, yirmi sene gibi uzun bir müddet kabul edilerek bu müddet zarfında, oradaki müesseseleri yavaş yavaş sanayi bölgesine nakletmekle kabil olabilir.

Belediyenin kabul etmiş olduğu sanayi bölgesi, memleketimizin sanayini inkişaf ettirmeye (geliştirmeye) çok müsaittir. Burada olmadığı takdirde sanayi bölgesi, Çekmece gölü sahillerine de naklettirilebilir.

Bizce en müsait yer, bu sahildir. Çünkü burası, türlü rüzgârlardan masun olan en emin bir liman olabilir. Sonra, sahillerinde sağlam taş ocakları olduğu için, burada çarçabuk bir ağır ve bir de hafif sanayi merkezi tesis edilebilir. Gölün suyu, tatlıdır. Her tarafta birçok geniş arazi vardır. Hatta yalnız sanayi bölgesi değil, İstanbul limanı bile, bu gölde yapılmalıdır.

Ek

Osmanlı’da Kılıç Kuşanma Merasimi

Evvelce de arz etmiştik ki, Osmanlı tahtına çıkan padişahların burada kılıç kuşanmaları, hiç değişmiyen bir adet anane idi. Bu da, bir usule tabi idi.

Hazret–i Hâlid’in türbesinde ilk defa olarak kılıç kuşanan padişah, İkinci Sultan Beyazıt’tır.

Fatihin vefatı esnasında İstanbul’da bulunan ve Konya’daki Hazret–i Mevlana Celaleddin Rumi’nin ahfadından (torunlarından) Çelebi Emir Şemseddin Efendi tarafından teberrüken kendisine kılıç kuşatılmış ve o tarihten itibaren de bu merasim, artık bir adet ve anane halini almıştır.

Kılıç kuşanma merasimi, Padişahın tahta çıkmasından on, 15 gün sonra yapılır.

Eski teşrifat defterlerinde, bu merasimin şekli hakkında şu suretle kayıtlar vardır.

Kılıç alayı denilen bu merasimin icra olunacağı gün, öğle namazından evvel yeni padişah, Topkapı Sarayı’nda kubbealtı denilen yere gelerek alayın hazırlanmasını bekler, alayın hazır olduğu haber verilir verilmez sağ tarafında sadrazam sol tarafında şeyhülislam arkasından yeniçeri ağası ile kaptan paşa vesair devlet erkânı vüzera olduğu halde kubbe altından çıkarak, oradaki binek taşında ata biner. Alkışlar içinde orta avluya geçer.

Alkışlar, Enderun ağaları tarafından:

“Maaşallah, Tebarekellah, Aleyke avnullah”

Diye bağırmak suretiyle icra edilir. Sonradan bunlara:

“Padişahım! Uğurun açık olsun.”

“Padişahım! Devletinle bin yaşa.”

“Padişahım, Mağrur olma. Senden büyük Allah var.”

Cümleleri de ilave edilmiştir. Sultan Aziz, saltanatının son senelerine doğru bu son cümleyi kaldırmış ise de, ikinci Sultan Hamid, o cümlenin tekrar söylenmesini emretmiştir.

Padişah, alkış tutan Enderun Ağlarının arasından at üzerinde geçerek Sirkeci İskelesine gelir. İskele halılar, kıymettar şallarla tezyin edilmiştir. Ve iskelede muhteşem bir saltanat kayığı beklemektedir.

Padişah bu kayığın köşküne binerek Eyüp Sultandaki Bostan İskelesine gelir. Orada ki Hazret–i Hâlid’in türbedarları ve Eyüp Camisinin imamları tarafından istikbal edilir (karşılanır).

Bunların aralarından, evvelce oraya gelmiş olan saray ve Enderun ağaları da vardır. Bunlar ellerinde altın buhurdanlar içinde yanan ve latif kokulu dumanları etrafa savrulan (öd) ağaçları ve buhurlar taşımaktadırlar.

Padişah, Bostan İskelesinden Türbe–i Şerife’ye kadar olan mesafeyi yayan olarak geçtikten sonra, türbenin avlu kapısında, o vaktin Mevlevi Çelebisi tarafından istikbal edilir. Padişahın Çelebi Efendi ile musafaha etmesi (tokalaşması) adettir. Ondan sonra, türbe–i şerifeye girilir.

O sırada, en güzel sesli hafızlardan mürekkep bir grup, tekbir getirmektedir. Padişah Hazret–i Hâlid’in mübarek kabrinin sağ tarafına serilmiş olan bir seccadede Teyemmümen ve Teberrüken (uğurlu sayarak) iki rekât namaz kıldıktan sonra, latif sesli bir hafız tarafından (fetih süresi) tilâvet edilir. Bu sure–i şerifenin kıraatından sonra tekrar hafızan tarafından tekbirler getirilirken Çelebi Efendi tarafından padişahın beline kılıç kuşatılarak merasime nihayet verilir.

Asıl (kılıç alayı) bu merasimden sonra başlar. Ve bu merasimi temaşa etmek için de bütün İstanbul halkı, adeta yerinden oynar.

Eyüp semtinden Edirnekapı’ya ve oradan da Fatih camisine kadar bütün caddelere kerevetler kurarlar ve bunları, alayı temaşaya koşmuş olanlara,

ekseriya yüksek fiyatlarla kiralarlar.

Kılıç kuşanmış olan padişah, at üstünde olduğu hale, debdebeli bir alayla bu mahşeri kalabalık arasından geçecek Edirnekapı’dan şehre girer.

Doğruca Fatih’in türbesine gelerek muhterem ceddini ziyaret eder. Orada da iki rekât namaz kıldıktan sonra, yine muhteşem alay ile caddeleri dolduran halkın arasından geçerek sarayına gider.

Bu merasim, bütün Osmanlı padişahları tarafından icra edilmiştir. Yalnız beşinci Sultan Murad tahta çıktığının dokuzuncu günü şuurunu kaybettiği için bu merasimin icrasına imkân görülmemiş, takriben iki ay kadar sonra da bu talihsiz hükümdar saltanatı mevkiinden ıskat edilerek (düşürülerek) yerine küçük biraderi İkinci Sultan Hamit geçirilmiştir.

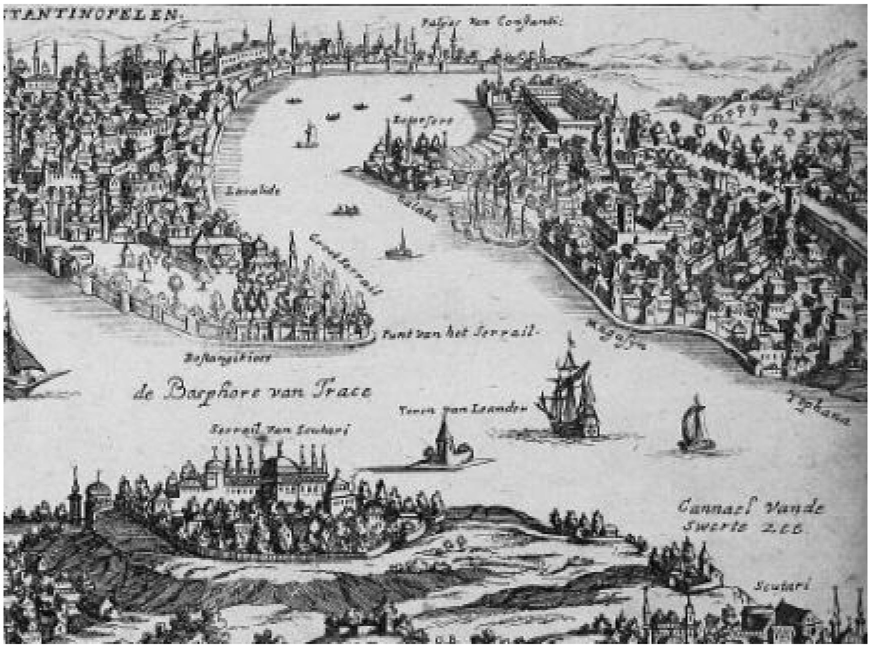
Sultan Hamid’e, o vakte kadar görülmemiş olan bir kılıç alayı icra edilmiştir. Hademe–i şahaneye göğüsleri sırma kordonlu lacivert stripler (şeritler) al çuhadan pantolonlar, başlarına da yüksek sorguçlu fesler giydirilmiştir. Alayı temaşa için yapılmış olan kerevetlerden birçoğu çökerek seyircilerden bir hayli kimseler yaralanmış ve birkaç kişi de kalabalık arasında ezilmiştir.

Kılıç Kuşanma Merasimi

Cülus Yolu

TANTINOPELEN.
Punt van het Serrail
de Basphore van Trace
Toren van Leander
Serrail van Scutari
Cannael vande
Swerte zee
Scutari

EYOUB

[1] Kızıl veya yeşil renkte, damarlı ve çok sert bir porfir türü mermer.

[2] Eski zamanlarda sıkça kullanılan köseleden yapılan bir nevi su kabı.

[3] Bu tarihte ihtilâf vardır. Z.Ş.

[4] İlk Cuma namazının burada kılındığına dair de ihtilâf vardır. Z.Ş.

[5] Hz. Muhammed ile Mekke’den Medine’ye göç edenler.Z.Ş.

[6] İslam tarihinde Mekke’den Medine’ye göç eden Muhacirlere yardım eden, Medineli Müslümanlara Ensar denmiş, Kur’ân’da Yaratıcı tarafından bu topluluk işaret edilerek yer almıştır.

[7] Taberi–24– Z.Ş.

[8] Delile dayanarak hüküm çıkarma.

[9] Genellikle büyük camilerin yanında bulunan ve güneşe bakarak namaz vakitlerini bildiren kimsenin görev yaptığı yer.

[10] Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan ve uzunluğu 75-90 cm arasında değişen bir uzunluk ölçüsü.

[11] Gezinecek ve yazın yaşanacak yer.

[12] Deri, kenevir gibi maddelerden yapılan yassı ve enlice bağ.

[13] Kenarları kâgir, üstü kapak taşlarıyla örtülü mezar.

[14] Dünyaya rağbet etmemek. Nefsâni zevk ve arzudan kendini çekerek ibâdete vermek.

[15] Tarikatlarda, dergahta posta oturan, yani o dergahın başında bulunan şeyhe verilen isimdir.

[16] Allah rızası için ve misafirleri minnet altında bırakmamak ihlâsı ile fakir ve dervişlere ve talebe–i uluma yemek verilen ve misafir edilen yer.

[17] İki tarafı ağaçlı yol.